

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**VLOGA VEDENJSKE EKONOMIJE PRI PRENOVI
POKOJNINSKEGA SISTEMA SLOVENIJE**

Ljubljana, junij 2019

DINO ŠTERPIN

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Dino Šterpin, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Vloga vedenjske ekonomije pri prenovi pokojninskega sistema, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem prof. dr. Mitjo Čokom,

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 13. 6. 2019

Podpis študenta: _____

KAZALO

UVOD	1
1 RAZVOJ POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA	2
1.1 Industrijska revolucija in razvoj pokojninskih zavarovanj.....	4
1.2 Država blaginje in njen vpliv na razvoj pokojninskega sistema	4
1.2.1 Liberalni tip države blaginje	7
1.2.2 Korporativistični tip države blaginje.....	7
1.2.3 Socialnodemokratski tip države blaginje	8
1.2.4 Mediteranski tip države blaginje	8
1.2.5 Hibridni tip države blaginje.....	8
1.3 Razvoj države blaginje v Sloveniji.....	9
2 UREDITVE SISTEMOV POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ	10
2.1 Večstebni oz. večplastni sistem pokojninskega zavarovanja.....	13
2.1.1 Večstebni pokojninski sistem po metodologiji Svetovne banke.....	13
2.1.2 Večplastni sistem pokojninskega zavarovanja po metodologiji Mednarodne organizacije dela (ILO)	14
2.1.3 Štiristebni sistem pokojninskega zavarovanja po metodologiji organizacije Geneva Association	14
2.1.4 Sistem pokojninskega zavarovanja po metodologiji organizacije OECD	15
2.2 Kakovost pokojninskih sistemov.....	16
2.2.1 Ustreznost pokojnin.....	17
2.2.2 Vzdržnost pokojninskega sistema	19
2.2.3 Zaupanje prebivalcev v kapitalsko financirano dodatno pokojninsko zavarovanje	20
2.3 Reforme pokojninskih sistemov	21
3 SISTEM POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA V SLOVENIJI	23
3.1 Prvi pokojninski steber.....	24
3.1.1 Razvoj prvega pokojninskega stebra po osamosvojitvi	24
3.1.2 Financiranje pokojnin.....	26
3.1.3 Izračun pokojnine	26
3.1.4 Prihodnost prvega pokojninskega stebra.....	27
3.2 Drugi pokojninski steber	29

3.2.1	Stanje dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja konec leta 2017....	31
3.2.2	Razvoj dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja do leta 2017	33
3.2.3	Nadaljnji razvoj dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja	37
4	VEDENJSKA EKONOMIJA IN POKOJNINSKI SISTEM.....	40
4.1	Vedenjska ekonomija	41
4.2	Vedenjska ekonomija kot kritika neoklasične ekonomske teorije	42
4.3	Pistranskosti, prepričanja, zmote, zablude in poenostavljanja pri pokojninskem varčevanju	43
4.3.1	Nenaklonjenost izgubi	44
4.3.2	Poenostavljanje	45
4.3.3	Človeške (kognitivne) omejitve	49
4.3.4	Učinek posesti	49
4.3.5	Medčasovna izbira	50
4.3.6	Uokvirjanje	51
4.3.7	Miselno razvrščanje	51
4.3.8	Samonadzor in motivacija.....	52
4.3.9	Nepozornost	53
4.3.10	Vpliv znancev in prijateljev ter pomen finančne pismenosti.....	53
4.3.11	Nepovratni stroški	54
5	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	55
6	PREDLOGI ZA PRENOVO SLOVENSKEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA	59
6.1	Samodejno vključevanje zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje	59
6.2	Ustrezna višina zneskov premij dodatnega pokojninskega zavarovanja	60
6.3	Zagotavljanje informacij o pričakovani pokojnini	61
	SKLEP	61
	LITERATURA IN VIRI	63
	PRILOGE	

KAZALO SLIK

Slika 1:	Gibanje svetovnega števila prebivalstva (v milijonih) in proizvodnja v ameriških dolarjih po vrednosti iz leta 1985 (v milijardah) od leta 0 do leta 2000	2
----------	---	---

Slika 2: Gibanje BDP na prebivalca po skupinah držav v ameriških dolarjih po vrednosti iz leta 1985 v obdobju 1750–2000	3
Slika 3: Ocenjena implicitna zadolženost držav EU za zagotavljanje države blaginje kot delež BDP iz leta 2004	6
Slika 4: Koeficient starostne odvisnosti držav OECD v letu 1990 in letu 2015 ter napoved za leto 2050	10
Slika 5: Davčna obremenitev dela zaposlenega s povprečno plačo v letu 2018 kot delež bruto plače držav OECD.....	10
Slika 6: Teoretično neto nadomestitveno razmerje pokojnin zaposlenega s povprečno plačo v odstotkih glede na izhodišče v letu 2015 v državah OECD	18
Slika 7: Pričakovana sprememba javnih pokojnin v letu 2060 glede na leto 2007 v odstotku neto nadomestitvene stopnje v letu 2060 glede na leto 2007 držav EU.....	19
Slika 8: Letni primanjkljaj pokojninske blagajne Slovenije, ki ga država financira iz proračuna na osnovi 161. in 162. člena ZPIZ-2, v obdobju 1992–2018 v deležu BDP	25
Slika 9: Povprečna starostna pokojnina glede na povprečno neto plačo v obdobju 1992–2018 v Sloveniji.....	25
Slika 10: Koeficient starostne odvisnosti držav OECD v letu 1990 in letu 2015 ter napoved za leto 2050	28
Slika 11: Prikaz korelacije med razmerjem deleža starejših od 65 let med vsemi prebivalci (os y) in porabo za pokojnine držav EU, izraženo v deležu BDP (os x) (leto 2010)	28
Slika 12: Ocena vključenosti zaposlenih in brezposelnih v dodatno pokojninsko zavarovanje v letu 2017 v Sloveniji.....	32
Slika 13: Sredstva skladov dodatnega pokojninskega zavarovanja kot delež BDP držav OECD leta 2015	32
Slika 14: Število pogodb dodatnega pokojninskega zavarovanja članov v Sloveniji v obdobju 2003–2017	33
Slika 15: Bruto obračunana letna premija dodatnega pokojninskega zavarovanja glede na BDP v obdobju 2003–2017 v Sloveniji.....	34
Slika 16: Velikost sredstev v skladih dodatnega pokojninskega zavarovanja v Sloveniji (kot delež BDP) v obdobju 2003–2017	34
Slika 17: Prihodki od provizij in obratovalni stroški Skupne pokojninske družbe d.d., Sava pokojninske družbe d.d., Pokojninske družbe A d.d. in Modre zavarovalnice d.d. v obdobju 2011–2017	36

Slika 18: Stroški trženja, prodaje in pridobivanja članov glede na obratovalne stroške Skupne pokojninske družbe d.d., Sava pokojninske družbe d.d., Pokojninske družbe A d.d. in Modre zavarovalnice d.d. v obdobju 2013–2017.....	36
Slika 19: Celotni prihodki od provizij upravljanja skladov dodatnega pokojninskega zavarovanja Modre zavarovalnice, Skupne pokojninske družbe d.d., Sava pokojninske družbe d.d. in Pokojninske družbe A d.d., izraženi glede na sredstva v upravljanju v obdobju 2005–2017.....	39
Slika 20: Funkcija koristnosti.....	44

KAZALO TABEL

Tabela 1: Sistemi pokojninskih zavarovanj izbranih držav v letu 2017 glede na doseženo število točk po metodologiji Mercer Global Pension Index	17
Tabela 2: Obvezni prispevki za javno pokojninsko (in invalidsko) zavarovanje (prvi steber) držav OECD v deležu bruto plače v letu 2014	26
Tabela 3: Kapitalska donosnost izbranih izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja ter zavarovalnic in družb za upravljanje v obdobju 2011–2017.....	37
Tabela 4: Ocena vrednosti provizij člana dodatnega pokojninskega zavarovanja glede na starost ob sklenitvi zavarovanja	39
Tabela 5: Premija delodajalca in zaposlenega v okviru sistema samodejne vključitve v dodatno pokojninsko varčevanje v Veliki Britaniji, izražena v deležu bruto plače zaposlenega.....	58
Tabela 6: Predlog modela financiranja premij dodatnega pokojninskega zavarovanja, predpisan ob zakonskem sprejetju samodejne vključitve delodajalcev in zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje (v deležu bruto plače)	60

UVOD

Sistem pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Slovenija) temelji pretežno na enem stebru, ki deluje na pretočnem oz. dokladnem modelu (angl. *Pay-As-You-Go*), katerega bistvo je prerazporejanje prispevkov (obveznosti) zaposlenih in njihovih delodajalcev v pokojnine (pravice) upokojencev. Zaradi demografskih sprememb in znižanja prispevkov delodajalcev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je postal sistem v zadnjih dveh desetletjih izrazito neuravnotežen, saj pravice upokojencev (pokojnine) krepko presegajo obveznosti zaposlenih in njihovih delodajalcev (prispevki za pokojninsko zavarovanje). Vzdrževanje sistema zahteva obsežno interveniranje države s proračunskimi sredstvi, kar neugodno vpliva na javnofinančni položaj države in s tem tudi na njen gospodarski razvoj. Iz podatkov o demografskem stanju, višini pokojnin, obdavčitvi dela, primanjkljaju v pokojninski blagajni in razvitosti dodatnega pokojninskega varčevanja je jasno, da slovenski pokojninski sistem zahteva posodobitev, tj. nadgradnjo predvsem s takšnimi »rešitvami«, ki bi prihodnje generacije upokojencev spodbujale k delu in varčevanju. V nalogi se posvečamo predvsem rešitvam za povečanje pokojninskega varčevanja.

Naš pokojninski sistem se med pokojninskimi sistemi primerljivih držav uvršča med potencialno najmanj vzdržne, na kar nas že precej dolgo opozarjajo mednarodne organizacije, npr. Svetovna banka, Evropska komisija, Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju OECD) in Mednarodni denarni sklad. Svetovna banka Slovenijo skupaj s Španijo, Grčijo, Italijo, Ciprom, Francijo, Belgijo, Luksemburgom, Malto in Švico uvršča med visokorazvite države z velikodušnim pokojninskim sistemom (angl. *high income generous spenders*), ki imajo zaradi visokih pokojninskih izdatkov in neugodne demografske slike nevzdržen pokojninski sistem (Schwarz & Arias, 2014, str. 9). Slovenija se od sicer primerljivih držav z bolj vzdržnimi pokojninskimi sistemi med drugim razlikuje predvsem po slabše razvitem zasebnem pokojninskem varčevanju v pokojninskih skladih (drugi in tretji pokojninski steber). Dobro razvito zasebno pokojninsko varčevanje ugodno vpliva na vzdržnost pokojninskega sistema in tudi na gospodarski razvoj države (Davis & Hu, 2008, str. 221).

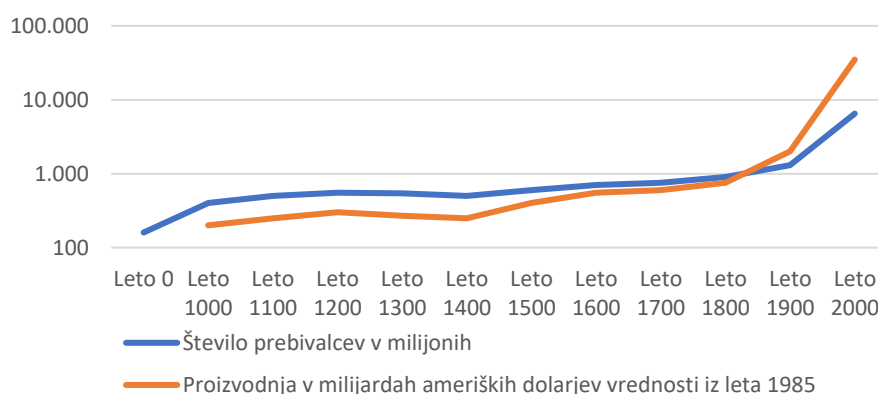
V nalogi prikazujem dejansko stanje na področju pokojninskega zavarovanja v Sloveniji s posebnim poudarkom na dejavnosti zasebnega pokojninskega varčevanja in predlagam konkretne rešitve, ki temeljijo na spoznanjih vedenjske ekonomije s katerimi bi lahko okrepili zasebno pokojninsko varčevanje in izboljšali naš pokojninski sistem. V nalogi analiziram in primerjam naš pokojninski sistem s pokojninskimi sistemi primerljivih držav in ob upoštevanju zgodovinskih okoliščin predstavljam ključne razloge za razlike v ureditvah. V prvem poglavju opisujem nastanek in razvoj pokojninskih zavarovanj, ki so jih začele države uvajati po drugi industrijski revoluciji v sklopu koncepta države blaginje. V drugem poglavju predstavljam ureditve sistemov pokojninskih zavarovanj, ki jih opredeljujejo različne mednarodne organizacije, in primerjam ureditve med državami. V

tretjem poglavju orisujem stanje na področju pokojninskega zavarovanja v Sloveniji, pri čemer posebno pozornost namenjam iskanju razlogov za zmanjšanje obsega dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja, ki se kaže predvsem v padajočem trendu vplačil v pokojninske sklade, izraženih v bruto domačem proizvodu (v nadaljevanju BDP) od leta 2004. V četrtem poglavju predstavljam vedenjsko ekonomijo in njen pomen na področju pokojninskega varčevanja. V šestem poglavju na osnovi štirih raziskovalnih vprašanj, ki izhajajo iz vedenjske ekonomije in jih predstavljam v petem poglavju, podajam tri konkretne predloge, ki bi jih bilo smiselno upoštevati pri nadaljnjih prenovah slovenskega pokojninskega sistema.

1 RAZVOJ POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Sodobni pokojninski sistem, v okviru katerega je delojemalcem po koncu delovne dobe do smrti zagotovljena pokojnina, nima dolge zgodovine. Čeprav začetki vzpostavljanja pokojninskega sistema segajo v čas starega Rima, ko so bili rimski vojaki po koncu služenja s strani države (delodajalca) upravičeni do pokojnine, je sistem pokojninskega zavarovanja širšo, tj. sistemsko pokritost dejansko dosegel šele v obdobju druge¹ industrijske revolucije z vzpostavitvijo države blaginje, ki se je v Evropi in Severni Ameriki začela približno v sredini 19. stoletja. Za tisti čas je bila za industrijsko in gospodarsko razvite države, ki so prve pričele z uvajanjem različnih oblik socialnih zavarovanj, značilna sprememba tradicionalnih vzorcev obnašanja prebivalstva. Priča smo bili množičnemu priseljevanju v mesta, kjer so bila zaradi naglega razvoja industrije na voljo delovna mesta. Prišlo je do nagle rasti blaginje (merjene v BDP) in števila prebivalcev, ki sta bila pred industrijsko revolucijo razmeroma stalna, kar prikazujemo na Sliki 1 (Lucas, 2004, str. 5–6).

Slika 1: Gibanje svetovnega števila prebivalstva (v milijonih) in proizvodnja v ameriških dolarjih po vrednosti iz leta 1985 (v milijardah) od leta 0 do leta 2000

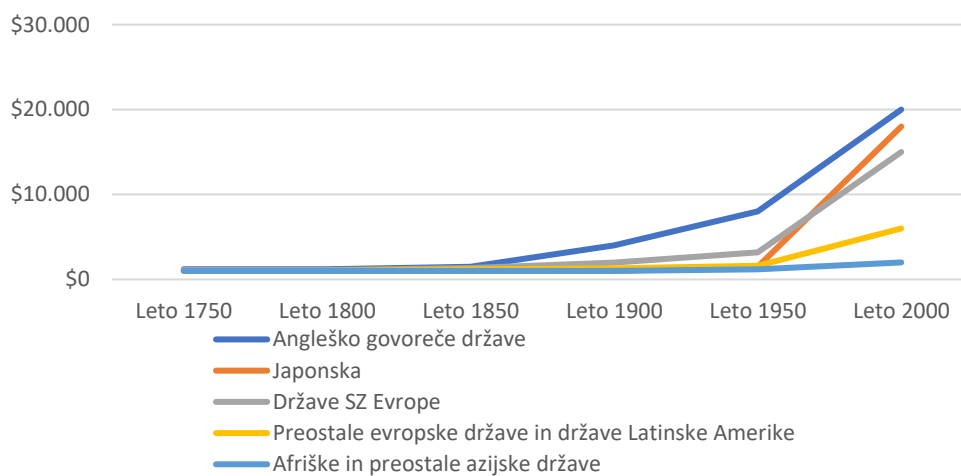


Povzeto in prirejeno po R. E. Lucas, The industrial Revolution: Past and Future, 2004.

¹Prva industrijska revolucija, ki je bila omejena zgolj na Veliko Britanijo, se je začela v prvih letih 19. stoletja (Herreld, 2016).

Povprečna letna rast števila prebivalcev na svetovni ravni je bila v obdobju 0–1700 približno 0,1 %, pri čemer večjih razlik med državami oz. območji ni bilo. Po letu 1700 se je predvsem na račun industrijske revolucije in napredka rast prebivalstva izrazito povečala. Tako je povprečna letna rast na svetovni ravni v obdobju 1700–2012 znašala 0,8 %; v Ameriki 1,4 %, Afriki 0,9 %, Aziji 0,8 % in Evropi 0,6 % (Piketty, 2014, str. 79). Ker industrijska revolucija po svetu ni potekala hkrati, je bila različna tudi intenzivnost demografskih in ekonomskih sprememb, kar je razvidno s Slike 2 (Lucas, 2004, str. 7–8).

Slika 2: Gibanje BDP na prebivalca po skupinah držav v ameriških dolarjih po vrednosti iz leta 1985 v obdobju 1750–2000



Povzeto in prirejeno po R. E. Lucas, *The industrial Revolution: Past and Future*, 2004.

Druga industrijska revolucija je bistveno spremenila demografsko strukturo prebivalstva. Z urbanizacijo je pomembno in neposredno vplivala na zmanjšanje števila rojstev, saj se je rodnotost žensk v mestih izrazito zmanjšala. Notestein v delu *The Future Population of Europe and Soviet Union* iz leta 1944 navaja, da je nov ideal urbanih prebivalcev postala majhna družina. Izrazito zmanjšanje števila rojstev lahko pripišemo različnim socialnoekonomskim, kulturološkim in tehnološkim spremembam. Za obdobje industrijske revolucije so značilni tudi znižanje stopnje smrtnosti zaradi tehnoloških izboljšav v medicini in kmetijstvu, boljša ureditev države in učinkovitejše delovanje državnih organov. Francoski demograf Landry v delu *En quoi a consiste la révolution démographique* iz leta 1934 ugotavlja, da se je trend zniževanja stopenj umrljivosti in stopenj rodnoti v zahodni Evropi začel že bistveno pred zadnjo četrtino 19. stoletja, medtem ko se je v času industrijske revolucije močno okrepil (Kirk, 1996, str. 363). Lucas med obdobjem industrijske revolucije oz. moderno dobo in preteklimi obdobji ne ugotavlja posebnih razlik v samih tehnoloških spremembah, temveč predvsem v njihovih posledicah na okolje, tj. zmanjševanju stopnje rodnoti in še bolj stopnje smrtnosti ter posledičnem povečevanju števila prebivalstva, kar imenujemo demografski prehod oz. demografska tranzicija (Lucas, 2003, str. 9). Industrijska revolucija je torej neposredno povezana z demografsko tranzicijo, ki je dejanski razlog za širše uvajanje socialnih zavarovanj, poleg pokojninskega tudi zdravstvenega in invalidskega.

1.1 Industrijska revolucija in razvoj pokojninskih zavarovanj

Pred drugo industrijsko revolucijo je bil razvit t.i. neformalen pokojninski sistem, v katerem so skrb za starejše »upokojene« prebivalce prevzemale cerkev, bratovščine in družine (Rangus, 2012, str. 23). V tistem času je pretežni del prebivalstva bival na podeželju in se preživil s kmetijstvom. V obdobju druge industrijske revolucije in po njej so bile za države v Evropi in ZDA značilne velike demografske, sociološke in ekonomske spremembe. S priseljevanjem ljudi v večja industrijska mestna središča in procesom urbanizacije so bili industrijski delavci izpostavljeni tveganjem, ki niso bila značilna za podeželska okolja, zato tudi niso bila »pokrita« s tradicionalnimi oblikami podpore in zaščite. Novemu delavskemu razredu je bilo potrebno zagotoviti ustrezna zavarovanja za primere nesreč, bolezni in dolgoživosti. V večini industrializiranih držav so začeli uvajati sisteme socialnih zavarovanj, ki so temeljili na načelu solidarnosti med delavci (Rangus, 2012, str. 23). Začetniki na področju uvajanja sodobnega sistema pokojninskega zavarovanja so bili posamezni delodajalci iz anglosaksonskih držav (Velika Britanija, ZDA, Nova Zelandija, Kanada, Avstralija), ki so ustanavljali pokojninske sklade in zaposlenim tudi po koncu aktivne kariere vse do smrti zagotavljali finančna sredstva. ZDA so že leta 1776 organizirale poklicno pokojninsko zavarovanje, ki je bilo namenjeno vsem vojakom, poškodovanim v vojni z Veliko Britanijo (Svetovna banka, 1994, str. 166). Leta 1875 je za svoje zaposlene organizirala pokojninsko zavarovanje zasebna družba American Express Company iz ZDA (Workplace Flexibility, 2010, str. 1). V Veliki Britaniji so leta 1887 ustanovili pokojninski sklad za medicinske sestre, tri leta kasneje pa še pokojninski sklad za učitelje in policiste. Do sistemske ureditve pokojninskega zavarovanja, ki ga je vsem prebivalcem v okviru t.i. države blaginje zagotavljala država, je bilo torej pokojninsko zavarovanje prepuščeno volji delodajalcev. Sistem pokojninskega zavarovanja za vse svoje prebivalce je leta 1889 kot prva država uvedla Nemčija.

1.2 Država blaginje in njen vpliv na razvoj pokojninskega sistema

Pomen in vloga države sta se v spremenjenih demografskih razmerah, značilnih za čas druge industrijske revolucije, pomembno spremenila. S pojavom industrializacije se je implicitno pojavilo pomembno vprašanje, ali lahko nova ureditev, ki jo v večji meri narekujejo zakonitosti tržne ekonomije, v celoti nadomesti spremembe v načinu življenja njenih prebivalcev. Države so predpostavile, da nove razmere, ki jih je ustvarila industrijska revolucija, pomenijo pomembno tveganje za dobrobit in življenje »šibkejšega« dela prebivalstva. Zato so začele uvajati sistemske rešitve v okviru koncepta države blaginje, s katerimi so prebivalcem zagotavljale potrebne temelje za njihovo osnovno blaginjo (Esping-Andersen, 1990, str. 19). Z uvedbo države blaginje sta se pomen in vloga države za njene prebivalce okrepila, saj je v novih, spremenjenih okoliščinah ustrezno raven življenja prebivalcem omogočala država in ne več zgolj družine, bratovščine in cerkev. Koncept države blaginje temelji na ustvarjanju pogojev za enake priložnosti prebivalcev, na pravični razporeditvi bogastva in na dolžnosti države, da poskrbi za tiste prebivalce, ki sami niso

sposobni ustrezno poskrbeti zase. Država z davki, ki jih v večji meri s progresivno obdavčitvijo prispevajo bogatejši, vsem svojim prebivalcem zagotavlja ustrezno zdravstveno oskrbo, prometno infrastrukturo, izobraževanje ter red in mir, medtem ko pomoči potrebnim pomaga neposredno z različnimi transferji. Vzpostavitev države blaginje je redko posledica »revolucije«, saj gre praviloma za počasen, evolucijski proces, ki se izvaja s političnim konsenzom. Titmus državo blaginje opredeljuje kot varnostno mrežo (angl. *safety net*), ki prebivalce ščiti v primeru odpovedi trga, in kot celovit institucionalni okvir, znotraj katerega se uresničujejo socialne pravice prebivalcev (Isakjee, 2017, str. 5).

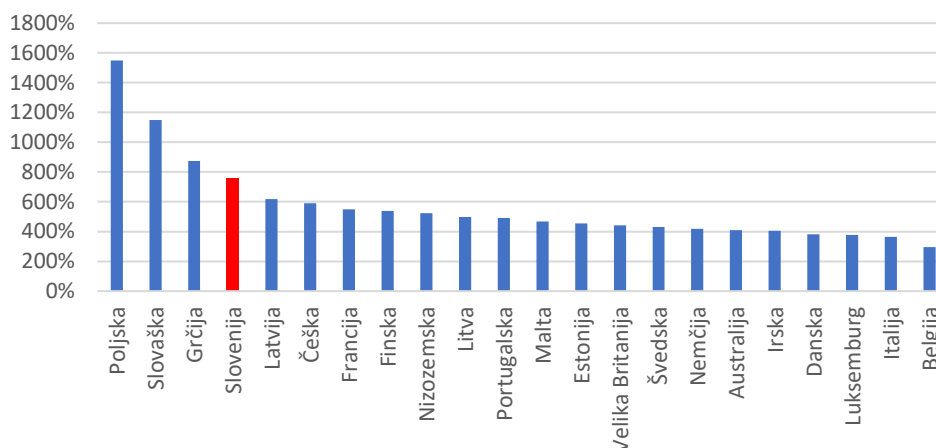
Prva država blaginje oz. država, ki je začela zagotavljati socialna zavarovanja za zaščito ranljivih skupin prebivalcev, je Nemčija (Esping-Andersen, 1990, str. 22). Nemški kancler Otto Von Bismarck je namreč leta 1883 uvedel sistem zdravstvene zaščite, leto kasneje nezgodno/invalidsko zavarovanje in leta 1889 še pokojninsko zavarovanje. Nemški sistem socialne zaščite prebivalcev je temeljil na načelu solidarnosti med delavci in na medgeneracijski solidarnosti, vendar so bile ugodnosti namenjene manjšemu delu prebivalstva. Upokojitvena starost je npr. znašala 70 let in je krepko presegala povprečno pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu, ki v tistem času ni presegala 45 let. Leta 1891, dve leti za Nemčijo, je kot druga država na svetu pokojninsko zavarovanje uvedla Danska, ki je vsem starejšim (revnejšim) prebivalcem zagotovila pokojnine iz proračuna (McClaymont & Tarrant, 2018, str.79–80).

Tudi druge zahodnoevropske države so začele z uvajanjem pokojninskih zavarovanj v okviru modela države blaginje, a so bile med njimi pomembne razlike, ki so se ohranile vse do danes. Večina kontinentalnih držav, med katere uvrščamo tudi Slovenijo oz. nekdanjo Jugoslavijo (Bešter, 2008, str. 5), je povzela model socialnega in pokojninskega zavarovanja nemškega kanclerja Otta von Bismarcka, ki je temeljil na načelu sprotnega financiranja, v katerem so pravice praviloma odvisne od plačanih prispevkov. Za anglosaške države je značilen drugačen, univerzalen sistem države blaginje, ki vsem prebivalcem zagotavlja enake (razmeroma skromne) pravice, ki so bistveno manj odvisne od vplačanih prispevkov (Esping-Andersen, 1990, str. 25).

Ker pri oblikovanju sistema države blaginje ne sodelujejo prihodnje, še nerojene generacije, ne preseneča visoka implicitna zadolženost držav, ki upošteva učinek sprejetih davčnih politik in socialnih politik tudi v prihodnje. Povprečna implicitna zadolženost 25 držav članic EU je leta 2004 znašala 434 % BDP (Slika 3). Implicitna zadolženost Slovenije je bila s 759 % letnega BDP v letu 2004 krepko nad povprečjem EU (Jagadeesh Gokhale, 2009, str. 8). Pomemben del zadolženosti gre na račun pokojninskega sistema. Nobenega dvoma ni, da se je z uvedbo države blaginje od konca 19. stoletja položaj starejših in za delo nezmožnih v številnih državah krepko izboljšal, a se je na drugi strani izrazito povečala tudi obremenjenost prihodnjih generacij. Povezanost med deležem starejših, ki ga ponazarja koeficient starostne odvisnosti (angl. *old-age dependency ratio*), in porabo za pokojnine je

namreč pozitivna. Koeficient starostne odvisnosti je razmerje med številom prebivalstva v starosti 65 let in več ter delovno sposobnim prebivalstvom starim med 15 in 65 let.

Slika 3: Ocenjena implicitna zadolženost držav EU za zagotavljanje države blaginje kot delež BDP iz leta 2004



Povzeto in prirejeno po: G. Jagadeesh, Measuring The Unfunded Obligations of European Countries, 2009.

Temeljno delo na področju razlikovanja med tipi držav blaginje je Esping-Andersenovo delo iz leta 1990 *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Esping-Andersen razlikuje tri tipe držav blaginje, in sicer liberalni, korporativistični in socialnodemokratski (Esping-Andersen, 1990, str. 32). Razvoj in vzpostavitev vsakega od navedenih tipov držav blaginje sta potekala na osnovi interakcije med močjo posameznih političnih razredov, na političnem povezovanju v času tranzicije od ruralne ekonomije do ekonomije srednjega razreda in na preteklih institucionalnih reformah, ki so izoblikovale politično okolje.

Esping-Andersenovo delo temelji na raziskavi 18 držav članic organizacije za evropsko sodelovanje in razvoj (*angl.* Organization for Economic Co-operation and Development, OECD), zato je po mnenju Ebbinghaus in nekaterih drugih avtorjev (Ferrera, Liebfried, Sieroff, Bonoli idr.) pomanjkljivo (Ebbinghaus, 2012, str. 4). Ker v svoje analize ni vključil npr. vzhodnoevropskih držav, hitro razvijajočih se azijskih držav in latinskoameriških držav, drugi avtorji naštetim trem tipom dodajajo druge, npr. mediteranski, vzhodnoevropski in hibridni tip (Rangus, 2012, str. 37). Zaradi pogosto zabrisanih mej med različnimi tipi držav blaginje imajo številne države značilnosti različnih tipov. Uvrstitev posamezne države v enega od tipov države blaginje tudi ni dokončna, saj je prilagoditev države blaginje konkretnim zunanjim in notranjim spremembam (političnim, ekonomskim in demografskim) dinamičen proces. Nazoren primer sprememb države blaginje je razpad »sovjetskega bloka«, po katerem so Poljska, Madžarska, Slovaška, Češka, Hrvaška in Bolgarija povsem na novo opredelile koncept države blaginje ter iz komunističnega sistema države blaginje (visoka zaposlenost, relativno visoke plače delavcev, radodaren sistem socialnega in zdravstvenega zavarovanja, visoko subvencioniranje hrane, izobraževanja in

kulture itd.) ustvarile novo kategorijo vzhodnoevropskega sistema države blaginje (Rangus, 2012, str. 35).

1.2.1 Liberalni tip države blaginje

Liberalni tip države blaginje je značilen predvsem za anglosaške države. Intervencija države v sistem je omejena, njeni ukrepi pa vse bolj usmerjeni k čim prejšnji vrnitvi prebivalcev na trg dela. Delavce spodbuja, da poskrbijo sami zase, pri čemer država zagotavlja skromno blaginjo. Glavni vir financiranja so davki, ki so zaradi skromnih pravic, ki jih zagotavlja država, nizki.

Zaradi skromnih pravic, ki jih je zagotavljala država, so se v teh državah razvila dodatna (zasebna) socialna zavarovanja, ki jih pogosto posredno sofinancira država z davčnimi olajšavami. Gre za t.i. *tax subsidies for so-called private welfare plans* (Esping-Andersen, 1990, str. 26). Zaradi visoke razvitosti zasebnih zavarovanj, s katerimi si premožnejši zagotavljajo ustrezen in širok nabor zavarovanj, je za ta tip države blaginje značilna velika razslojenost med prebivalci.

Država prebivalcem sicer zagotavlja nizko univerzalno pokojnino, a je za ustrezno pokojnino odgovoren vsak zase. Zato je razumljivo, da sta v teh državah razvitost zasebnega pokojninskega zavarovanja in njegov pomen visoka. Tipične države z liberalnim tipom države blaginje so ZDA, Avstralija, Nova Zelandija in Kanada (Ebbinghaus, 2012, str. 14).

1.2.2 Korporativistični tip države blaginje

Korporativistični ali katoliško-korporativistični tip države blaginje je značilen za države kontinentalne Evrope, zlasti za Nemčijo, Avstrijo, Francijo in Italijo (Esping-Andersen, 1990, str. 27). Za ta tip države blaginje je značilno ohranjanje statusnih razlik med posameznimi družbenimi razredi, medtem ko so pravice v manjši meri odvisne od posameznikovega udejstvovanja na trgu. Velik poudarek je na ohranjanju tradicionalnih družinskih vzorcev, zato so iz socialnega zavarovanja praviloma izključene nezaposlene ženske, družinske ugodnosti pa spodbujajo materinstvo. Poseben položaj imajo javni uslužbenci, saj jim je zaradi tesne povezanosti z državo dodeljenih bistveno več pravic. Pravice, ki jih v okviru države blaginje prebivalcem zagotavlja država, se financirajo s prispevki delodajalcev in delojemalcev, medtem ko redne transferje v sheme namenja tudi država. Takšen dokladni način financiranja je močno občutljiv na demografska gibanja.

Države s korporativističnim tipom države blaginje imajo slabo razvite zasebne sheme socialnega zavarovanja, kar je v največji meri posledica visoke obdavčitve dela, nizke upokojitvene starosti ter reševanja brezposelnosti z upokojevanjem in razmeroma nezahtevnimi pogoji invalidskega upokojevanja. S podaljševanjem življenjske dobe lahko

pričakujemo modifikacijo sistema v smeri večje razvitosti zasebnih shem socialnega zavarovanja.

1.2.3 Socialnodemokratski tip države blaginje

Socialnodemokratski oz. skandinavski tip države blaginje je značilen za skandinavske države, zlasti za Dansko, Švedsko in Finsko. Ta tip države blaginje vsem prebivalcem zagotavlja visoko raven socialne varnosti ne glede na njegovo udejstvovanje na trgu. Stopnja dekomodifikacije kljub vsemu ni polna. Gre za izjemno drag sistem, ki je vzdržan le z visokimi davki, zato je ključno čim večje število davčnih zavezancev oz. visoka stopnja zaposlenosti.

V socialnodemokratskem tipu države blaginje je raven pravic visoka in pogoji za pridobitev pravic blagi, posamezniki pa lahko uživajo pravice tudi daljše obdobje. Minimalni dohodek je določen z zakonom, univerzalnost sistema pa se kaže tudi v odsotnosti ločenih kolektivnih zavarovanj za posebne poklice, kar zagotavlja visoko raven pravic za vse prebivalce in s tem manjše dohodkovne razlike med posamezniki (Rangus, 2012, str. 31).

Podobno kot za korporativistični tip države blaginje tudi za socialnodemokratski tip države blaginje velja, da so bila zasebna zavarovanja nekdanj razmeroma slabo razvita, vendar v zadnjih desetletjih ugotavljamo trend izrazite krepitve zasebnih shem.

1.2.4 Mediteranski tip države blaginje

Nedolgo po objavi Esping-Andersonovih treh tipov držav blaginje so različni avtorji (Bonoli, 1997; Fargion, 1997; Ferrera, 1996; Liebfried, 1992; Rhodes, 1997) podvomili o ustreznosti uvrstitve Italije v korporativistični tip države blaginje. Menili so, da je italijanski tip države blaginje, ki ga lahko poimenujemo tudi država blaginje s podaljšano vlogo družine, drugačen in podoben ostalim mediteranskim državam, zlasti Španiji, Portugalski, Grčiji ter tudi Izraelu, Turčiji, Cipru in Malti (Gal, 2010, str. 283). Ferrera v delu *»Southern Model« of Welfare in Social Europe* ugotavlja, da sta za države s tem tipom države blaginje značilna neučinkovit državni sistem socialne zaščite in klientelizem, ki eni skupini (tj. redno zaposlenim, npr. javnim uslužbencem, belim ovratnikom, zaposlenim pri zasebnikih) daje visoke pravice, medtem ko so za drugo skupino (tj. brezposelne in zaposlene na sekundarnem trgu dela) značilne nizke pravice in slaba zaščita pred revščino. Vloga družine pri socialni zaščiti družinskih članov je še vedno močno prisotna in pomembna (Gal, 2010, str. 283).

1.2.5 Hibridni tip države blaginje

Države z lastnostmi zgolj enega tipa države blaginje ni, saj gre v vseh državah vedno za kombinacijo dveh ali več osnovnih tipov države blaginje (Esping-Andersen, str. 28, 1990).

Ob tem glede na metodologijo pri razvrščanju držav prihaja do razhajanj; tip lahko določimo na osnovi teoretične (idealne) ureditve ali na osnovi empirične analize (Ebbinghaus, 2012, str. 3). Za hibridni tip države blaginje je torej značilno, da ima bolj ali manj enakovredne značilnosti več (različnih) tipov, zato ne gre za eno, po značilnostih enotno oz. univerzalno kategorijo. Med države s hibridnim tipom države blaginje lahko uvrstimo Norveško in Nizozemsko, saj imata tako elemente socialnodemokratskega tipa države blaginje kot tudi liberalnega tipa države blaginje.

1.3 Razvoj države blaginje v Sloveniji

Esping-Andersen in drugi pomembnejši avtorji, ki so se ukvarjali z tipologijo držav blaginje, niso podrobneje proučevali države blaginje v komunističnih državah. Po zlomu komunizma se je v 90. letih 20. stoletja koncept države blaginje v teh državah bistveno spremenil. Reformni procesi namreč niso bili enotni, zato so države vzpostavile različne tipe držav blaginje, ki jih lahko po Fengerju razvrstimo v tri pomembne podskupine (Rangus, 2012, str. 35):

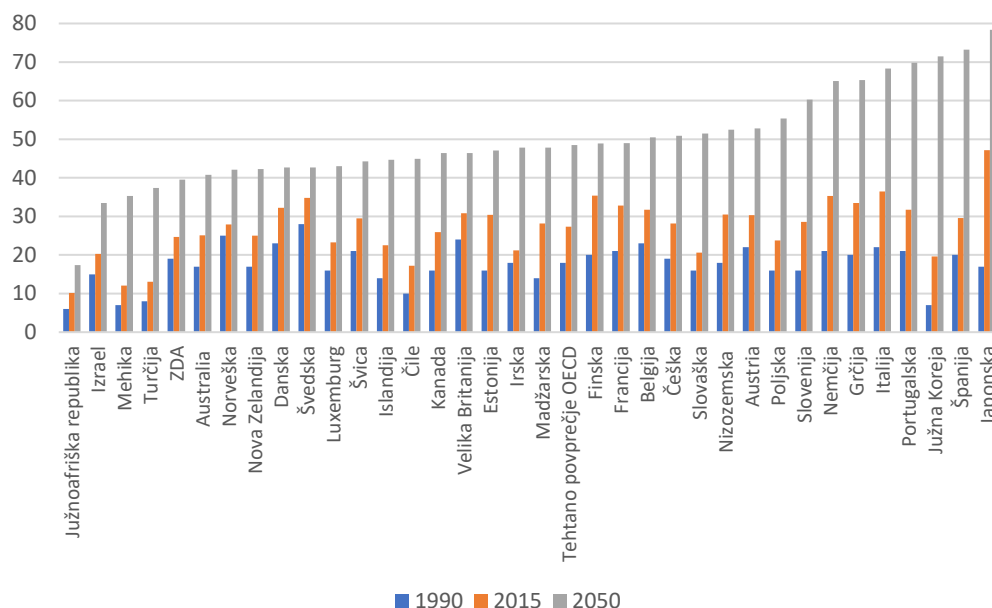
- tip bivše Sovjetske zveze (Belorusija, Estonija, Litva, Latvija, Rusija in Ukrajina);
- postkomunistični evropski tip (Bolgarija, Hrvaška, Češka, Madžarska, Poljska in Slovaška);
- tip razvoja države blaginje (Gruzija, Moldavija in Romunija).

Na reforme in vzpostavitev ustreznega tipa države blaginje sta v teh državah pomembno vplivala proces približevanja EU in/ali drugim mednarodnim organizacijam ter ideologija vladajoče politike, ki je izvajala reforme.

Za Slovenijo oz. Jugoslavijo je bil značilen hibridni tip države blaginje z elementi »komunističnega« in korporativističnega modela države blaginje. Slovenski model države blaginje se od razpada Jugoslavije ni bistveno spremenil. Pri nas ni prišlo do »šok terapije« in nadgradnje modela z liberalnimi reformami, temveč so bile spremembe sistema postopne, tj. gradualistične. Sistem države blaginje je torej ostal pretežno korporativističen in kot tak zelo občutljiv zlasti na demografske spremembe, ki jih dobro ponazarja koeficient starostne odvisnosti. Ta kazalnik se je od leta 1990 do leta 2015 precej povečal in se bo do leta 2050 še dodatno okrepil. Povečevanje vrednosti kazalnika je sicer značilno za vse države OECD (Slika 4), a ob vsem ostalem nespremenjenem nedvomno bolj vpliva na države s slabo razvitimi zasebnimi socialnimi zavarovanji, zlasti pokojninskimi in zdravstvenimi zavarovanji ter zavarovanji dolgotrajne oskrbe.

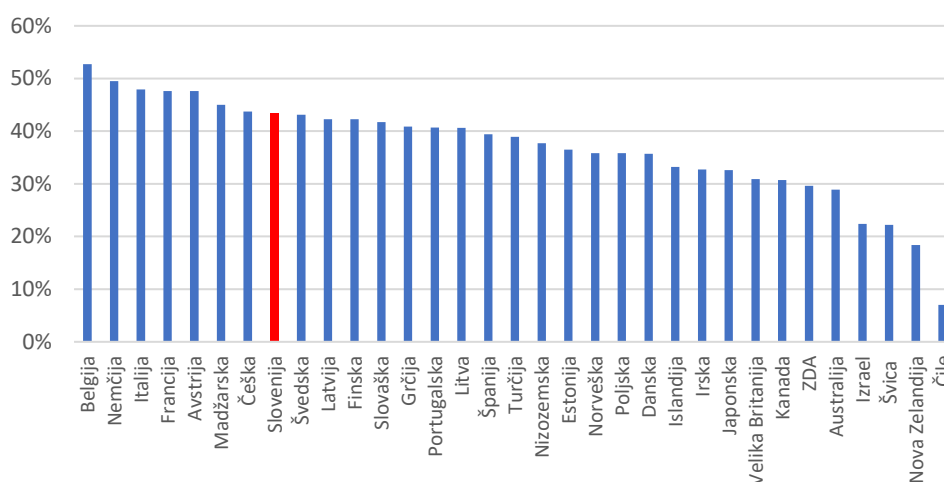
Ob upoštevanju demografskih trendov in visoke davčne obremenitve dela, ki je v letu 2018 za zaposlenega s povprečno plačo znašala 43,3 % (OECD, 2019, str. 3), lahko zaključimo, da bo prišlo v Sloveniji zelo verjetno do krčenja pravic v okviru države blaginje.

Slika 4: Koeficient starostne odvisnosti držav OECD v letu 1990 in letu 2015 ter napoved za leto 2050



Povzeto in prirejeno po OECD, *Pensions at a Glance*, 201.

Slika 5: Davčna obremenitev dela zaposlenega s povprečno plačo v letu 2018 kot delež bruto plače držav OECD



Povzeto in prirejeno po OECD, *Taxing Wages*, 2019.

2 UREDITVE SISTEMOV POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ

Ureditev pokojninskega sistema je za državo izjemno pomembna, saj vpliva na blagostanje njenih prebivalcev in njen gospodarski položaj, pri čemer je pomembna razporeditev tveganj in distribucija dohodkov med generacijami in med spoloma (Barr & Diamond, 2010, str. 1–

13). Ustrezna ureditev pokojninskega sistema zahteva holističen pristop s širokim družbenim konsenzom in prilagoditvami na različnih ravneh države in družbe (Schwarz & Arias, 2014, str. 253–254). Ne glede konkretno ureditev pokojninskega sistema pa sta za sistem najbolj pomembni učinkovita in odgovorna vlada ter robustna gospodarska rast (Barr & Dinamond, 2010, str. 13).

Pokojninski sistemi držav se med seboj precej razlikujejo, saj so države pokojninske sisteme izgrajevale glede na lastno ekonomsko, socialno, kulturno in politično preteklost. Države EU imajo npr. zabrisane meje med sistemi socialne varnosti in zasebnimi načrti, med poklicnimi in individualnimi shemami ter med prostovoljnimi in obveznimi shemami, pri čemer tudi ni jasno razlikovanje med običajnimi in pokojninskimi prihranki (Evropska komisija, 2010, str. 5–8). Po mnenju Arzeja in Johnsona se pokojninski sistemi razvitih držav med seboj razlikujejo po (Howell, Shand, Wang & Zhang, 2014, str. 6):

- pomenu zasebnega ali javnega dela pokojninskega sistema;
- univerzalnosti pokojnin;
- odvisnosti pokojnin od dohodkov upokojenca v aktivnem obdobju;
- odvisnosti pokojnin od trajanja zaposlitve;
- odvisnosti pokojnin od premoženja upokojenca.

Pokojninski sistem države naj bi imel štiri ključne značilnosti, in sicer (Bielawska, Chlon-Dominczak & Stanko, 2017, str. 8):

- preprečevanje revščine (angl. *adequacy*) z zagotavljanjem pokojnin za dostojno preživljanje starosti;
- zmernost prispevkov davkoplačevalcev (angl. *affordability*);
- dolgoročno vzdržnost (angl. *sustainability*);
- robustnost (angl. *robustness*), tj. odpornost na ekonomske, demografske in politične šoke.

V večini evropskih držav so najpomembnejši vir pokojnin javni pokojninski sistemi, ki so organizirani na načelu vnaprej opredeljenih pravic (angl. *defined benefit*, DB) po katerem so pokojnine posameznikov vezane na njihovo plačo. Na tak način delujejo javni pokojninski sistemi v Avstriji, Belgiji, Franciji, Grčiji, Luksemburgu, Sloveniji, Španiji, Švici in Turčiji ter na Češkem, Portugalskem, Finskem in na Madžarskem. Za izplačevalca, ki je v javnem pokojninskem sistemu država, je model DB tvegan, saj prevzema demografsko tveganje in v primeru kapitalskih računov tudi naložbeno tveganje. Nekatere države so preoblikovale model javnega pokojninskega sistema in zmanjšale tveganje. Uveljavila sta se dva alternativna modela javnega pokojninskega sistema (OECD, 2015, str. 125–126):

- **Model vnaprej opredeljenih prispevkov brez kapitalskega kritja** (angl. *notional defined contribution*, NDC). V sistemu NDC posameznik na svojem osebnem pokojninskem računu »zbira« navidezna sredstva in ob upokojitvi prejme pokojnino, ki se določi na osnovi aktuarskega izračuna. Takšen sistem imajo v Italiji ter na Poljskem, Norveškem in Švedskem.
- **Točkovni sistem.** V točkovnem sistemu zaposleni s prispevki zbirajo točke, pri čemer vrednost točke določa država. Ob upokojitvi se število zbranih točk posameznika pomnoži z vrednostjo točke, višina pokojnine pa se določi z aktuarskim izračunom. Takšen sistem imajo v Nemčiji, Estoniji ter deloma v Franciji in na Slovaškem.

Skoraj vse evropske države zagotavljajo prebivalcem osnovne in/ali minimalne pokojnine. Osnovne pokojnine s socialnimi transferji delujejo kot varnostna mreža, ki starejše prebivalce varuje pred preveliko revščino (OECD, 2015, str. 126).

Pomemben vir pokojnin evropskih upokojencev je tudi zasebno pokojninsko zavarovanje, ki lahko deluje po načelu DB (Islandija, Nizozemska, Velika Britanija, Švica) ali po načelu vnaprej opredeljenih prispevkov (angl. *defined contribution*, DC), ki posameznikom ne zagotavlja vnaprej znanih pokojnin, temveč se pokojnine določijo ob upokojitvi na osnovi aktuarskega izračuna (OECD, 2015, str. 125). Za izplačevalca, ki je v zasebnem pokojninskem zavarovanju praviloma pokojninska družba ali zavarovalnica, je načelo DB bolj tvegano in predstavlja veliko finančno breme, ki izhaja iz demografskega in naložbenega tveganja. Zato pokojninske družbe in zavarovalnice pokojninske načrte, ki delujejo po načelu DB, pospešeno preoblikujejo v načelo DC. V Veliki Britaniji se je npr. od leta 1997 do leta 2010 število posameznikov, zaposlenih v gospodarstvu, ki so za pokojnino varčevali v okviru zasebnega DB pokojninskega načrta, s 35 % znižalo na manj kot 10 % (Serfati & Ghellab. 2012, str. 22). S transformacijo zasebnih pokojninskih načrtov z načela DB na načelo DC se demografsko in naložbeno tveganje s pokojninskih družb in zavarovalnic prenašata na prebivalstvo.

Vse razvite države in tudi številne države v razvoju se ne glede na obliko pokojninskega sistema (pretežno javni sistem DB sistem ali zasebni sistem DB/DC) soočajo s težavami, ki so posledica (Knox, 2017, str. 3):

- pospešenega staranja prebivalstva;
- nizke rasti/nizkih obrestnih mer, ki dolgoročno znižujejo premoženje prihodnjih generacij varčevalcev v pokojninskih skladih, organiziranih kot DC;
- povečevanja števila DC pokojninskih skladov, kar pomeni prelaganje odgovornosti pokojninskega varčevanja na posameznika;
- pomanjkanja preprostih možnosti za pristop k pokojninskemu varčevanju, ki je težava predvsem prekarnih zaposlitev in sive ekonomije;

- visokega javnega dolga držav, ki pomembno vpliva na države s pokojninskim sistemom, temelječim pretežno na dokladnem oz. pretočnem sistemu.

2.1 Večstebni oz. večplastni sistem pokojninskega zavarovanja

Pokojninskim sistemom gospodarsko razvitih držav je skupno, da temeljijo na večstebnem oz. večplastnem načelu. Večstebni sistem oz. večplastni sistem je v primerjavi z enostebnim oz. enoplastnim sistemom bolj robusten, saj stebri (plasti) med seboj niso enako povezani, s čimer so nižja tveganja, ki izhajajo iz gospodarske, demografske in politične situacije države (Howell et al., 2014, str. 7). Različne mednarodne organizacije (Svetovna banka (WB), Mednarodna organizacija dela (ILO), Geneva Association, OECD) zagovarjajo nekoliko drugačno ureditev večstebnega oz. večplastnega pokojninskega sistema.

2.1.1 Večstebni pokojninski sistem po metodologiji Svetovne banke

Svetovna banka je leta 1994 predstavila tristebni pokojninski sistem (Svetovna banka, 1994, str. 10), ki ga je leta 2001 nadgradila v petstebnega (Hinz & Holzmann, 2001, str. 10). Predlagano večstebno ureditev pokojninskih sistemov Svetovne banke so pri reformiranju upoštevale predvsem številne postkomunistične evropske države (Poljska, Madžarska, Hrvaška, Makedonija) in države Latinske Amerike. Petstebni sistem Svetovne banke tvorijo (Howell et al., 2014, str. 7–8):

- **Bazični, ničelni steber.** Pokojnina iz tega stebra ni odvisna od posameznikove delovne dobe in je namenjena omejevanju revščine med starejšimi prebivalci, ki jim država zagotavlja minimalni znesek. Pokojnina se financira iz proračuna, zato sta znesek in pokritost močno občutljiva na fiskalne omejitve države ter odvisna od samega ustroja sistema pokojninskega zavarovanja države.
- **Obvezen prvi steber.** Zaposleni plačujejo obvezne prispevke v višini, ki je odvisna od njihove plače. Pokojnina je do neke mere odvisna od trajanja zaposlitve in plačanih prispevkov. Praviloma gre za dokladni oz. pretočni sistem financiranja, ki je zelo občutljiv na demografske in politične spremembe.
- **Obvezen drugi steber.** Posamezniki (pretežno gre za DC pokojninske načrte) prejemajo v času zaposlitve na svoj osebni kapitalski račun premije, ki so investirane na kapitalske trge. Naložbene možnosti posameznikov so široke, izplačilo pa je mogoče v obliki anuitete ali kot kombinacija z izplačilom (dela) sredstev v enkratnem znesku. Ključna tveganja so povezana s tveganji finančnih trgov in z dolgoživostjo.
- **Prostovoljni tretji steber.** Združuje široko paleto različnih dolgoročnih varčevanj, ki so lahko organizirana kot DC ali DB in financirana s strani posameznika in/ali delodajalca.

Podobno kot obvezni drugi steber je tveganje povezano s finančnimi trgi in z dolgoživostjo.

- **Četrty, neformalni steber.** Vključuje različne »neformalne« rešitve, ki starejšim omogočajo dostojno starost (npr. pomoč družine, zdravstveno varstvo, zagotovljena dolgotrajna oskrba, lastništvo nepremičnine in možnost obratne hipoteke).

2.1.2 Večplastni sistem pokojninskega zavarovanja po metodologiji Mednarodne organizacije dela (ILO²)

Sistem, predstavljen leta 2000, temelji na načelih vseobsegajoče pokritosti, obvezne vključitve, solidarnosti in enakovredne obravnave. Doseči bi moral vse prebivalce in jih z ustreznim dohodkom zaščititi pred revščino v starosti ali v času nezmožnosti za delo ter vzpostaviti ugodno okolje za razvoj različnih oblik pokojninskega varčevanja (Gillion, Turner, Bailey & Latulippe, 2000, str. 3–4). Sistem sestavljajo štiri plasti, in sicer:

- **Prva plast**, ki se financira se iz proračuna in izplačuje prebivalcem, ki so brez dohodkov ali premoženja.
- **Druga plast** je obvezen dokladni oz. pretočni steber, ki ga upravlja država in zagotavlja upokojujencem pokojnine v višini 40–50 % njihove povprečne neto plače v celotnem obdobju zaposlitve. Pokojnine se usklajujejo z inflacijo.
- **Tretja plast** je obvezno dodatno pokojninsko varčevanje po načelu DC, ki ga izvajajo specializirani izvajalci, in upokojujencem zagotavlja dodatno pokojnino v obliki anuitet.
- **Četrta plast** je prostovoljno dodatno pokojninsko varčevanje po načelu DC, ki ga izvajajo specializirani izvajalci in ki upokojujencem zagotavlja dodatno pokojnino v obliki anuitet.

2.1.3 Štiristebrni sistem pokojninskega zavarovanja po metodologiji organizacije Geneva Association³

Geneva Association izrazito poudarja modernizacijo socialne varnosti s povečanjem vloge zasebnih zavarovalnic in podaljšanjem delovne aktivnosti. Sistem, ki je bil objavljen leta

² ILO – Mednarodna organizacija dela (angl. *International Labour Organization*) je agencija v sestavi organizacije Združenih narodov (ZN), ki se na globalni ravni ukvarja s težavami na področju standardov dela, socialne zaščite in zaposlitvenih možnosti.

³ Geneva Association je vodilna mednarodna raziskovalna organizacija zavarovalnic, ki na globalni ravni z ustreznimi raziskavami opozarja na prihodnje izzive družbe: staranje prebivalstva, klimatske spremembe, finančno stabilnost, inovacije v povezavi z digitalizacijo itd. (<http://www.genevaassociation.org/about-us>, 2018).

1987 in nedavno preimenovan v *Program življenja in pokojnin*, tvorijo štirje stebri (Geneva Association, 2012a, str. 19). Prvi steber je obvezen javni, dokladni oz. pretočni, drugi steber je dodatno (poklicno oz. preko delodajalca) pokojninsko zavarovanje, ki deluje pretežno po načelu DC, tretji steber pa so različne oblike pokojninskih varčevanj in življenjskih zavarovanj. Poleg treh standardnih stebrov, ki v številnih državah že delujejo, pa sistem uvaja še četrti steber, s katerim bi si posameznik zagotovil dodatno pokojnino z občasnim priložnostnim delom po upokojitvi.

Leta 2012 so na konferenci Geneva Association (Geneva Association, 2012b, str. 16) predstavili izzive, s katerimi se soočajo pokojninski sistemi držav po svetu in so v veliki meri posledica zadnje svetovne gospodarske krize. Težave, s katerimi se soočajo države na tem področju so posledica njihovih visokih zadolženosti, nizkih obrestnih mer in previsokih jamstev pokojninskih skladov danih v preteklosti in brezposelnosti, ki v nekaterih državah celo prvič po veliki depresiji v tridesetih letih prejšnjega stoletja, presega 20 %. Na glede na izzive je po mnenju organizacije ključno nadaljevati z razvojem pokojninskega sistema pri čemer je še zlasti pomembna krepitev zasebnega pokojninskega varčevanja.

2.1.4 Sistem pokojninskega zavarovanja po metodologiji organizacije OECD⁴

Organizacija OECD opredeljuje tri plasti, ki tvorijo pokojninski sistem in ki upokojencem zagotavljajo pokojnine (OECD, 2015). To so:

- **Prva plast.** Pokojnina, ki jo zagotavlja država neposredno iz proračuna in ni odvisna od plačanih prispevkov. Pokojnina je lahko bazična (za vse enaka), minimalna ali oblika socialne pomoči za starejše z ustreznim nizkim gmotnim položajem.
- **Druga plast.** Gre za obvezno pokojninsko zavarovanje, ki ga plačujejo vsi zaposleni. Lahko je javno pokojninsko zavarovanje, ki ga zagotavlja država, in/ali zasebno pokojninsko zavarovanje, ki je v domeni delodajalcev. Javno pokojninsko zavarovanje je lahko organizirano kot DB, točkovno ali kot NDC. Zasebno pokojninsko zavarovanje je lahko organizirano kot DB ali DC.
- **Tretja plast** obsega vse prostovoljne oblike pokojninskega varčevanja, ki jih ponujajo ustrezne ustanove (zavarovalnice, pokojninske družbe, banke itd.), in so lahko organizirane kot DB ali DC.

Kljub drugačni opredelitvi optimalnega pokojninskega sistema vse omenjene mednarodne organizacije pokojninski sistem razumejo podobno in ga opredeljujejo kot celoto,

⁴ The Organisation for Economic Co-operation and Development je mednarodna gospodarska organizacija, ki trenutno vključuje 36 držav članic in je bila ustanovljena leta 1961 zaradi krepitev gospodarskega razvoja in svetovne trgovine.

sestavljeno iz več neodvisnih delov. Optimalno pokojninsko zavarovanje posameznika temelji na 1) obvezni pokojnini, ki jo iz proračuna ali s prerazporeditvijo prispevkov zaposlenih upokojencem zagotavlja država; 2) na dodatnem pokojninskem zavarovanju (obveznem in prostovoljnem), ki temelji na kapitalskih računih posameznikov in 3) na ustreznem podaljševanju delovne aktivnosti ter skrbi za zdravje in socialno vključenost.

2.2 Kakovost pokojninskih sistemov

Univerzalnega najboljšega pokojninskega sistema ni, temveč mora vsaka država glede na lasten položaj v danih okoliščinah poiskati najboljšo možnost zase (Barr & Diamond, 2010, str. 5). Mednarodne organizacije (OECD, Evropska komisija, Svetovna banka, MDS idr.) tekoče analizirajo pokojninske sisteme držav ter ugotovitve in priporočila objavljajo v različnih publikacijah (Pensions at a Glance, Pension Outlook, Pension Market in Focus, Aging Europe itd.). V nalogi podrobneje analiziramo poročilo Melbourne Mercer Global Pension Index, ki ga v sodelovanju z Avstralskim centrom za finančne študije in svetovalno družbo Mercer tekoče objavlja vlada avstralske države Victoria. Poročilo je zanimivo, ker na metodološko preprosto in transparenten način razvršča pokojninske sisteme držav od najboljšega do najslabšega ter vsaki analizirani državi predlaga ukrepe za izboljšanje sistema. Knox, avtor publikacije *Melbourne Mercer Global Pension Index 2017*, ugotavlja, da obstajajo določene lastnosti pokojninskih sistemov, ki opredeljujejo njegovo kakovost. Analiziral je pokojninske sisteme tridesetih⁵ gospodarsko najpomembnejših držav sveta in na osnovi več kot 40 kazalnikov ocenjeval kakovost pokojninskega sistema posamezne države, pri čemer je kot tri ključna področja opredelil (1) ustreznost pokojnin, (2) dolgoročno finančno vzdržnost pokojninskega sistema in (3) zaupanje v kapitalsko financirano dodatno pokojninsko zavarovanje.

Vsak pokojninski sistem analiziranih držav v poročilu *Melbourne Mercer Global Pension Index 2017* so glede na analizirane kazalnike po treh ključnih področjih ocenili z vrednostjo med 0 in 100, pri čemer je višja številka kazalnik boljšega pokojninskega sistema. Končni rezultat je tehtan (ponderiran) seštevek vseh treh področij, pri čemer najvišja utež (ponder) pripada ustreznosti pokojnin (0,40), najnižja utež pa zaupanju v kapitalsko financirano dodatno pokojninsko zavarovanje (0,25). Najbolje ocenjen je bil pokojninski sistem Danske (78,9), najslabše pa pokojninski sistem Argentine (38,8). Med tridesetimi analiziranimi državami imajo najboljši pokojninski sistem države s socialnodemokratskim tipom države blaginje, saj njihovo povprečje znaša 74,4 (Danska (78,9), Finska (72,3), Švedska (72)). Sledijo države z liberalnim tipom države blaginje s povprečno oceno 66,7 (Avstralija (77,1), Singapur (69,4), Švica (67,6), Nova Zelandija (67,4), Čile (67,3), Kanada (66,8), Irska (65,8), Velika Britanija (61,4) in ZDA (57,8)), medtem, ko so pokojninski sistemi držav s

⁵ Argentina, Avstralija, Avstrija, Brazilija, Kanada, Čile, Kitajska, Kolumbija, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Indija, Indonezija, Irska, Italija, Japonska, Koreja, Malezija, Mehika, Nizozemska, Nova Zelandija, Norveška, Poljska, Singapur, Južnoafriška republika, Švedska, Švica, Velika Britanija, ZDA.

korporativističnim, mediteranskim in vzhodnoevropskim tipom države blaginje ocenjeni najslabše, in sicer s povprečno oceno 56,4 (Nemčija (63,5), Francija (59,6), Poljska (55,1), Avstrija (53,1), Italija (50,8)). Slovenskega pokojninskega sistema niso analizirali, a bi bil glede na nizke pokojnine in dolgoročno nevzdržnost sistema (neugodne demografske projekcije in slaba razvitost zasebnih pokojninskih shem) verjetno ocenjen slabo, podobno kot italijanski, avstrijski ali poljski.

Tabela 1: Sistemi pokojninskih zavarovanj izbranih držav v letu 2017 glede na doseženo število točk po metodologiji Mercer Global Pension Index

Vrstni red	Država	Vrsta države blaginje	Število doseženih točk
1.	Danska	socialnodemokratski	78,9
2.	Nizozemska	socialnodemokratski/liberalni	78,8
3.	Avstralija	liberalni	77,1
4.	Norveška	socialnodemokratski/liberalni	74,7
5.	Finska	socialnodemokratski	72,3
6.	Švedska	socialnodemokratski	72,0
7.	Švica	liberalni	67,6
8.	Irska	liberalni	65,8
9.	Nemčija	korporativistični	63,5
10.	Velika Britanija	liberalni	61,3
11.	Francija	korporativistični	59,6
12.	ZDA	liberalni	57,8
13.	Poljska	vzhodnoevropski	55,1
14.	Avstrija	korporativistični	53,1
15.	Italija	mediteranski	50,8

Povzeto in prirejeno po D. Knox, Mercer Global Pension Index, 2017.

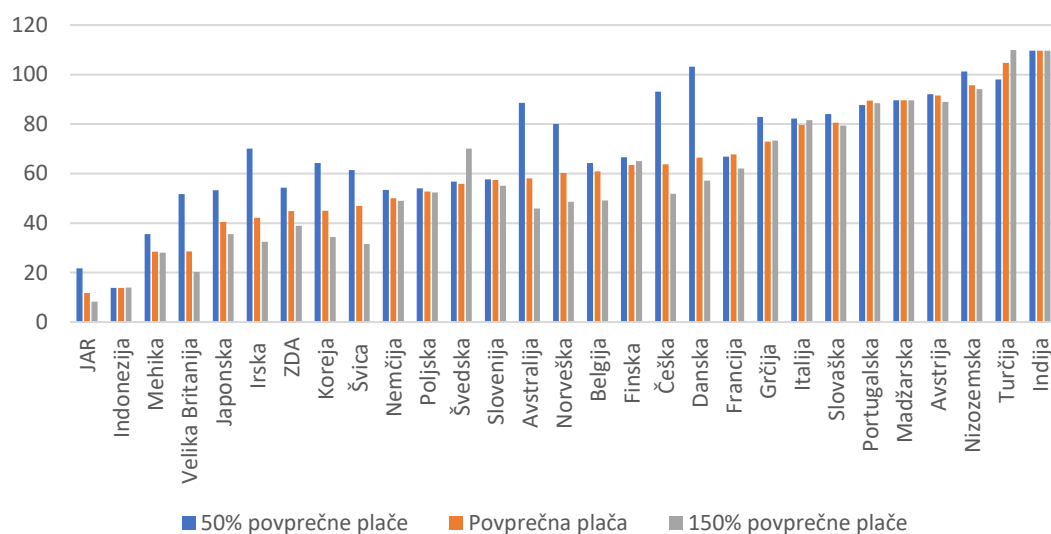
2.2.1 Ustreznost pokojnin

Ključni cilj vsakega pokojninskega sistema je zagotavljanje ustreznih pokojnin upokojencem. Čeprav se zdi, da lahko po tem merilu preprosto primerjamo različne sisteme pokojninskega zavarovanja, primerjava ni tako preprosta, saj so npr. pokojnine v različnih sistemih različno odvisne od dohodkov upokojencev v času njihove zaposlitve, njihovega premoženja v času upokojitve, dolžine obdobja zaposlitve, ureditve dodatnega pokojninskega zavarovanja itd. V raziskavi *Melbourne Mercer Global Pension Index 2017* so ustreznost pokojnin ocenili na osnovi 1) zneska minimalne pokojnine; 2) nadomestitvenega razmerja med pokojnino in povprečno plačo celotnega obdobja zaposlenega, ki je prejemal plačo v vrednosti mediane; 3) stopnje varčevanja gospodinjstev; 4) stopnje lastništva nepremičnin prebivalstva in 5) ureditve dodatnega pokojninskega zavarovanja (davčne spodbude, možnost predčasnega izstopa iz zavarovanja in izplačila privarčevanih sredstev, možnosti prenosa sredstev ob zamenjavi zaposlitve, načina izplačevanja sredstev ob upokojitvi, razdelitve sredstev v primeru ločitve, možnosti neplačevanja v času daljše odsotnosti) (Knox, 2017, str. 12). Izsledki raziskave kažejo, da v

ustreznosti pokojnin med analiziranimi evropskimi državami ni velikih razlik, najboljše pa so bile ocenjene Francija, Nizozemska, Irska in Norveška ter najslabše Poljska, Velika Britanija, Švica in Italija.

Organizacija OECD države primerja po primernosti pokojnin, ki jih zagotavlja pokojninski sistem, s kazalnikom teoretično neto nadomestitveno razmerje pokojnine (angl. *theoretical net pension replacement rate*), izračunanim za posameznika, starega 20 let, ki se je zaposlil v tekočem letu in bo do redne starostne upokojitve po trenutno veljavnih pogojih prejemal povprečno plačo ali določen delež oz. večkratnik povprečne plače (OECD, 2015, str. 28). Povprečna vrednost kazalnika zaposlenega s povprečno plačo z izhodiščem v letu 2014 je za države OECD 63 %, pri čemer je vrednost kazalnika najnižja v Mehiki (28 %), najvišja pa v Turčiji (105 %), Slovenija se z vrednostjo 58 % uvršča pod povprečje. V skoraj vseh analiziranih državah je kazalnik teoretično neto nadomestitveno razmerje negativno povezan z višino plače (Slika 6).

Slika 6: Teoretično neto nadomestitveno razmerje pokojnin zaposlenega s povprečno plačo v odstotkih glede na izhodišče v letu 2015 v državah OECD



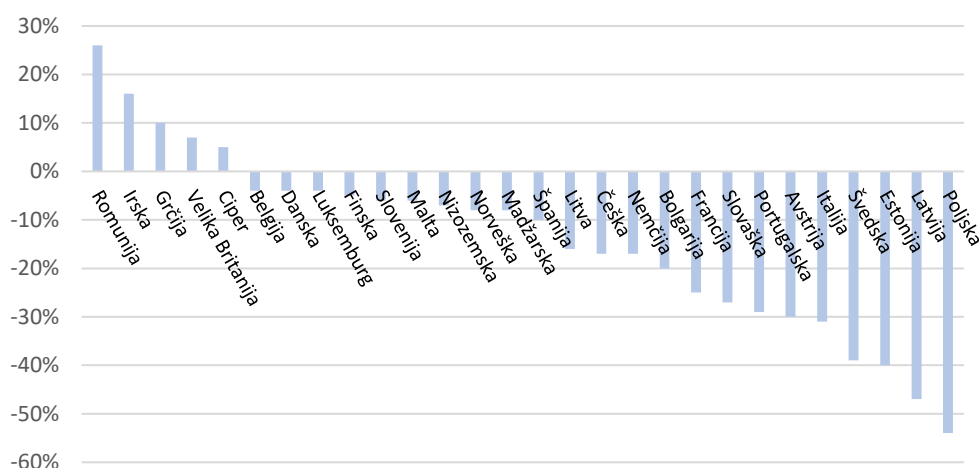
Povzeto in prirejeno po OECD, *Pensions at a Glance*, 2015.

Avtorji vrednost ustreznega nadomestitvenega razmerja opredeljujejo različno. Za organizacijo OECD je npr. ustrezná pokojnina enaka 70 % plače v letu pred upokojitvijo, medtem ko Asher v delu *The Future of Retirement Protection in Southeast Asia* iz leta 1998 trdi, da je ustrezno nadomestitveno razmerje za upokojenca, ki je prejemal povprečno plačo, v višini 75 % njegove plače (Howell et al., 2014, str. 3). Svetovna banka ustrezno nadomestitveno razmerje zaposlenega s povprečno plačo opredeljuje na več načinov, in sicer kot (1) 78 % povprečne neto plače celotnega obdobja zaposlitve, (2) 60 % povprečne bruto plače celotnega obdobja zaposlitve, (3) 53 % neto plače zadnjega leta pred upokojitvijo, (4) 42 % bruto plače zadnjega leta pred upokojitvijo (Svetovna banka, 1994, str. 164). Večina

ekonomistov, ki se ukvarja z raziskovanjem ustrezne stopnje nadomestitvenega razmerja, meni, da je ustrezno razmerje približno 100 % povprečne neto plače celotnega obdobja zaposlitve, pri čemer je vrednost, nižja od 70 %, prenizka (Benartzi & Thaler, 2004, str. 181). Vrednost nadomestitvenega razmerja zagotovo ni univerzalna, saj je odvisna vsaj še od plače, ki jo je prejemal upokojenec. Za upokojence, ki so v času zaposlitve prejeli podpovprečno plačo, je ustrezna vrednost gotovo višja kot za upokojence, ki so prejeli nadpovprečno plačo. Na ustreznost nadomestitvenega razmerja pomembno vpliva tudi dostopnost posameznika do različnih nefinančnih virov zunaj pokojninskega sistema, npr. družina, zdravstveno varstvo, bivalni pogoji itd.

Po podatkih Evropske komisije, ki jih predstavljamo v nadaljevanju, naj bi se v večini držav EU javne pokojnine do leta 2060 znižale, pri čemer bo do največjega znižanja prišlo na Poljskem, v Latviji, Estoniji in na Švedskem, kjer se bodo javne pokojnine od leta 2007 do 2060 praktično prepolovile (Slika 7).

Slika 7: Pričakovana sprememba javnih pokojnin leta 2060 glede na leto 2007 v odstotku neto nadomestitvene stopnje v letu 2060 glede na leto 2007 držav EU



Povzeto in prirejeno po Evropska komisija, Zelena knjiga za ustrezne, vzdržne in varne pokojninske sisteme, 2010.

Nižje javne pokojnine bodo prihodnji upokojenci nadomeščali z višjimi pokojninami iz zasebnih, tj. kapitalsko financiranih pokojninskih skladov (dodatno pokojninsko zavarovanje), te pokojnine se bodo med državami EU najbolj povečale (za več kot 50 %) na Danskem, Nizozemskem, Švedskem in v Latviji (Evropska komisija, 2010, str. 28).

2.2.2 Vzdržnost pokojninskega sistema

Dolgoročna vzdržnost pokojninskega sistema je težavna zlasti za gospodarsko dobro razvite države (s starajočim se prebivalstvom), saj njihov pokojninski sistem temelji pretežno na medgeneracijski solidarnosti in visokem javnem dolgu. Približno polovica držav OECD je

od leta 2013 izvedla različne ukrepe, s katerimi je skušala izboljšati finančno vzdržnost pokojninskega sistema z ukrepi, kot so podaljševanje upokojitvene starosti, zaostritev pogojev za predčasno upokožitev, spremenjena indeksacija pokojnin in povišanje davkov oz. prispevne stopnje zaposlenih za pokojninsko zavarovanje (OECD, 2015, str. 20–32).

Knox meni, da je za dolgoročno vzdržnost pokojninskega sistema poleg javnega dolga in gospodarske rasti, demografskih projekcij, upokojitvene starosti in možnosti predčasne upokožitve, izjemno pomembno ustrezno razvito kapitalsko financirano dodatno pokojninsko zavarovanje. Slednje je zlasti pomembno za države s pričakovanim naraščajočim deležem starejših. Glede na rezultate raziskave med preučevanimi evropskimi državami najvišje ocene dolgoročne vzdržnosti pokojninskega sistema dosegajo Danska, Nizozemska, Švedska in Švica, najslabše pa Italija, Avstrija, Francija in Nemčija. Razlike med ocenami dolgoročne vzdržnosti pokojninskih sistemov analiziranih evropskih držav so precejšnje; največ točk je zbrala Danska (79,8), najmanj pa Italija (16,4) (Knox, 2017. str. 12).

2.2.3 Zaupanje prebivalcev v kapitalsko financirano dodatno pokojninsko zavarovanje

V vseh državah EU so najpomembnejši vir pokojnin prispevki zaposlenih (dokladni sistem), v nekaterih državah (Irska, Nizozemska, Velika Britanija, Švedska, Danska, Belgija, Litva) pa k pokojninam pomembno prispevajo tudi sredstva, zbrana v pokojninskih skladih (Evropska komisija, 2012, str. 32). Glede na demografske trende in razvoj dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja bodo v večini držav v prihodnosti čedalje bolj pomembne pokojnine, zbrane s kapitalsko financiranim varčevanjem v pokojninskih skladih.

Za ocenjevanje kakovosti sistema pokojninskega zavarovanja je izjemno pomembno ustrezno delovanje kapitalsko financiranega dodatnega pokojninskega zavarovanja, ki v očeh prebivalcev ustvarja potrebno zaupanje. V primeru slabega delovanja in nezaupanja prebivalcev v dodatno pokojninsko zavarovanje je namreč pokojninski sistem odvisen le od javnega, tj. dokladnega pokojninskega sistema, kar dolgoročno ni vzdržno. Knox v raziskavi *Melbourne Mercer Global Pension Index 2017* preverja, kako je v analiziranih državah urejeno dodatno pokojninsko zavarovanje v smislu nadzora, komunikacije s člani ter določanja naložbene politike in stroškov. V tej kategoriji so najvišje ocene prejeli pokojninski sistemi Finske, Norveške, Nizozemske in Velike Britanije, najslabše pa pokojninski sistemi Francije, Poljske, Nemčije in Italije. Finska je kot najbolje ocenjena država dosegla oceno 91, Francija kot najslabše ocenjena država pa le 55,8 (Knox, 2017, str. 19–36).

2.3 Reforme pokojninskih sistemov

Pokojninski sistem države je potrebno tekoče prilagajati demografskim in ostalim okoliščinam. Ker so številne države, zlasti države s korporativističnim in mediteranskim modelom države blaginje, predolgo ignorirale spremembe v okolju ter odlašale z ustreznimi prilagoditvami, bodo v teh državah potrebne korenite reforme pokojninskih sistemov. Dolgoročno je v vseh državah s starajočim se prebivalstvom pričakovati dodatnih 4 % in 6 % letnega BDP države za financiranje pokojninskega sistema (Schwarz & Arias, 2014, str. 171). Univerzalnega nabora ukrepov za izvedbo reform ni, ker se pokojninski sistemi držav in njihove demografske slike pomembno razlikujejo. Jackson poudarja, da sta za izboljšanje pokojninskega sistema države ključna podaljševanje delovne dobe oz. skrajševanje upokojitvene dobe (na npr. 15 let kot v 70. letih 20. stoletja) in večja vključenost prebivalstva v pokojninski sistem ter ustrezni prispevki oz. premije (Knox, 2017, str. 9). Schwarz in Arias državam, ki se soočajo s težavami zaradi nevzdržnega financiranja pokojninskega sistema, priporočata povišanje upokojitvene starosti na 15 let pričakovanega števila let prejemanja pokojnine in/ali spremembe v fiskalni politiki, npr. povečanje prihodkov iz naslova davka na dodano vrednost in davka na nepremičnine, izkoriščanje naravnih bogastev države ter zmanjšanje ostalih proračunsko financiranih odhodkov, ki niso povezani s pokojninskim sistemom (Schwarz & Arias, 2014, str. 173–183).

Reformiranje pokojninskih sistemov je politično občutljivo, reformni procesi pa zahtevni in počasni ter nenaklonjeni hitrim spremembam zaradi (Rangus, 2012, str. 24):

- stroškov spreminjanja, ki so lahko znatni tako z organizacijskega kot s socialnega vidika;
- kognitivnih okvirov in že obstoječih (ponotranjenih) interesov pripravljavcev politik;
- volilnega telesa, ki bi kaznovalo preveliko odstopanje od trenutnega institucionalnega okvira.

Dodatna težava pri spreminjanju pokojninskega sistema so različne interesne skupine prebivalcev s pogosto izključujočimi se interesi, in sicer:

- upokojenci, ki si želijo vsaj realno ohranjanje odmerjenih pokojnin;
- zaposleni, ki si želijo nizkih prispevnih stopenj in ugodnih upokojitvenih pogojev;
- delodajalci, ki si želijo nizkih stroškov dela oz. nizkih prispevnih stopenj;
- vlada, ki si ne želi reform, s katerimi bi poslabševala položaj volivcev, zato pogosto z zadolževanjem obremeni prihodnje generacije, ki dejansko nimajo predstavnika.

Zahtevnosti reformiranja pokojninskega sistema smo bili priča tudi v Sloveniji. Leta 2011 je bil na referendumu zavržen Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2). Vlada je potrebo po spremembi pokojninske zakonodaje, s katero bi predvsem dolgoročno zagotovila vzdržnost pokojninske blagajne, zaustavila trenutno zniževanje

pokojnin in omogočila njihovo postopno povečevanje, pripisala neugodnim demografskim razmeram, prezgodnjemu upokojevanju v obstoječem sistemu, poznemu vstopu mladih na trg dela, slabitvi pokojninske blagajne, zniževanju vrednosti začetne pokojnine, nepreglednosti trenutnega sistema in povečevanju javnega dolga. Razlog je bila tudi gospodarska in finančna kriza, ki je vplivala na dodatno povečanje javnega dolga in slabši položaj pokojninske blagajne zaradi večje brezposelnosti ter s tem tudi na manj pobranih prispevkov (Šuštaršič, Kurdija, Rojec & Sedmak, 2011, str. 48–50). Z vidika delavcev na zahtevnejših delovnih mestih so bili za javnost sporni predvsem podaljšanje pokojninske dobe, način usklajevanja pokojnin in dejstvo, da se pokojnine v nasprotju s trditvami vlade naj ne bi povišale. Zanimivo je, da je v telefonskem anketiranju neposredno pred referendumom kar 87 % anketiranih menilo, da so v Sloveniji nujne večje strukturne spremembe oziroma reforme (Šuštaršič, Kurdija, Rojec & Sedmak, 2011, str. 50). Neuspela pokojninska reforma iz leta 2011 v Sloveniji kaže, da je poleg vsebine reforme pomembno tudi, kdaj in na kakšen način se vlada loti reformnega procesa.

Slovenske pokojninske reforme so bile parametrične, medtem ko so številne postkomunistične evropske države (Madžarska (1998), Poljska (1999), Latvija (2001), Bolgarija, Estonija (2002), Litva (2004), Slovaška (2005), Romunija (2008)) in nekatere druge, predvsem južnoameriške države (Salvador, Mehika, Bolivija, Urugvaj, Kazahstan) od 90. let 20. stoletja po priporočilih in zgledu večstebrega modela pokojninskega sistema Svetovne banke izvedle korenite systemske spremembe pokojninskih sistemov, ki so vključevale uvedbo obveznega kapitalsko financiranega pokojninskega stebra.

Svetovna banka državam, ki se odločijo za reformiranje pokojninskega sistema, priporoča (Svetovna banka, 2008, str. 6):

- **Močno politično voljo.** Za uspešno izvedbo reforme potrebuje država stabilno vlado, ki je reformni proces sposobna izpeljati v celoti, reforma pa mora biti tudi usklajena s politično ekonomijo države.
- **Podporo javnosti.** Vlada mora vzpostaviti ustrezno komunikacijo s prebivalstvom, da ga prepriča v smiselnost reforme in potrebe po njej.
- **Prilagoditev potrebne infrastrukture.** Vlada mora upoštevati zakonske okvire in zagotoviti vso infrastrukturo, ki jo potrebuje za izvedbo reforme, spremembe v izvajanju zavarovanja, vodenje osebnih računov zavarovancev, informiranje zavarovancev, sistem upravljanja pokojninskih skladov, nadzor itd.

Reformni proces s preходом iz enostebrega v večstebri pokojninski sistem je po priporočilih Svetovne banke v vseh evropskih državah z izjemo Estonije potekal v smeri preusmeritve dela prispevkov iz prvega (dokladnega) stebra v drugi (kapitalski) steber, pri čemer je bil obvezen samo za mlajše (le v Bolgariji za vse zaposlene). Ker se je del

prispevkov iz dokladnega stebra preusmeril v kapitalski steber, je bil pričakovan rezultat na eni strani pritisk na javne finance, na drugi strani pa razvoj domačih finančnih trgov in pričakovano nadaljevanje reformiranja pokojninskega sistema v smeri dolgoročne razbremenitve javnih financ. Pomemben argument za uvedbo obveznega kapitalsko financiranega pokojninskega stebra je predpostavljena višja dolgoročna stopnja donosa kapitalsko financiranega stebra v primerjavi z dokladnim pokojninskim stebrom. Glede na izsledke analiz Svetovne banke je za posameznika, mlajšega od 40 let, smiselno, da iz dokladnega pokojninskega sistema v kapitalsko financiran pokojninski sistem preide v celoti, saj mu slednji zagotavlja višjo pokojnino (Svetovna banka, 2005, str. 2).

Rezultati reform v vseh analiziranih evropskih državah, ki so pokojninski sistem reformirale z uvedbo obveznega, kapitalsko financiranega drugega stebra, kažejo, da so bili transakcijski stroški – tj. stroški spremembe sistema zaradi nižjih vplačil v dokladni pokojninski sistem – občutno previsoki. Transakcijski stroški se lahko pokrivajo z višjimi davki in prispevki zaposlenih, nižjimi pokojninami iz dokladnega sistema in zadolževanjem države, ki bremeni prihodnje generacije. V večini držav (razen Litve in Latvije) so transakcijske stroške države z zadolževanjem prenesle na prihodnje generacije (Bielawska, Chlon-Dominczak & Stanko, 2017). Transakcijski stroški so bili previsoki, saj so se vse države z izjemo Estonije zaradi globalne finančne krize v letu 2008 soočile z nenačrtovanim povečanjem javnofinančnega primanjkljaja, ki je leta 2009 znašal 7–9 %. Svetovna banka je državam priporočila, da se na finančno krizo ne odzovejo z naglimi spremembami, ampak naj ukrepe usmerijo v dolgoročno ustrezno prilagoditev sistema, ki bo manj občutljiv na prihodnje krize (Dorfman, Hinz & Robalino, 2008, str. 4). Vse obravnavane postkomunistične evropske države so se odzvale z začasnim ali s trajnim znižanjem prispevkov v drugi (kapitalsko financiran) pokojninski steber, pri čemer je Madžarska celo trajno opustila drugi steber in vsa zbrana sredstva preusmerila v dokladni pokojninski sistem (Bielawska, Chlon-Dominczak & Stanko, 2017, str. 13–16). Izkušnje pri reformiranju pokojninskega sistema teh držav kažejo, kako pomembna je močna politična podpora reformnemu procesu, saj ga ni mogoče izvesti brez znatnih transakcijskih stroškov, ki jih (idealno čim bolj enakovredno) pokrivajo zaposleni, delodajalci, upokojenci in prihodnje generacije.

3 SISTEM POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA V SLOVENIJI

Sistem pokojninskega zavarovanje v Sloveniji temelji na treh stebrih.

- **Prvi pokojninski steber** je financiran dokladno in deluje po načelu DB.
- **Pogojno drugi, prostovoljni pokojninski steber** je dodatno pokojninsko zavarovanje, financirano pretežno s strani delodajalcev (t.i. kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje) in v manjšem obsegu tudi s strani posameznikov (t.i. individualno dodatno pokojninsko zavarovanje). Po metodologiji Svetovne banke in organizacije OECD je drugi steber obvezen, tretji pa prostovoljen. V skladu s prakso evropskih držav

(Stanovnik, 2009, str. 21) lahko v drugi steber vključimo tudi kolektivne pokojninske sheme, ki so tesno povezane s prvim stebrom, kar pomeni, da je članstvo v teh shemah pogojeno s članstvom v prvem stebru. V Sloveniji poznamo tudi obvezno dodatno (poklicno) pokojninsko zavarovanje, ki ga izvaja Sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja in je namenjeno zaposlenim, ki opravljajo posebej težka in zdravju škodljiva dela, vanj pa je vključenih približno 5 % zavarovancev obveznega pokojninskega zavarovanja (rudarji, policisti, vojaki, šoferji itd.). Obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja in nekaterih drugih oblik pokojninskega varčevanja (Sklad obrtnikov in podjetnikov in Prvi pokojninski sklad) v nalogi nisem analiziral.

- **Pogojno tretji pokojninski steber** predstavljajo vse ostale oblike pokojninskega varčevanja. Njegovo vrednost v Sloveniji je težko oceniti, zato ga v nalogi nisem analiziral, čeprav se zavedam, da se bo del dolgoročno investiranih prihrankov prebivalcev porabil tudi za pokojnine (finančne naložbe, nepremičnine itd.). Temu stebru lahko potencialno pripišemo velik pomen, saj je v Sloveniji stopnja varčevanja gospodinjstev visoka, in sicer je bruto stopnja (finančnega in nefinančnega) varčevanja gospodinjstev v Sloveniji v letu 2012 znašala 13 %, kar je nad povprečjem EU (Rocher & Stierle, 2015, str. 5).

3.1 Prvi pokojninski steber

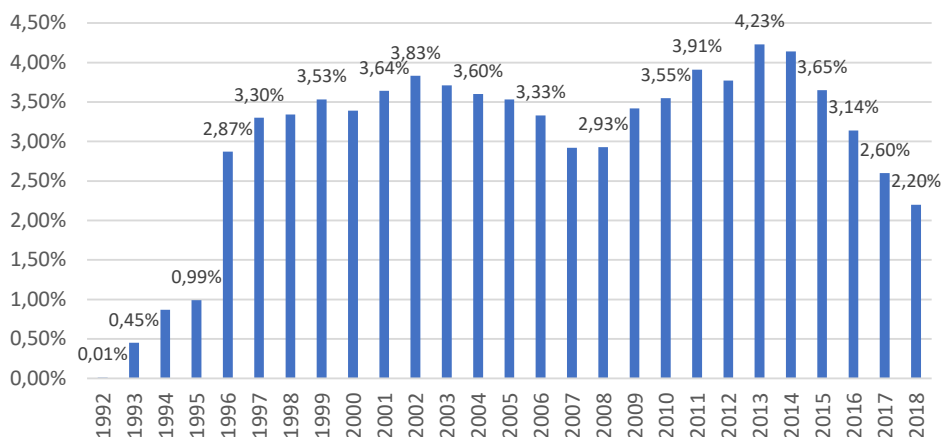
Slovenski pokojninski sistem tradicionalno temelji na prvem dokladnem stebru oz. na pretočnem pokojninskem stebru, ki ga pogosto imenujemo tudi javni pokojninski sistem. Financiranje prvega stebra temelji na zakonsko predpisani višini prispevkov pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki jih Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljevanju ZPIZ) plačujejo delodajalci in delojemalci, ta pa jih naprej prerazdeljuje upokojencem v obliki pokojnin. Razen tekočih, parametričnih sprememb se prvi steber še iz časov bivše države konceptualno ni spreminjal in ostaja »klasičen Bismarckov sistem«, v katerem je pokojninska osnova določena glede na absolutno plačo posameznika (Stanovnik, 2009, str. 20). Številne primerljive države so prvi pokojninski steber prilagodile demografskim spremembam in ga preoblikovale v NDC ali točkovni sistem.

3.1.1 Razvoj prvega pokojninskega stebra po osamosvojitvi

V prvih letih po razpadu komunizma in v začetkih tranzicijskega procesa smo se v Sloveniji tako kot v drugih bivših komunističnih državah centralne, vzhodne in jugovzhodne Evrope soočili z izrazitim zmanjšanjem proizvodnje in visoko brezposelnostjo (Stanovnik, 2009, str. 20). Novonastale težave smo v Sloveniji reševali z množičnim predčasnim upokojevanjem in razbremenitvijo delodajalcev z znižanjem prispevne stopnje pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki se je leta 1996 s 15,5 % bruto plače zaposlenega znižala na 8,85 % bruto plače zaposlenega. Oba ukrepa sta pričakovano neugodno vplivala na pokojninsko blagajno. Letni primanjkljaj pokojninske blagajne, ki ga iz proračuna financira država na

osnovi 161. in 162. člena ZPIZ-2, se je v letih 1992–1996 povzpел na slabe 3 % letnega BDP, od takrat pa se giblje v razponu med 2 % in 4 % (Slika 8).

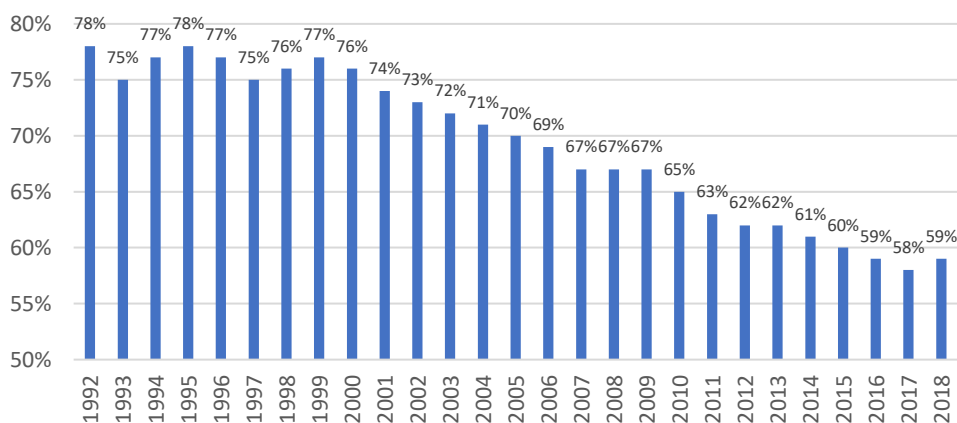
Slika 8: Letni primanjkljaj pokojninske blagajne Slovenije, ki ga država financira iz proračuna na osnovi 161. in 162. člena ZPIZ-2, v obdobju 1992–2018 v deležu BDP



Povzeto in prirejeno po ZPIZ, Letna poročila, 2003–2018.

Na osnovi pregleda letnih poročil Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter mednarodne primerjave ugotavljam, da je imela Slovenija eno najnižjih upokojitvenih starosti za moške in ženske, največjo pojavnost zgodnjega upokojevanja ter izredno radodarne pogoje upokojevanja brez dohodkovnega testiranja (angl. *means-testing*) upravičenosti za prejemanje starostnih pokojnin (Spruk, 2012, str. 15). Glede na rezultate raziskave, v kateri Diamond ugotavlja, da zgodnje upokojevanje ne zagotavlja večje zaposlenosti oz. manjše brezposelnosti, bi morala država takšno upokojevanje omejeovati, saj z njim ni mogoče izboljšati socialnega položaja prebivalcev (Diamond, str. 5–7, 2005).

Slika 9: Povprečna starostna pokojnina glede na povprečno neto plačo v obdobju 1992–2018 v Sloveniji



Povzeto in prirejeno po ZPIZ, Letna poročila, 2003–2018.

Kljub izdatnemu proračunskemu financiranju pa se povprečne pokojnine, izražene v razmerju do povprečne neto plače, od leta 1992 vztrajno znižujejo. V letu 1992 je bila povprečna starostna pokojnina 78 % povprečne neto plače, do leta 2018 pa se je zmanjšala za četrtno, tj. na 59 % povprečne neto plače (Slika 9).

3.1.2 Financiranje pokojnin

Pokojnine v prvem pokojninskem stebru se financirajo iz prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje delodajalcev in delojemalcev, dodaten znesek pa se vsako leto v pokojninsko blagajno vplača neposredno iz državnega proračuna. Prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje znašajo skupaj 24,35 % bruto plače posameznika, pri čemer zaposleni financira 15,5 %, delodajalec pa 8,85 %. S primerjanjem višine prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Sloveniji z drugimi državami ugotavljamo, da so prispevki pri nas relativno visoki (Tabela 2).

Tabela 2: Obvezni prispevki za javno pokojninsko (in invalidsko) zavarovanje (prvi steber) držav OECD v deležu bruto plače v letu 2014

Država	Prispevki zaposlenih	Prispevki delodajalcev	Skupaj prispevki
Madžarska	18,50	28,50	47,00
Italija	9,19	23,81	33,00
Češka	6,50	21,50	28,00
Slovaška	7,00	20,00	27,00
Finska	7,05	17,75	24,80
Slovenija	15,50	8,85	24,35
Avstrija	10,25	12,55	22,80
Velika Britanija	9,05	11,90	20,95
Poljska	9,76	9,76	19,52
Nemčija	9,50	9,50	19,00
Švedska	7,00	11,40	18,40
Belgija	7,50	8,86	16,36
Francija	6,80	8,45	15,25
Hrvaška	15,00		15,00
Irska	4,00	10,75	14,75
ZDA	6,20	6,20	12,40
Kanada	4,95	4,95	9,90
Avstralija		9,50	9,50
Švica	4,20	4,20	8,40
Nizozemska	4,90		4,90

Povzeto in prirejeno po OECD, Pensions at a Glance, 2015.

3.1.3 Izračun pokojnine

V skladu s trenutno veljavno Zakonodajo (ZPIZ-2, Ur.l. RS, št. 96/2012.) je posameznik (v nadaljevanju zavarovanec) v letu 2019 upravičen do polne starostne pokojnine, ko dopolni

vsaj 60 let in ima najmanj 40 let pokojninske dobe. Do starostne pokojnine je zavarovanec, star vsaj 65 let, upravičen tudi, če ima manj kot 40 let pokojninske dobe, a ne manj kot 15 let. Starostno pokojnino si lahko zavarovanec poveča s kasnejšim odhodom v pokoj.

Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove. Pokojninsko osnovo tvori mesečno povprečje osnov zavarovanca za posamezno leto zavarovanja, od katerih so bili plačani prispevki za obvezno zavarovanje, zmanjšani za davke in prispevke, ki se plačujejo od plače po povprečni stopnji v Sloveniji iz katerih koli zaporednih 24 let zavarovanja od leta 1970, ki so za zavarovanca najbolj ugodna. Pri izračunu pokojninske osnove se osnove iz prejšnjih let zavarovanja preračunajo z valorizacijskimi količniki, ki jih letno objavlja minister, pristojen za finance. Najnižja pokojninska osnova znaša 76,5 % povprečne mesečne plače, izplačane v Sloveniji v preteklem letu, zmanjšane za davke in prispevke, ki se plačujejo od plače po povprečni stopnji, medtem ko je najvišja pokojninska osnova omejena na štirikratnik najnižje. Odmerni odstotek za 15 let zavarovalne dobe znaša 29 % in se za vsako nadaljnje leto poviša za 1,38 % brez zgornje omejitve. Zavarovanec s 40 leti pokojninske dobe je torej upravičen do pokojnine v višini 63,5 % njegove pokojninske osnove. Najnižja pokojnina znaša 26 % najnižje pokojninske osnove.

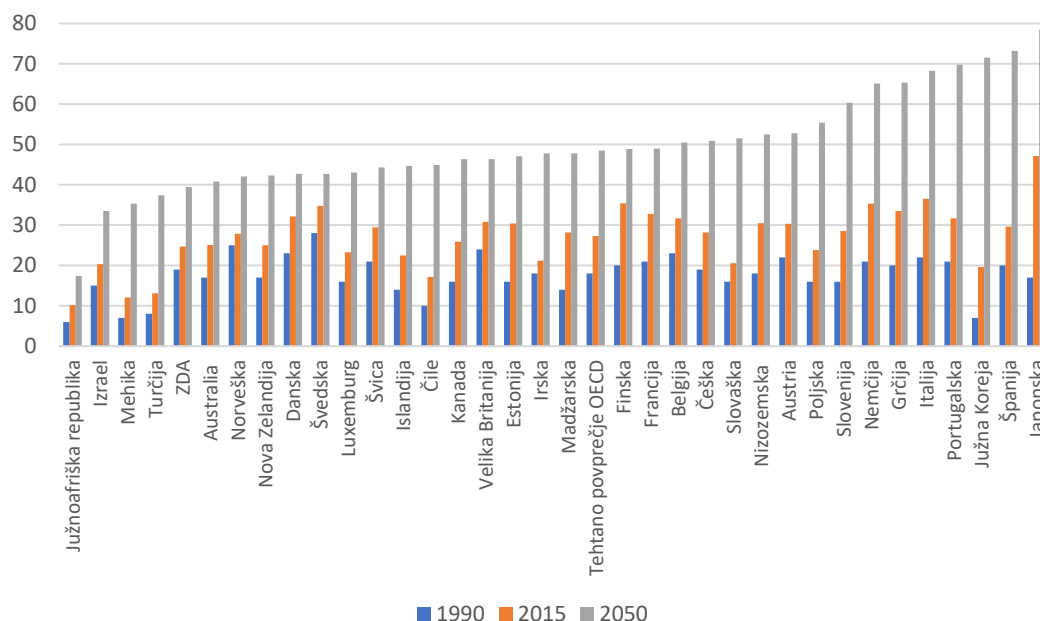
Pokojnine se letno usklajujejo s faktorjem, ki je enak vsoti 60 % rasti povprečne bruto plače preteklega leta gleda na predpreteklo leto in 40 % rasti cen življenjskih potrebščin v enakem obdobju. Uskladitev pokojnin ne more biti nižja od 50 % rasti cen življenjskih potrebščin. Zanimivo je, da znesek, ki ga zavarovanec plačuje v obliki prispevkov za pokojninsko zavarovanje, ni omejen navzgor, pokojnina oz. pokojninska osnova pa je.

3.1.4 Prihodnost prvega pokojninskega stebra

Demografski trend, relevanten za pokojninski sistem, dobro ponazarja koeficient starostne odvisnosti, ki se bo v vseh gospodarsko razvitih državah do leta 2050 nedvomno povečeval. To bo ob vsem ostalem nespremenjenem predstavljalo velike težave za države s pokojninskim sistemom, ki temelji pretežno na dokladnem oz. pretočnem pokojninskem stebru. S Slike 10 je razvidno, da bo leta 2050 v Sloveniji koeficient starostne odvisnosti eden najvišjih med državami OECD.

Ker se bo v Sloveniji delež starejših povečeval, lahko ob upoštevanju pozitivne povezanosti med porabo za pokojnine in deležem starejših (Slika 11) pričakujemo večjo porabo sredstev za pokojnine, a ne tudi povišanja povprečnih pokojnin.

Slika 10: Koeficient starostne odvisnosti držav OECD v letih 1990 in 2015 ter napoved za leto 2050



Povzeto in prirejeno po OECD, *Pensions at a Glance*, 2015.

Slika 11: Prikaz korelacije med razmerjem deleža starejših od 65 let med vsemi prebivalci (os y) in porabo za pokojnine držav EU, izraženo v deležu BDP (os x) (leto 2010)



Vir: OECD in Evropska komisija, gradivo delavnice *Delivering higher effective retirement ages*, 2014, str. 8.

Legenda: IE – Irska, SK – Slovaška, CY – Ciper, NL – Nizozemska, UK – Velika Britanija, LT – Litva, EE – Estonija, CZ – Češka, LU – Luksemburg, NO – Norveška, LV – Latvija, SE – Švedska, BG – Bolgarija, DK – Danska, ES – Španija, RO – Romunija, MT – Malta, DE – Nemčija, BE – Belgija, SI – Slovenija, PL – Poljska, HU – Madžarska, FI – Finska, PT – Portugalska, EL – Grčija, AT – Avstrija, FR – Francija, IT – Italija.

Leta 2008 so javnofinančni izdatki za pokojnine znašali 9,1 % BDP, napoved za leto 2015 pa je bila 9,6 % (Čok, Košak, Berk Skok in Sambt, 2010, str. 12). Dejanski izdatki v letu 2016 so bili z 10,9 % še precej višji (Mramor in Sambt, 2018, str. 30). Izdatki za pokojnine naj bi se brez sprememb v letu 2040 povišali na 14,5 % BDP (Čok, Košak, Berk Skok in Sambt, 2010, str. 13).

Mramor in Sambt ugotavljata, da bi bilo potrebno za ohranitev izdatkov za pokojnine na ravni 10,9 % BDP izrazito povečati produktivnost dela, ki naj bi se že približno leta 2030 povečevala za več kot 6 % na leto, leta 2045 pa za več kot 10 %. Avtorja menita, da vrednosti niso dosegljive, zlasti ker bi morali povečevanje dosegati skozi dolgo obdobje (Mramor & Sambt, 2019, str. 31). Ukrepi, ki jih avtorja omenjata kot najbolj učinkovite pri ohranjanju vzdržnih izdatkov za pokojnine, so daljše vztrajanje starejših na trgu dela, hitrejši vstop mladih na trg dela, zaostajanje rasti plač za produktivnostjo in sprememba v indeksaciji rasti pokojnin, tj. večja odvisnost od indeksa rasti cen in manjša odvisnost od rasti plač.

3.2 Drugi pokojninski steber

S pokojninsko reformo iz leta 1999 (ZPIZ-1) je bilo izvajalcem (zavarovalnicam, pokojninskim družbam, bankam in Kapitalski družbi, d.d.), ki so dobili ustrezna dovoljenja, omogočeno, da prebivalcem ponudijo individualno prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje in kolektivno prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje ter varčevalcem (v nadaljevanju članom) zagotovijo dodatno ali predčasno pokojnino, v nekaterih primerih tudi družinsko in invalidsko pokojnino (v nadaljevanju pokojninska renta). Produkt je imel nekaj lastnosti, po katerih se je pomembno razlikoval od ostalih dolgoročnih varčevalnih produktov, ki so bili v tistem času na trgu, in sicer:

- Zajamčen donos. Upravljavec jamči za izplačilo, ki se bo obrestovalo najmanj z minimalno zajamčeno donosnostjo, ki jo določi minister, pristojen za finance.
- Davčne ugodnosti. Za dodatno pokojninsko zavarovanje velja davčni režim EET (angl. *exempt-exempt-taxable*), po katerem sta vplačilo (premija) in ustvarjeni donos neobdavčena oz. oproščena (angl. *exempt*) davkov in prispevkov, medtem ko je obdavčena (angl. *taxable*) polovica pokojninske rente.
- Visoka stopnja transparentnosti in nadzora oz. varnosti na področju upravljanja premoženja.

Razlika med individualnim in kolektivnim dodatnim pokojninskim zavarovanjem je predvsem v načinu sklepanja in financiranja premij ter v režimu davčnih olajšav, medtem ko razlik v stroških, naložbeni politiki in pravicah po koncu aktivnega obdobja oz. ob upokojitvi ni. Premije so subvencionirane na način, da je premija do višine olajšave, ki znaša 24 % obveznih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, a ne več kot 2.819 evrov,

oproščena plačila dohodnine⁶ in davkov ter prispevkov delojemalca in delodajalca. Znesek vplačane premije do višine olajšave delodajalcu v celoti znižuje osnovo za plačilo davka od dohodkov pravnih oseb.

Kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje je bistveno bolj razširjeno kot individualno. Glede na podatke v letnih poročilih izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja je bilo konec leta 2017 približno 96 % vseh pogodb članov dodatnega pokojninskega zavarovanja sklenjenih preko delodajalca (t.i. kolektivno zavarovanje). Zanimivo je, da se noben delodajalec (ali skupina delodajalcev) razen največjega, in sicer Republike Slovenije s približno 155.000 zaposlenimi (tj. javnimi uslužbenci), ni odločil za ustanovitev lastnega, tj. zaprtega pokojninskega načrta. Delodajalci so pristopali k odprtim pokojninskim načrtom različnih izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja. Nerazvitost zaprtih pokojninskih načrtov, ki so sicer v tujini pogosti in značilni zlasti za večje delodajalce, je najbrž posledica majhnega števila velikih zaposlovalcev v državi.

Omeniti velja dve lastnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja, ki sta pomembno vplivali na razvoj dejavnosti. Gre za:

- Zakonsko predpisan zajamčen donos in posledično skrajno konzervativno naložbeno politiko. Zakonodajalec je skušal z zajamčeno donosnostjo obvarovati člane pred realno izgubo premoženja, a je s tem dejansko upočasnil razvoj dejavnosti. V skladu z Markovitzovo teorijo življenjskega cikla takšna naložbena politika za mlajše varčevalce ni optimalna in pomeni oportunitetno izgubo premoženja. Mlajši varčevalci namreč že razpolagajo z dovolj netveganimi naložbami (človeški kapital), zato je za njih najbolje, da imajo večji delež naložb v tveganih in potencialno bolj donosnih finančnih instrumentih (Bodie, 2003, str. 25). Nekateri avtorji, dejavni na področju institucionalnega investiranja, pri upravljanju premoženja ugotavljajo naslednje pogoste napake, in sicer težnjo k usklajevanju naložbenih portfeljev (benchmarking), željo po likvidnosti in obsedenost s kratkoročnimi rezultati. Če za našteje napake velja, da so že sicer zelo pogoste, lahko trdimo, da je ureditev zajamčene donosnosti stanje še dodatno poslabšala (Vovk & Musil, str. 7, 2006).
- Možnosti predčasnega izplačila (tj. pred upokojitvijo) privarčevanih sredstev, ki jo je predvidel ZPIZ-1. Člani lahko v okviru individualnega zavarovanja izplačilo sredstev zahtevajo kadar koli, člani kolektivnega zavarovanja pa po preteku 120 mesecev od sklenitve zavarovanja. Izkazalo se je, da je zakonodajalec s to možnostjo močno podcenil kratkovidnost in željo po tekoči potrošnji varčevalcev, saj se je po podatkih zaposlenih iz Skupne pokojninske družbe d.d. približno 75 % članov, ki jim je

⁶ V primeru izrednega prenehanja kolektivnega in individualnega zavarovanja je izplačilo obdavčeno v skladu z dohodninsko lestvico člana, v primeru izplačila v obliki pokojninske rente pa je v skladu z dohodninsko lestvico člana – upokojenca obdavčena le polovica zneska pokojninske rente.

delodajalec financiral premijo, odločilo za predčasno izplačilo privarčevanih sredstev celo kljub visoki davčni obremenitvi izplačila, ki je bila v večini primerov 27 % in 41 %. Na visok delež kolektivnih članov, ki so se odločili za predčasno izplačilo sredstev, je najverjetneje najbolj vplivalo dejstvo, da so članom premije financirali pretežno delodajalci, zato je bila že tako visoka diskontna stopnja, povezana s prihodnjimi izplačili, še višja.

S pokojninsko reformo iz leta 2012 je zakonodajalec razširil naložbene možnosti, omejil možnost predčnih izplačil in uredil izplačevanje pokojninskih rent, s čimer je obdobje varčevanja razmejil od obdobja izplačevanja pokojninskih rent.

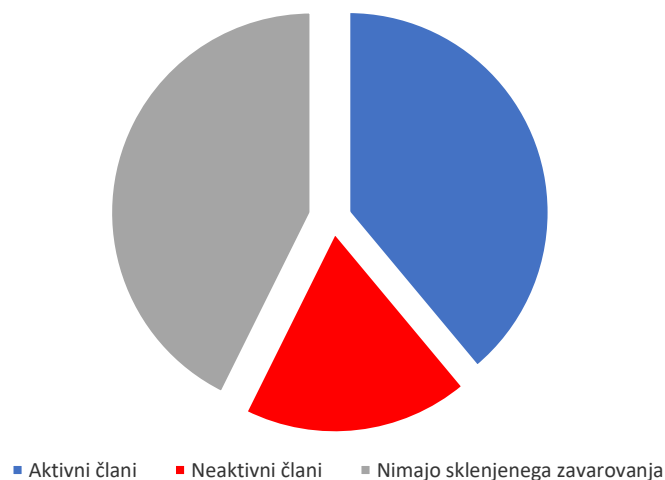
3.2.1 Stanje dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja konec leta 2017

Iz letnih poročil izvajalcev za leto 2017 je razvidno, da je bilo konec leta 2017 oz. 17 let po vzpostavitvi dodatnega pokojninskega zavarovanja s člani dodatnega pokojninskega zavarovanja sklenjenih skupaj 534.743 pogodb. Ker imajo nekateri člani po dve pogodbi ali več, ocenjujem, da je dejansko število posameznikov, ki imajo vsaj eno pogodbo, za vsaj 5 % nižje od skupnega števila pogodb (508.000). Na osnovi teh podatkov in podatka o številu zaposlenih in brezposelnih prebivalcev, ki je po podatkih SURS za leto 2017 znašalo 886.000, ter ocene zaposlenih iz Skupne pokojninske družbe d.d., da je delež članov, ki tekoče plačujejo premije (v nadaljevanju aktivni člani) enak 68 % vseh članov, lahko glede vključenosti zaposlenih in brezposelnih prebivalcev Slovenije v dodatno pokojninsko zavarovanje konec leta 2017 navedemo naslednje podatke:

- Aktivnih članov dodatnega pokojninskega zavarovanja je 345.000. Ti člani so v letu 2017 vplačali ali prejeli (s strani delodajalca) vplačilo premije na svoj osebni račun.
- Neaktivnih članov dodatnega pokojninskega zavarovanja je 163.000. Ti člani imajo pogodbo, a v letu 2017 na svoj račun niso prejeli vplačil.
- 378.000 oseb nima sklenjenega dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Po podatkih iz letnih poročil izvajalcev je skupaj vplačana premija dodatnega pokojninskega zavarovanja v letu 2017 znašala 175.968.165 evrov oz. povprečno 329 evrov na posamezno pogodbo člana. Glede na ocenjeno število aktivnih članov v letu 2017, ki je bilo 345.000, je povprečna premija aktivnega člana 509 evrov, kar je 2,61 % povprečne bruto plače, izplačane zaposlenim v Sloveniji (www.surs.si).

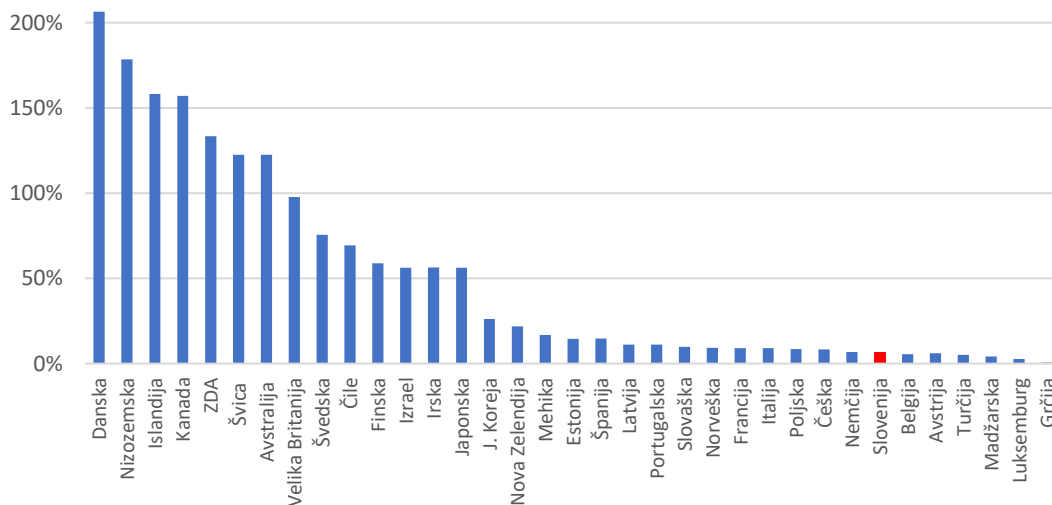
Slika 12: Ocena vključenosti zaposlenih in brezposelnih v dodatno pokojninsko zavarovanje v letu 2017 v Sloveniji



Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2018; Zavarovalnica Triglav d.d., 2018; Modra zavarovalnica d.d., 2018; Prva osebna zavarovalnica d.d., 2018; Generali zavarovalnica d.d., 2018; Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., 2018; Banka Koper d.d., 2018; Pokojninska družba A d.d., 2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018.

Po podatkih iz letnih poročil izvajalcev je konec leta 2017 skupna vrednost zbranih sredstev vseh pogodb dodatnega pokojninskega zavarovanja znašala 2.223.411.086 evrov oz. povprečno 4.158 evrov na pogodbo člana. Obseg dejavnosti je leta 2015 znašal dobrih 5 % BDP, s čimer se Slovenija med državami OECD uvršča med najslabše razvite (Slika 13).

Slika 13: Sredstva skladov dodatnega pokojninskega zavarovanja kot delež BDP držav OECD leta 2015



Povzeto in prirejeno po OECD, Pensions Outlook, 2016.

3.2.2 Razvoj dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja do leta 2017

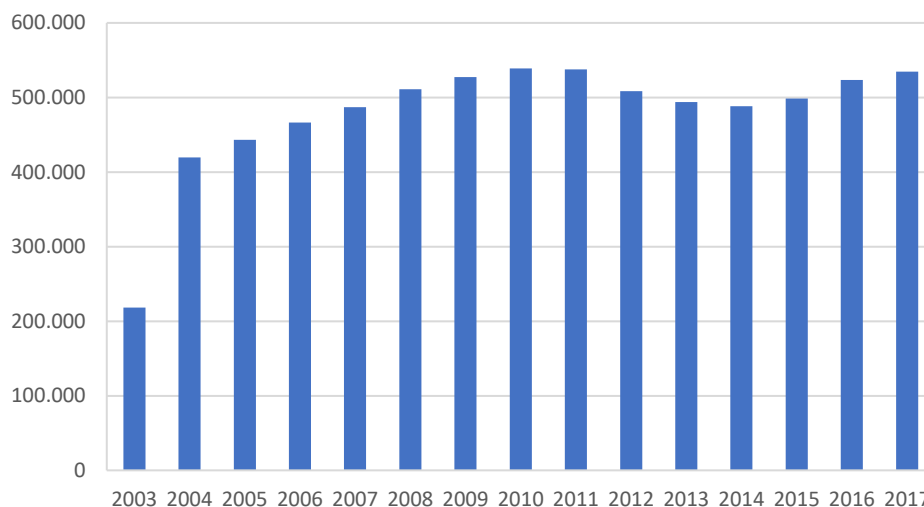
Število pogodb članov dodatnega pokojninskega zavarovanja se od leta 2008 skorajda ni spreminjalo (Slika 14).

Trend gibanja vsote vplačane letne premije (kot razmerje do BDP v %) v obdobju 2003–2017 kaže, da se je vsota vplačanih premij v obdobju 2004–2014 zniževala in se v obdobju 2015–2017 ustalila na dobrih 0,4 % BDP (Slika 15).

Gibanje velikosti sredstev v skladih dodatnega pokojninskega zavarovanja (kot razmerje do BDP v %) v obdobju 2003–2017 kaže trend rasti do leta 2010, nato pa upočasnitev, kar vidimo na Sliki 16.

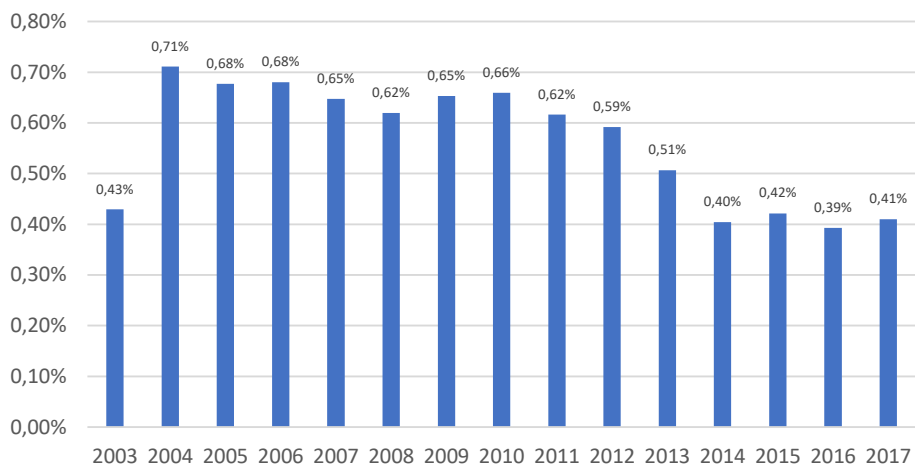
Na osnovi podatkov o gibanju vsote vplačane premije, števila sklenjenih pogodb članov in velikosti sredstev v skladih dodatnega pokojninskega zavarovanja ocenjujem, da se je razvoj dejavnosti ustavil.

Slika 14: Število pogodb dodatnega pokojninskega zavarovanja članov v Sloveniji v obdobju 2003–2017



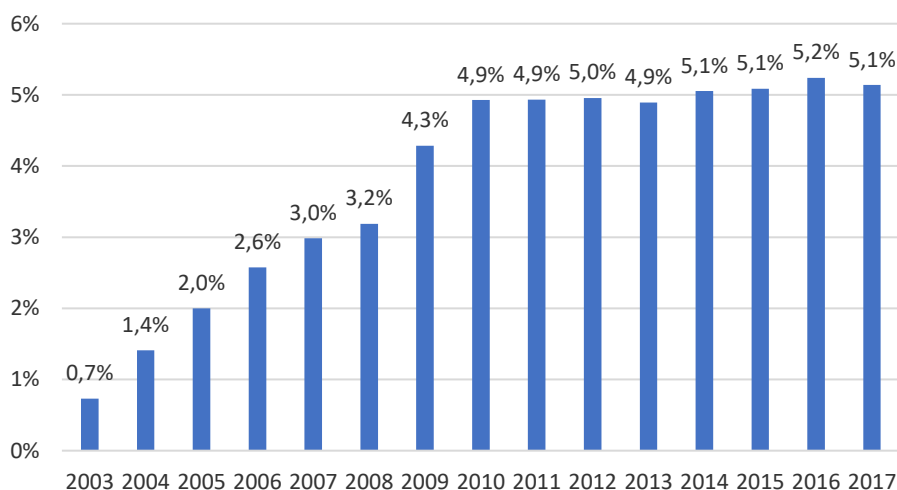
Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2004–2018; Zavarovalnica Triglav d.d., 2004–2018; Modra zavarovalnica d.d., 2012–2018; Kapitalska družba d.d., 2004–2012; Prva osebna zavarovalnica d.d., 2009–2018; Prva pokojninska družba d.d., 2004–2008; Generali zavarovalnica d.d., 2004–2018; Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., 2004–2018; Banka Koper d.d., 2004–2018; Pokojninska družba A d.d., 2004–2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018; Moja naložba pokojninska družba d.d., 2004–2017; Probanka d.d., 2004–2015; Abanka, d.d., 2004–2016.

Slika 15: Bruto obračunana letna premija dodatnega pokojninskega zavarovanja glede na BDP v obdobju 2003–2017 v Sloveniji



Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2004–2018; Zavarovalnica Triglav d.d., 2004–2018; Modra zavarovalnica d.d., 2012–2018; Kapitalska družba d.d., 2004–2012; Prva osebna zavarovalnica d.d., 2009–2018; Prva pokojninska družba d.d., 2004–2008; Generali zavarovalnica d.d., 2004–2018; Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., 2004–2018; Banka Koper d.d., 2004–2018; Pokojninska družba A d.d., 2004–2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018; Moja naložba pokojninska družba d.d., 2004–2017; Probanka d.d., 2004–2015; Abanka, d.d., 2004–2016.

Slika 16: Velikost sredstev v skladih dodatnega pokojninskega zavarovanja (kot delež BDP) v obdobju 2003–2017 v Sloveniji



Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2004–2018; Zavarovalnica Triglav d.d., 2004–2018; Modra zavarovalnica d.d., 2012–2018; Kapitalska družba d.d., 2004–2012; Prva osebna zavarovalnica d.d., 2009–2018; Prva pokojninska družba d.d., 2004–2008; Generali zavarovalnica d.d., 2004–2018; Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., 2004–2018; Banka Koper d.d., 2004–2018; Pokojninska družba A d.d., 2004–2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018; Moja naložba pokojninska družba d.d., 2004–2017; Probanka d.d., 2004–2015; Abanka, d.d., 2004–2016.

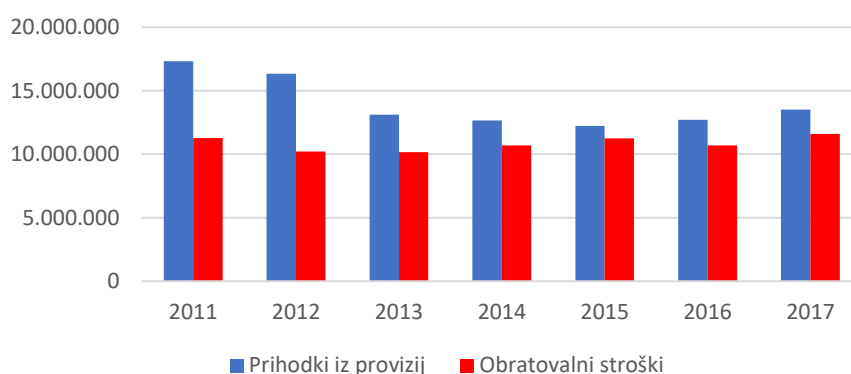
V nadaljevanju navajam tri ključne razloge, zaradi katerih se je po mojem mnenju razvoj dejavnosti ustavil:

- **Zmanjšanje gospodarske aktivnosti v obdobju 2009–2013.** V obdobju 2009–2013 smo se soočili z gospodarsko krizo, ki je povzročila propad in prestrukturiranje nekaterih večjih gospodarskih družb in posledično njihovo prekinitev financiranja premij dodatnega pokojninskega zavarovanja. Gospodarska kriza je neposredno vplivala na znižanje bruto obračunane premije zaradi zmanjšanega števila članov (povečana brezposelnost) in na zmanjšanje premije, financirane s strani delodajalca. Vpliv gospodarske krize in povečanje javnofinančnega primanjkljaja na zasebne pokojninske sklade je bil v Sloveniji precejšen, a bistveno manjši od vpliva, ki ga je imela kriza v večini vzhodnoevropskih držav, ki so uvedle obvezno financiranje zasebnih pokojninskih skladov. Zaradi izrazitega povečanja javnofinančnega primanjkljaja so nekatere vzhodnoevropske države, ki so uvedle obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje, njegovo financiranje trajno (npr. Poljska, Slovaška) ali začasno (npr. Litva, Latvija, Estonija, Romunija) prekinile. Nekatere države (npr. Madžarska in delno tudi Poljska) so zbrana sredstva v skladih nacionalizirale. Le Bolgarija, Hrvaška in Makedonija so tudi v času krize nadaljevale z načrtanim modelom obveznega financiranja zasebnih pokojninskih skladov (Bielawska, Stanko & Chlon-Dominzcak, 2017, str. 17). Pomembna prednost prostovoljne oblike zavarovanja je nedvomno manjša politična občutljivost države na gospodarske šoke.
- **Množična predčasna izplačila sredstev članov po letu 2011.** Z letom 2011 se je rast sredstev v upravljanju pričakovano upočasnila, saj se je zaključilo desetletno obdobje, po katerem so lahko člani zahtevali redno izplačilo sredstev zaradi upokojitve ali predčasno izplačilo ne glede na njihov status. Po podatkih zaposlenih v Skupni pokojninski družbi d.d. so se za predčasno izplačilo odločile kar tri četrtine vseh članov.
- **Poslovni model izvajalcev.** Po letu 2011 so se izvajalcem prihodki iz dejavnosti znižali zaradi zakonskega znižanja provizij, konkurenčnih bojev in nizke rasti sredstev v upravljanju zaradi predčasnih izplačil ter nižjih vplačil v sklade. Na drugi strani so obratovalni stroški ostali približno enaki (Slika 17). Navedeno kaže na to, da izvajalci niso razpolagali z ustreznim poslovnim modelom, na osnovi katerega bi lahko izpad dohodkov nadomestili s povečanjem prodaje in/ali z znižanjem operativnih stroškov.

Po ocenah zaposlenih na Skupni pokojninski družbi d.d. je konec leta 2017 približno 7.000 delodajalcev (5.000 delodajalcev iz gospodarstva in 2.000 pravnih oseb, ki zaposlujejo javne uslužbenke) zaposlenim (345.000) omogočalo varčevanje v pokojninskih skladih. Na drugi strani pa približno 46.000 delodajalcev svojim zaposlenim (491.000) varčevanja za dodatno pokojnino ni omogočalo. Predpostavljamo, da se izvajalci na zmanjšanje prihodkov iz provizij po letu 2011 niso odzvali s krepitvijo prodaje v segmentu manjših družb, kjer je bila večina zaposlenih brez dodatnega pokojninskega zavarovanja, ker je prodaja pokojninskih

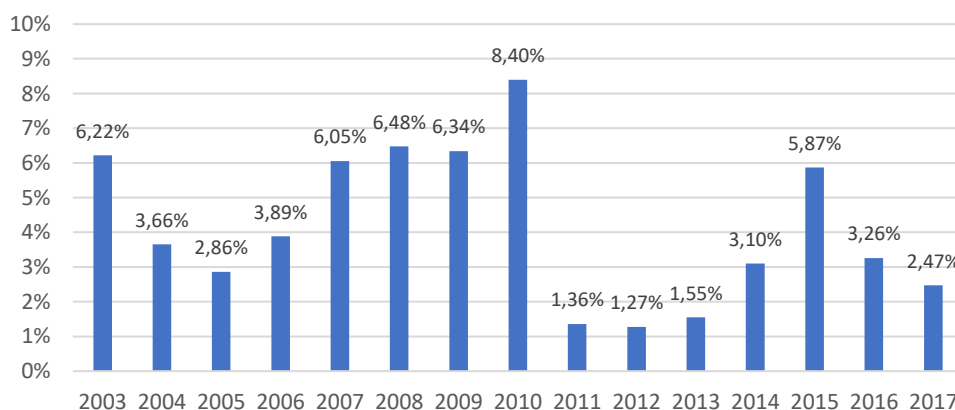
zavarovanj manjšim družbam v primerjavi s prodajo večjim družbam dražja. Povprečni strošek na člana se s številom zaposlenih pri delodajalcu zmanjšuje. Da se izvajalci niso odločili za spremembo poslovnega modela in krepitev prodaje v segmentu manjših družb, ki je bil pretežno nezavarovan, vidimo na Sliki 18, ki prikazuje stroške trženja, prodaje in pridobivanja članov, izražene v celotnih operativnih stroških izvajalcev v obdobju 2003–2017. Vidimo, da so se ti stroški po letu 2010 celo znižali.

Slika 17: Prihodki od provizij in obratovalni stroški Skupne pokojninske družbe d.d., Sava pokojninske družbe d.d., Pokojninske družbe A d.d. in Modre zavarovalnice d.d. v obdobju 2011–2017



Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2012–2018; Sava pokojninske družbe d.d., 2018; Moja naložba pokojninske družba d.d., 2012–2017; Pokojninska družba A d.d., 2012–2018; Modra zavarovalnica d.d.⁷, 2012–2018.

Slika 18: Stroški trženja, prodaje in pridobivanja članov v razmerju do obratovalnih stroškov Skupne pokojninske družbe d.d., Sava pokojninske družbe d.d., Pokojninske družbe A d.d. in Modre zavarovalnice d.d. v obdobju 2003–2017



Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2004–2018; Modra zavarovalnica d.d., 2012–2018; Pokojninska družba A d.d., 2004–2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018; Moja naložba pokojninska družba d.d., 2004–2017.

⁷ Za leto 2011 upoštevamo enake prihodke iz provizij kot v letu 2012.

3.2.3 Nadaljnji razvoj dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja

Za ustrezno napoved razvoja dejavnosti sem izhajal iz podatkov o kapitalski donosnosti dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja in podatkov o pričakovani vrednosti provizij novega člana dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Dejavnost dodatnega pokojninskega zavarovanja v primerjavi s sorodnimi dejavnostmi (zavarovalništvo, upravljanje premoženja) v povprečju dosega nižjo kapitalsko donosnost. Nizka kapitalska donosnost je posledica navzgor omejenih, z zakonom določenih provizij in visokih kapitalskih zahtev; zahtevan minimalni kapital izvajalca znaša približno 4 % vrednosti sredstev sklada z zajamčenim donosom.

Analiziral sem povprečne letne kapitalske donosnosti⁸ dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja (Skupna pokojninska družba d.d., Pokojninska družba A d.d., Sava pokojninska družba d.d.), zavarovalništva (Zavarovalnica Triglav d.d., Prva osebna zavarovalnica d.d., Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., Zavarovalnica Generali d.d.) in upravljanja premoženja (NLB skladi d.o.o., Triglav skladi d.o.o., Alta skladi d.d.). Poenostavljeno sem ugotavljal povprečno letno kapitalsko donosnost kot navadno letno povprečje izvajalcev v okviru dejavnosti. V Tabeli 3 prikazujem povprečno letno kapitalsko donosnost analiziranih dejavnosti v obdobju 2011–2017. Zavedam se, da se v okviru posamezne dejavnosti rezultati izvajalcev po posameznih letih tudi precej razlikujejo, a lahko kljub temu glede na rezultate poenostavljene analize nedvomno zaključim, da je bila med analiziranimi dejavnostmi dejavnost dodatnega pokojninskega zavarovanja v obdobju 2011–2017 najmanj dobičkonosna. Tudi v obdobju 2005–2010 povprečna letna kapitalska donosnost dejavnosti dodatnega pokojninskega zavarovanja ni bila bistveno višja, saj se je gibala med 1,68 % v letu 2004 in 15,38 % v letu 2009.

Tabela 3: Kapitalska donosnost izbranih izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja, zavarovalnic in družb za upravljanje v obdobju 2011–2017

Leto	Specializirani izvajalci dodatnega pokojninskega zavarovanja ⁹ (Skupna pokojninska družba d.d., Pokojninska družba A d.d., Sava pokojninska družba, d.d.) v %	Zavarovalnice (Zavarovalnica Triglav d.d., Prva osebna zavarovalnica d.d., Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., Zavarovalnica Generali d.d.) v %	Družbe za upravljanje (NLB skladi d.o.o., Triglav skladi d.o.o., Alta skladi d.d.) v %
2011	13,53	16,26	15,67

se nadaljuje

⁸ Kapitalska donosnost posameznega leta je izračunana kot količnik čistega poslovnega rezultata družbe v posameznem letu in navadnega povprečja vrednosti kapitala na zadnji dan tekočega in preteklega leta.

⁹ Zaradi izrazito nizke kapitalske donosnosti sem Modro zavarovalnico d.d. izločili.

Tabela 3: Kapitalska donosnost izbranih izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja, zavarovalnic in družb za upravljanje v obdobju 2011–2017 (nadaljevanje)

Leto	Specializirani izvajalci dodatnega pokojninskega zavarovanja (Skupna pokojninska družba d.d., Pokojninska družba A d.d., Sava pokojninska družba, d.d.) v %	Zavarovalnice (Zavarovalnica Triglav d.d., Prva osebna zavarovalnica d.d., Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., Zavarovalnica Generali d.d.) v %	Družbe za upravljanje (NLB skladi d.o.o., Triglav skladi d.o.o., Alta skladi d.d.) v %
2012	12,78	15,30	21,17
2013	-11,99	11,50	19,67
2014	10,40	12,70	15,10
2015	7,42	14,12	27,53
2016	8,10	12,48	21,90
2017	5,98	10,66	25,11
Povprečje	6,60	13,29	20,88

Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2012–2018; Pokojninska družba A d.d., 2012–2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018, Moja naložba pokojninska družba, d.d., 2012–2017; Zavarovalnica Triglav d.d., 2012–2018; Prva osebna zavarovalnica d.d., 2012–2018; Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d., 2012–2018; Zavarovalnica Generali d.d., 2012–2018; NLB skladi d.o.o., 2012–2018; Triglav skladi d.o.o., 2012–2018; Alta skladi d.d., 2012–2018.

Poenostavljeno sem vrednost provizij novega člana kolektivnega¹⁰ dodatnega pokojninskega zavarovanja ocenil z enačbo (1), ki podaja vsoto diskontiranih provizij novega člana, ki varčuje do upokojitve. Predpostavil sem, da 1) posameznik varčuje do upokojitve pri 65 letih; 2) prejema mesečno premijo v višini 2,5 % bruto plače; 3) je diskontna stopnja 6,6 %, kar je enako povprečni kapitalski donosnosti specializiranih izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja; 4) je vrednost trenutne provizije v višini 1 % upravljske provizije in 0,5 % vstopnega stroška in da 5) je letni donos konstanten in znaša 3 %.

$$W = \sum_n^g \text{NSV provizij} \quad (1)$$

Legenda W – diskontirana vrednost vsote provizij člana do upokojitve, n – starost člana ob sklenitvi zavarovanja, g – starost člana ob upokojitvi (65 let).

V Tabeli 4 navajam vrednosti provizij, izračunane po enačbi (1) in ob upoštevanju predpostavk ter glede na starost člana ob začetku varčevanja.

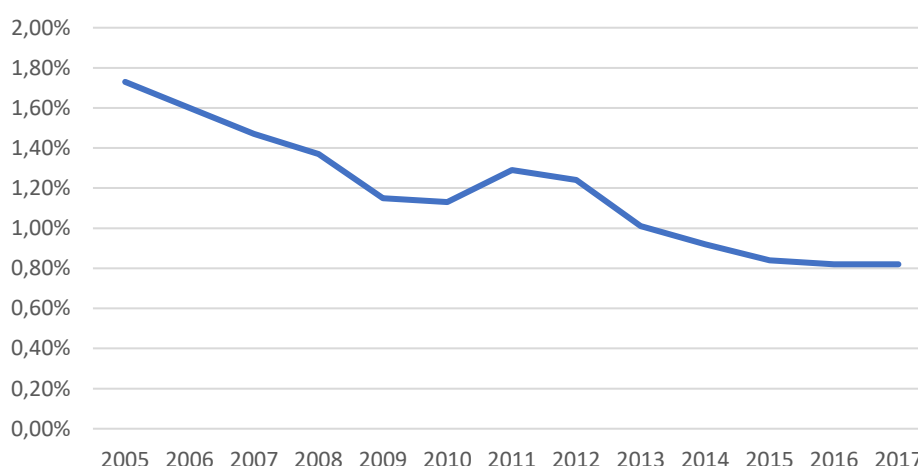
¹⁰ Ocena vrednosti individualnega člana je nižja, saj ima individualni član za razliko od kolektivnega člana možnost izplačila sredstev kadar koli in ne šele ob upokojitvi.

Tabela 4: Ocena vrednosti provizij člana dodatnega pokojninskega zavarovanja glede na starost ob sklenitvi zavarovanja

Starost člana ob sklenitvi zavarovanja (v letih)	Vrednost provizij, izražena v mesečni bruto plači (v %)
40	25,41
45	21,41
50	15,98
55	9,59
60	3,45
Povprečje	15,17

Ocenjeno vrednost provizij člana sem izračunal kot povprečno vrednost provizij članov, ki so ob začetku varčevanja stari 40, 45, 50, 55 in 60 let. Poenostavljena ocena vrednosti provizij novega člana znaša 15,17 % mesečne bruto plače, kar ob predpostavljeni povprečni mesečni bruto plači 1.600 evrov znaša 243 evrov. Pri izračunu nisem upošteval mlajših zavarovancev ter tudi ne izstopov in prekinitev zavarovanj, saj sem predpostavil, da se postavki med seboj izničita. Ocenjena vrednost provizij novega člana je verjetno nekoliko precenjena, saj sem v izračunu sem upošteval vrednost trenutnih provizij, čeprav se le-te znižujejo in se bodo zelo verjetno zniževale še naprej. Na Sliki 19 prikazujemo gibanje provizij izvajalcev, izraženih v razmerju do vrednosti sredstev v upravljanju.

Slika1 19: Celotni prihodki od provizij upravljanj skladov dodatnega pokojninskega zavarovanja Modre zavarovalnice d.d., Skupne pokojninske družbe d.d., Sava pokojninske družbe d.d. in Pokojninske družbe A d.d., izraženi glede na sredstva v upravljanju v obdobju 2005–2017



Povzeto in prirejeno po Skupna pokojninska družba d.d., 2006–2018; Modra zavarovalnica d.d., 2012–2018; Kapitalska družba d.d., 2006–2012; Pokojninska družba A d.d., 2006–2018; Sava pokojninska družba d.d., 2018; Moja naložba pokojninska družba d.d., 2006–2017.

Na osnovi ocenjene vrednosti povprečnega novega člana dodatnega pokojninskega zavarovanja lahko zaključim, da imajo izvajalci dodatnega pokojninskega zavarovanja

ustrezen finančni motiv za prodajo produkta tudi zaposlenim v majhnih družbah, ne glede na to, da so stroški prodaje na člana v manjših družbah precej višji kot v velikih. Za uspešno prodajo v segmentu manjših družb bi morali izvajalci prilagoditi prodajni proces in angažirati nove vire, saj je dodatno pokojninsko zavarovanje produkt, ki se ga »ne kupi, temveč proda«. Investicija v prodajo bi kratkoročno dodatno znižala kapitalski donos, zato je možen tudi alternativni scenarij »status quo«, po katerem bi bil velik del delovno aktivnega prebivalstva še naprej brez dodatnega pokojninskega zavarovanja. S problemom nizke vključenosti v dodatno pokojninsko zavarovanje zaposlenih v majhnih družbah in mikro družbah so se soočale tudi države z bistveno daljšo tradicijo dodatnega pokojninskega zavarovanja (Velika Britanija, ZDA, Nova Zelandija, Avstralija). V teh državah so uspeli izrazito povišati vključenost v dodatno pokojninsko zavarovanje šele z uvedbo programa samodejne vključitve (angl. *auto enrollment*) v zavarovanje tistih zaposlenih, ki so bili brez dodatnega pokojninskega zavarovanja (McClaymont in Terrant 2016, 2017). Program samodejne vključitve je učinkovit program za povečanje vključenosti zaposlenih v pokojninske sheme delodajalcev, ki so jih slednji dolžni oblikovati za svoje zaposlene. Program izhaja iz spoznanj vedenjske ekonomije in predpostavlja inertnost posameznikov pri odločanju glede pokojninskega varčevanja, zato od posameznika ne zahteva nikakršne aktivnosti glede vključitve v pokojninsko shemo delodajalca. Njegova aktivnost je potrebna samo, če v shemi ne želi sodelovati. V letih 2019 in 2020 bodo s ciljem povečanja pokritosti z dodatnim pokojninskim zavarovanjem med zaposlenimi uvedli model samodejnega vključevanja v dodatno pokojninsko zavarovanje tudi na Danskem, Irskem, Poljskem in Tajskem ter v Gruziji in Litvi (Sullivan, 2019, str. 23).

V nadaljevanju naloge opisujem vedenjsko ekonomijo in tista spoznanja vedenjskih ekonomistov, z uresničitvijo katerih bi lahko država, izvajalci in delodajalci pomembno okrepili zasebno pokojninsko varčevanje.

4 VEDENJSKA EKONOMIJA IN POKOJNINSKI SISTEM

V nalogi ugotavljam, da so pričakovani demografski trendi velik izziv zlasti za države s korporativističnim in mediteranskim tipom države blaginje, za katere sta značilni prevelika odvisnost od pretočnega prvega pokojninskega stebra, ki temelji na medgeneracijski solidarnosti, in slaba razvitost zasebnega pokojninskega varčevanja (drugi in tretji pokojninski steber). Pričakujemo lahko, da bodo te države, med katere sodi tudi Slovenija, z različnimi ukrepi v prihodnosti krepile zasebno pokojninsko varčevanje s ciljem oblikovanja bolj vzdržnega pokojninskega sistema. Veliko vedenjskih ekonomistov (npr. Thaller, Benartzi, Ariely, Choi, Loewenstein), ki so se ukvarjali z raziskovanjem področja pokojninskega varčevanja, je v različnih raziskavah dokazalo, da lahko s spoznanji iz vedenjske ekonomije pomembno okrepimo zasebno pokojninsko varčevanje. V preteklih dveh desetletjih so zakonodajalci v številnih državah (npr. v Veliki Britaniji, ZDA, Novi Zelandiji, skandinavskih državah) pri prenovi pokojninskega sistema izhajali tudi iz teh raziskav in z njihovo uporabo pomembno okrepili zasebno pokojninsko varčevanje.

Vključitev teh spoznanj v pokojninski sistem je za krepitev zasebnega pokojninskega varčevanja pomembna, saj del prebivalstva ne glede na davčne in ostale (racionalne) ugodnosti, ki jih zagotavlja varčevanje, brez ustreznih »psiholoških« spodbud za pokojnino ne bi varčeval (Hardcastle, 2012, str. 1314).

4.1 Vedenjska ekonomija

Termin vedenjska ekonomija (angl. *behavioral economics*) so prvič uporabili leta 1958. Zametki vedenjske ekonomije segajo na področje kognitivne psihologije, ki je neposredno povezana z nasprotjem behaviorizma. Vedenjska ekonomija se od kognitivne psihologije razlikuje v tem, da se ne osredotoča le na kognitivnost, ampak tudi na občutke, čustva in razpoloženje posameznikov (Anger & Loewenstein, 2007, str. 2–3). Čeprav vedenjska ekonomija velja za razmeroma mlado ekonomsko (pod)zvrst, so že klasični ekonomisti iz 18. stoletja (Smith, Hume) prepoznali probleme, s katerimi se ukvarja vedenjska ekonomija. Psiholog Howard Gardner je zato opredelil vedenjsko ekonomijo kot vedo z dolgo preteklostjo in s kratko zgodovino (Anger & Loewenstein, 2007, str. 16).

Vedenjska ekonomija s pomočjo psihologije in sociologije ter na osnovi čustvenih in kognitivnih spoznanj proučuje ekonomske odločitve posameznika ali institucije in razkriva razlike v rezultatih glede na klasično ekonomsko teorijo. Vedenjska ekonomija postavlja v ospredje iracionalnost ekonomskih subjektov, pri čemer se opira predvsem na teorijo iz psihologije, nevroznanosti in mikroekonomije. Zanima jo, kako udeleženci na trgu oblikujejo svoje odločitve in s katerimi mehanizmi se uresničujejo javne odločitve. V vedenjski ekonomiji prednjačijo tri teme, in sicer poenostavljanje, posploševanje in neučinkovitost trga. Eric Wanner, predsednik fundacije *Russel Sage Foundation*, ki je od sredine 80. let prejšnjega stoletja s financiranjem raziskav pomembno prispevala k razvoju vedenjske ekonomije kot samostojne ekonomske vede, opisuje vedenjsko ekonomijo kot kognitivno znanost na področju sprejemanja ekonomskih odločitev posameznikov (Anger & Loewenstein, 2007, str. 2). Thaler in Mullainathan menita, da je vedenjska ekonomija kombinacija psihologije in ekonomije, ki proučuje dogajanje na trgih, na katerih posamezni akterji sprejemajo odločitve, ki odsevajo njihove človeške omejitve (Mullainathan & Thaler, 2000, str. 1).

Vedenjska ekonomija je danes pomembna ekonomska veda z dvema Nobelovima nagradjencema, Kahnemanom leta 2002 in Thalerjem leta 2017. Na spletnih straneh najdemo več kot tisoč vedenjskih ekonomistov z vsaj petimi akademskimi prispevki s tega področja, prav vsak teden pa izide nov prispevek s svežimi spoznanji. V prihodnosti lahko pričakujemo, da bodo vedenjski ekonomisti v sodelovanju z državo in gospodarskimi družbami še veliko raziskovali človeško vedenje in odločanje na različnih področjih. Med ekonomisti pa ne manjka niti kritikov vedenjske ekonomije. Njihovi očitki so povezani s stopnjo substitucije ali stopnjo komplementarnosti spodbud vedenjske ekonomije (angl. *nudges*) ter s tradicionalnimi mehanizmi določanja cen in regulacije, očitajo pa tudi nejasen

vpliv spodbud na splošno blaginjo (Metcalf, 2018, str. 3). Številni, zlasti liberarno usmerjeni ekonomisti vedenjskim ekonomistom očitajo peternalizem. Thaler in Sunstein v delu *Libertarian Peternalism* pritrjujeta dejstvu, da vedenjska ekonomija sloni na peternalizmu, a trdita, da je v nekaterih primerih določena stopnja peternalizma nujna, saj je alternativa peternalizmu predvidljivo slab rezultat, ki posamezniku in tudi širši družbi objektivno poslabša položaj. Ključno vprašanje po njunem mnenju ni, ali so peternalistično motivirane spodbude za sprejemanje nekaterih odločitev posameznikov sprejemljive, temveč kako izbrati ustrezno obliko peternalizma (Sunstein & Thaler, 2003, str. 175).

Področje pokojninskega varčevanja je zaradi izrazite dolgoročnosti in abstraktnosti posebej dovzetno za pristranskost pri odločanju posameznikov. Zato je smiselno, da pri oblikovanju tega področja vgradimo takšne spodbude vedenjske ekonomije, ki bodo posameznike usmerjale k dejanjem, s katerimi bodo do upokojitve privarčevali ustrezen znesek, ki jim bo s primerno pokojnino zagotovil dostojno preživljanje starosti.

4.2 Vedenjska ekonomija kot kritika neoklasične ekonomske teorije

Z neoklasično ekonomsko teorijo ne moremo v celoti pojasniti našega obnašanja, saj temelji na treh nerealističnih predpostavkah značilnosti ljudi, in sicer na popolni (neomejeni) racionalnosti, na moči volje in na sebičnosti (Mullainathan & Thaler, 2000, str. 5). Neoklasična ekonomska teorija pojasnjuje naše odločanje v razmerah negotovosti z modelom pričakovane koristnosti (angl. *expected utility theory*), po katerem je »vrednost dogodka« produkt verjetnosti njenega nastanka in koristnosti v primeru njegovega nastanka. Ta razmeroma preprost model temelji na nizu aksiomov, ki predvidevajo, da smo ljudje racionalni ekonomski subjekti, ki učinkovito izbirajo najboljše možnosti (Žunič, 2014, str. 4). Rezultati empiričnih testiranj so pokazali, da neoklasična ekonomska teorija z modelom pričakovane koristnosti ni univerzalna teorija, saj številnih dogodkov s to teorijo ni mogoče pojasniti. Po mnenju vedenjskih ekonomistov paradigma racionalnega subjekta, ki jo predpostavlja model, v številnih situacijah ne velja. Ljudje ne sprejemamo vedno racionalnih odločitev, saj se ne zavedamo, ne razumemo ali ne poznamo vseh okoliščin, ki so za sprejemanje takšnih odločitev potrebne. Slednje sta v 70. letih 20. stoletja raziskovala avtorja Kahneman in Tversky. Avtorja sta v delih *Odločanje v razmerah negotovosti* (angl. *Judgment under Uncertainty: Heuristics and biases*) in kasneje v teoriji pričakovanja (angl. *Prospect Theory*) dokazala, da našega odločanja v razmerah negotovosti pogosto ni mogoče pojasniti z modelom pričakovane koristnosti. Pri našem obnašanju imajo torej pomembno vlogo dejanske človeške značilnosti, ki vključujejo neracionalno obnašanje, kot so miselno razvrščanje, poenostavljanje, nenaklonjenost izgubi, omejena racionalnost, nepopolna sebičnost itd., in ne – kot predvideva neoklasična ekonomska teorija – značilnosti racionalnega človeka, ki ga imenuje *homo economicus* in za katerega je značilno, da pozna svoje preference, se odziva na spodbude trga, se odloča na osnovi mejne koristnosti, si prizadevati ravnati glede na osebno korist in skuša doseči maksimalno zadovoljitev svojih potreb.

4.3 Pristranskosti, prepričanja, zmote, zablude in poenostavljanja pri pokojninskem varčevanju

Modiglianijeva teorija življenjskega cikla varčevanja predpostavlja, da varčujemo, ko imamo višje dohodke (v času zaposlenosti), medtem ko privarčevana sredstva uporabimo takrat, ko so naši dohodki nižji (upokojitev). Omenjeno teorijo kritizira Lusardi, saj meni, da se ljudje ne obnašamo v skladu z njo in da se naša poraba v življenju pomembno ne spreminja. Pri odločitvah glede varčevanja ljudje sledimo poenostavljenim in pogosto zastarelim vzorcem, ki nas vodijo, da ne varčujemo oz. varčujemo premalo (Hardcastle, 2012, str. 4). Odločanje glede pokojninskega varčevanja je za posameznika kognitivno zahteven proces, pri katerem se sooča s sprejemanjem zahtevnih odločitev. V knjigi *Razmišljanje, hitro in počasno* avtor Daniel Kahneman navaja, da se čas za sprejemanje (optimalnih) odločitev podaljšuje z zahtevnostjo odločitve. Odločanje traja dlje pri kompleksnih nalogah, saj takšne odločitve zahtevajo več kognitivnega napora. Pri odločanju glede pokojninskega varčevanja (npr. znesek ustrezne premije, izbira naložbene politike) gre nedvomno za kompleksne odločitve in v takšnih situacijah smo ljudje pogosto nagnjeni k rešitvam »status quo«, tj. neodločanju oz. odlašanju s sprejemanjem odločitev (Madrian & Shea, 2001, str. 1178).

Številni vedenjski ekonomisti (npr. Thaler, Benartzi, Laibson, Shea, Ariely, Madrian, Loewenstein), ki so raziskovali obnašanje ljudi na področju pokojninskega varčevanja, so dokazali, da smo ljudje pri teh odločitvah iracionalni, saj dosledno sprejemamo slabe oz. neoptimalne odločitve. Tako npr. številni, ki bi lahko varčevali za pokojnino z davčnimi olajšavami, tega ne storijo, podobno se mnogi odpovedo varčevanju v okviru kolektivnih pokojninskih shem, ki jih je za zaposlene organiziral delodajalec (Vižintin, 2016, str. 24). Avtorji so pri analiziranju obnašanja zaznali tipične vedenjske vzorce, ki nam na tem področju onemogočajo sprejemanje optimalnih odločitev, zlasti inertnost, omejeno racionalnost, kratkovidnost, strah oz. nenaklonjenost pred izgubo, pomanjkanje samonadzora itd. V iskanju rešitev, s katerimi bi se ustrezno spopadli z navedenimi vedenjskimi vzorci, so se v praksi izoblikovale različne možnosti, ki posameznikom pomagajo pri sprejemanju ustreznih odločitev glede pokojninskega varčevanja. Pri tem velja posebej izpostaviti dva programa – program samodejne vključitve in program *Save More Tomorrow* oz. SMarT avtorjev Benartzija in Thalerja, ki vsebuje nabor rešitev za zaposlene s preko delodajalca urejenim pokojninskim varčevanjem. Program posameznikom omogoča, da z odloženim povečevanjem prispevkov (npr. ob prihodnjih povišanjih njihovih plač) do upokojitve privarčujejo ustrezen znesek. Družbe v ZDA, ki so pokojninsko varčevanje izvajale v skladu s programom SMarT, so znatno povišali delež zaposlenih, ki varčujejo, in njihove varčevalne zneske (Benartzi, Thaler, 2004).

Pri sprejemanju odločitev glede pokojninskega varčevanja se pogosto soočamo z zahtevnimi problemi, ki neredko presegajo naše omejitve. V takšnih situacijah smo nagnjeni k sprejemanju neoptimalnih ali suboptimalnih odločitev, ki temeljijo na naših pristranskostih,

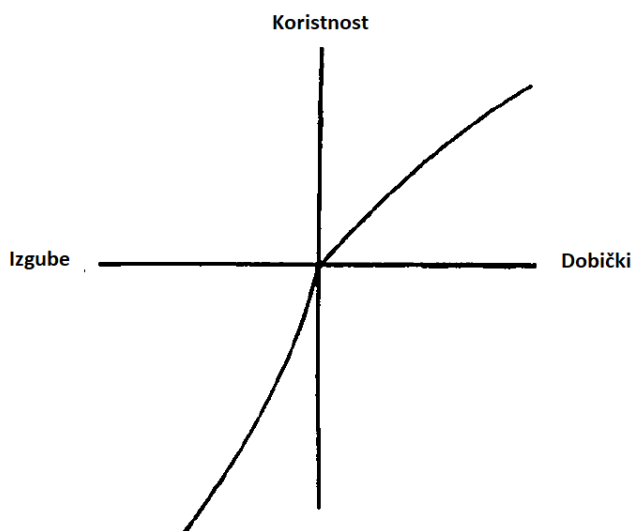
zmotah, napačnih prepričanjih in poenostavitvah. Na sprejemanje posamezne odločitve pogosto vpliva več različnih pristranskosti, zmot in poenostavitev, ki imajo lahko enak ali nasproten učinek. V nadaljevanju navajam tiste, ki so po našem mnenju pomembne za razumevanje odločitev glede pokojninskega varčevanja.

4.3.1 Nenaklonjenost izgubi

Kahneman in Tversky sta v delu *Teorija pričakovanj* iz leta 1979 (angl. *Prospect theory*), uspela dokazati, da je učinek »bolečine« ob izgubi določenega zneska približno dvakrat večji od učinka veselja ob pridobitvi istega zneska. Funkcijo koristnosti posameznika sta opredelila na osnovi njegovih izgub in dobičkov glede na njegovo referenčno točko. Referenčna točka je v teoriji pričakovanj ključnega pomena, saj posameznik dobiček in izgubo določa glede na njeno vrednost.

Ljudje smo v splošnem pri dobičku tveganju nenaklonjeni (angl. *risk aversion*), pri izgubi pa tveganju naklonjeni (angl. *risk seeking*). Krivulja funkcije koristnosti je tako v območju dobičkov konkavna, v območju izgub pa konveksna (Slika 20).

Slika 20: Funkcija koristnosti



Vir: D. Kahneman & A. Tversky, *Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk*, 1979, str. 263.

Odpor do pokojninskega varčevanja in razmeroma nizko pripravljenost posameznika do varčevanja lahko pojasnimo s teorijo pričakovanj, po kateri se povprečni potencialni varčevalec nahaja v območju izgub, saj je zanj varčevanje izguba dela trenutnega razpoložljivega dohodka. Glede na nenaklonjenost posameznika do izgube je za pokojninsko varčevanje pomembno, da vzpostavimo ustrezno referenčno točko, kar lahko dosežemo z uporabo učinka uokvirjanja (angl. *framing*). Z varčevanjem v znesku (v) bi bilo smiselno

začeti (ali povišati znesek varčevanja) takoj, ko se poviša dohodek (X). Koristnost pri povišanju dohodka se s povečevanjem zneska zmanjšuje, zato je učinek zmanjšanja koristnosti zaradi nekoliko nižjega dohodka ((X-v) namesto X) manjši, kot bi bil učinek, če bi ločeno obravnavali učinek povišanja koristnosti za znesek X in učinek zmanjšanja koristnosti zaradi izgube (v) (Angner, 2016, str. 155).

Benartzi in Thaler sta leta 1993¹¹ raziskovala vzroke, da pri pokojninskem varčevanju, ki je izrazito dolgoročno oblika varčevanja, prevladujejo nizkotvegane naložbe z vnaprej znanim zneskom izplačila (angl. *fixed income securities*), tipično obveznice, čeprav so v primerjavi z delnicami dolgoročno bistveno manj donosne. Delnice so od leta 1926 ustvarile 7-odstotni povprečni letni donos, kratkoročne obveznice ZDA pa le enoodstotni (Benartzi & Thaler, 1993, str. 2). Ugotovila sta, da učinek nenaklonjenosti izgubi, po katerem je učinek negativnega donosa približno dvakrat večji od učinka pozitivnega donosa, ni edini razlog. Pomemben razlog je tudi učinek miselnega razvrščanja investorjev oz. varčevalcev, saj varčevalci ocenjujejo donosnost na prekratnem intervalu (tipično eno leto), zato se jim zdi bolj privlačna kombinacija nizkih in stabilnih tekočih pozitivnih donosov ter izjemoma visokih negativnih donosov (npr. obveznice) kot kombinacija pogosto nizkih negativnih tekočih donosov in občasnih visokih pozitivnih donosov (npr. delnice). S preprostim matematičnim izračunom lahko dokažemo, da je za investitorja dolgoročno boljša naložbena strategija, s katero dosega stalne nizke negativne donose in občasno visok pozitiven donos, kot strategija, s katero dosega stalne nizke pozitivne donose in občasno visok negativen donos. Zmota investorjev sta Benartzi in Thaler poimenovala kratkovidna nenaklonjenost izgubi (angl. *myopic loss aversion*) (Benartzi & Thaler, 1993, str. 1–5). Prisotnost kratkovidne nenaklonjenosti izgubi sem zaznal tudi med slovenskimi varčevalci v skladih dodatnega pokojninskega varčevanja. Do leta 2015 je bila namreč naložbena politika vseh varčevalcev enaka, in sicer skrajno konservativna s pretežno obvezniškimi naložbami, medtem ko so po letu 2015 (mlajši) varčevalci dobili možnost varčevanja tudi v skladih, ki imajo večji delež sredstev, naloženih v potencialno bolj donosne delnice. Konec leta 2018 se je po podatkih, objavljenih na spletnih straneh izvajalcev, za spremembo naložbene politike odločil majhen del varčevalcev, saj je bilo še vedno kar 91 % vseh sredstev zbranih v skladih z obvezniško naložbeno politiko.

4.3.2 Poenostavljanje

Posamezniki vseh odločitev ne sprejemamo s preračunavanjem verjetnosti in izračunavanjem koristnosti, temveč jih pogosto sprejemamo na osnovi poenostavitve (angl. *heuristics*). Poenostavitve so dober način sprejemanja preprostih, vsakodnevnih odločitev, medtem ko so pri sprejemanju kompleksnih odločitev poenostavitve pogosto pristranske ter nas sistematično in predvidljivo usmerjajo k sprejemanju napačnih odločitev (Angner, 2016, str. 66). Kahneman trdi, da lahko učinek poenostavljanja ponazorimo s konceptom

¹¹ V tistem času še niso prevladovala naložbena politika, ki se prilagajajo starosti varčevalca.

zamenljivosti. Ljudje namreč težje vprašanje radi zamenjamo z lažjim, pri čemer se ne zavedamo, da sta odgovora pogosto drugačna. Primer je zamenjava vprašanja, *kako verjetno je, da bo letalo strmoglavilo*, z vprašanjem, *ali si lahko brez težav predstavljam strmoglavljenje letala* (Angner, 2016, str. 119).

Zgolj ena poenostavitev lahko povzroči vrsto različnih učinkov in pristranskosti (Sieczkowski, 2016, str. 144). Poznamo več vrst metod ali načinov poenostavljanja.

Sidranje in prilagoditev je metoda poenostavljanja, s katero lahko vplivamo na odločitev posameznika glede določene tematike, ki je posameznik ne pozna oz. je ne pozna dovolj. Cena blaga, ki jo določi trgovec, je sidro, ki nam pomaga pri odločitvi o nakupu ali pogajanju za nižjo ceno, odvisno od tega, kako blago vrednotimo. Podobno kot sidro za določitev zneska pokojninskega varčevanja služijo povprečen znesek obstoječih varčevalcev, ki zagotavlja polno izkoriščenost davčne olajšave, zneski, ki ga za varčevanje namenjajo naši znanci, ali zgolj naključna številka, kar je v svojem delu *Predvidljivo iracionalni* dokazal Dan Ariely. V eksperimentu je Ariely udeležence avkcije prosil, da vnesejo zadnji dve cifri svoje številke socialnega zavarovanja in nato sodelujejo v avkciji za določeno blago. Ugotovil je, da so posamezniki z višjo vrednostjo števila, sestavljenega iz zadnjih dveh cifer številke socialnega zavarovanja, na avkciji sistematično postavljali višje cene. Učinek sidranja je torej tako robusten, da učinkuje tudi takrat, ko vrednost, ki jo ponazarja sidro, nima nikakršne zveze s konkretnim primerom in je njegova vrednost za sprejem odločitve irelevantna (Ariely, 2008, str. 26–29).

Reprezentativnost je naslednja poenostavitev, ki jo pogosto uporabljamo pri ocenjevanju verjetnosti nastanka negotovega dogodka. Znano je, da ljudje pri tem precenjujemo svoje zmožnosti, pogosto zanemarjamo relevantne informacije in se odločamo na osnovi kognitivnih pristranskosti. Ocenjevanje verjetnosti za nastanek določenega dogodka na osnovi reprezentativnosti vodi do napak, ki so posledica našega ocenjevanja verjetnosti na osnovi podobnosti. Večina ocenjevanj verjetnosti izhaja iz ocenjevanja verjetnosti v treh primerih – kakšna je verjetnost, da: (1) predmet A pripada razredu B, (2) dogodek A izhaja iz procesa B in (3) bo proces B ustvaril dogodek A. V navedenih primerih si ljudje pomagamo z reprezentativnostjo, ki nam pomaga, da verjetnost ocenimo na osnovi stopnje »koliko A spominja na B«. Če so značilnosti primera A značilnosti, ki veljajo tudi za primer B, potem ocenjujemo, da je verjetnost, da je izšel A iz B, visoka. Če si primera A in B nista podobna, bo naša ocena o njuni povezanosti nizka (Kahneman & Tversky, 1974, str. 1124). Zapisano lahko najlažje ponazorimo na primeru, ko anketirancem navedemo nekaj ključnih osebnostnih značilnosti določene osebe, nato pa jih prosimo, da izberejo njen najbolj verjeten poklic. Pričakujemo lahko, da bodo anketiranci izbrali poklic, za katerega so osebnostne značilnosti določene osebe »reprezentativne« oz. v skladu s stereotipom, ki velja za ta poklic, pri čemer bodo zanemarili druga, bolj relevantna dejstva. Če je oseba tiha, zadržana, pripravljena na pomoč in nezainteresirana za druge ljudi, ima rada red in mir ter veliko strast do podrobnosti, bo večina ljudi za to osebo prej izbrala poklic knjižničarja kot

npr. kmeta, čeprav je slednjih v tistem okolju bistveno več (Kahneman & Tversky, 1974, str. 1124).

Reprezentativnost ima več pojavnih oblik, ki sta jih v delu *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Bias* opredelila Tversky in Kahneman (Kahneman & Tversky, 1974, str. 1124–1128), in sicer:

- Osnovna frekvenca (angl. *base-rate frequency*). Ljudje pri ocenjevanju verjetnosti pogosto upoštevamo reprezentativnost na način, da nas bolj kot dejanske frekvence zanima podobnost opisanega z našo predstavo. V opisanem primeru anketiranci tipično ne upoštevajo dejstva, da je število knjižničarjev v tistem območju bistveno nižje od števila kmetov.
- Neobčutljivost na velikost vzorca (angl. *insensitivity to sample size*). Večji kot je vzorec, na osnovi katerega ocenjujemo, bolj natančna je lahko naša ocena. Ljudje pogosto zanemarjamo velikost vzorca in se odločamo na osnovi premajhnega vzorca. Anketiranec, ki pozna dva knjižničarja in nobenega kmeta, bi moral pri ocenjevanju zanemariti svoj vzorec, ki je premajhen in vodi v pristransko oceno.
- Nerazumevanje verjetnosti (angl. *misconceptions of chance*). Najbolj »reprezentativen« primer nerazumevanja verjetnosti je hazardska zmota (angl. *gambler's fallacy*). Primer je ocena posameznika pri igri rulete, da bo kroglica po nizu rdečih barv pristala na črni barvi. Dolgoročno je res pričakovati polovico rdečih in polovico črnih polj, a pri opazovanju sekvence to ni pomembno in je verjetnost črne ali rdeče barve v vsaki naslednji iteraciji enaka. Tovrstne zmote so pogosto posledica premajhnega vzorca, t.i. zakona majhnih števil.
- Neobčutljivost na napovedi (angl. *insensitivity to predictability*). Pri napovedovanju določenih dogodkov (npr. izida nogometne tekme, cene delnice, cene nafte) se ljudje radi odločamo na osnovi opisa, ki sploh ni povezan z napovedanim dogodkom oz. nima nanj nikakršnega vpliva. Če npr. napovedujemo prihodnji dobiček družbe, bo na našo napoved vplival opis družbe, ki nima nikakršne povezave s poslovanjem družbe. Napoved dobička je višja, če je družba opisana pozitivno, in nižja, če je opisana negativno. Dejansko bi morala biti napoved dobička v obeh primerih enaka, tj. povprečje dobičkonosnosti družb v tistem okolju. Če imamo torej podatke, ki so za napoved določenega dogodka irelevantni, je edina smiselna napoved povprečna vrednost.
- Iluzija veljavnosti (angl. *the illusion of validity*). Iluzija veljavnosti je napoved dogodka na osnovi podatkov, ki so zastareli, nepreverjeni, vsebinsko skromni itd. Dober primer so razgovori psihologov s kandidati za zaposlitev. Psiholog na osnovi podatkov iz razgovora in pod vplivom iluzije veljavnosti poda svoje mnenje o primernosti kandidata,

a njegova ocena ni ustrezna. Tudi strokovna literatura pritrjuje, da tovrstni selekcijski postopki niso ustrezni.

- Napačno razumevanje regresije (angl. *misconceptions of regression*). Ljudje smo zmotno prepričani, da s kaznovanjem in z nagrajevanjem določenega vedenja v celoti vplivamo na rezultat, zato pripisujemo nagrajevanju oz. kaznovanju prevelik pomen oz. vpliv. Dejstvo je, da dobremu rezultatu pogosto sledi slabši rezultat, slabemu pa pogosto boljši, kar je osnovna ideja robustnega koncepta nagnjenosti k povprečju (angl. *regression to the mean*), ki ga je že pred več kot 100 leti opisal statistik Francis Galton.

Razpoložljivost (angl. *availability*) je oblika poenostavitve, pri kateri so naši zaključki zaradi naših izkušenj z določenim dogodkom, ki vključuje pogostost in verjetnost dogodka, poznanost, osebno izkušnjo, spomine, našo zmožnost predstavljanja in našo potrebo po iskanju smisla in posledično povezovanje nepovezanih dogodkov (angl. *illusory correlation*), predvidljivo pristranski (Kahmenam & Tversky, 1974, str. 1127–1128). Z razpoložljivostjo lahko pojasnimo vrsto dogodkov, npr. zakaj ljudje menijo, da je nasilništvo bolj pogosto kot druge oblike kriminala ali zakaj se po strmoglavljenju letala, jedrski nesreči, terorističnem napadu strah pred temi dogodki poveča. Pojasnimo lahko tudi, zakaj se veliko število ljudi ne cepi kljub nespornim dokazom, da je cepivo učinkovito in da je s cepljenjem povezano tveganje zanemarljivo. Tudi tvegana dejanja, kot so vožnja pod vplivom alkohola, uporaba nedovoljenih drog in nezaščiteni spolni odnosi, so pogosto posledica tega fenomena. Pojasnimo lahko tudi nerazumno večjo skrb oz. strah ljudi pred smrtjo kot posledico manj verjetnih dogodkov, na katere imamo majhen vpliv (teroristični napadi, epidemije), kot dogodkov, ki so dejansko najpogostejši »morilci«, npr. srčno-žilne bolezni, na katere lahko vplivamo (npr. z zdravim načinom življenja) (Angner, 2016, str. 113–116).

Potrditev pristranskosti (angl. *confirmation bias*) je oblika poenostavitve, pri kateri je posameznik nagnjen k temu, da rezultate tolmači tako, da podpirajo njegovo predhodno prepričanje bolj, kot je upravičeno. V raziskavi so podporniki in nasprotniki smrtne kazni prebrali isti prispevek o dvoumnih prednostih in slabostih smrtne kazni. Vsaka skupina je po prebranem besedilu še bolj zagovarjala svoje prejšnje stališče, saj je informacije v prispevku tolmačila na takšen način, da so svoje prepričanje še bolj utrdili (Angner, 2016, str. 110).

Pretirana samozavest (angl. *overconfidence*) je poenostavitev, s katero ljudje pri napovedovanju dogodkov sistematično precenjujemo svoje zmožnosti glede točnosti napovedovanja. Verjetnost, s katero ocenjujemo uresničitev naših napovedi, je večja od dejanske realizacije *ex post* (Angner, 2016, str. 137). Številni avtorji (Dunning, Kruger, Ehlinger, Johnson, Banner) so na različnih področjih zasledili, da so v napovedovanju pretirano samozavestni nekompetentni posamezniki, medtem ko za kompetentne posameznike to ne velja. Nekompetentni posamezniki so prikrajšani dvojno – zaradi pomanjkanja ustreznih znanj niso zmožni pravilne ocene in tudi niso sposobni oceniti pravilnosti določene ocene (Dunning, Johnson, et al. 2003, str. 84–85). Ta vrsta

poenostavitve je za ustrezen razvoj pokojninskega varčevanja izjemnega pomena, zato bi morali zagotoviti ustrezno informiranje javnosti in s tem povečati delež kompetentnih ljudi na tem področju.

4.3.3 Človeške (kognitivne) omejitve

Neoklasična ekonomska teorija ni zmožna pojasniti vseh človeških odločitev. V nasprotju s postulati neoklasične teorije smo namreč omejeni, zlasti v racionalizaciji in samoobvladovanju, ter tudi nismo univerzalno sebični (Diamond & Vartiainen, 2007, str. 2).

Simon predlaga uporabo termina omejena racionalnost (angl. *bounded rationality*), saj po njegovem mnenju zaradi kognitivnih omejitev, povezanih s pomanjkljivim znanjem in z nesposobnostjo »računanja«, našega obnašanja ne moremo predvideti v skladu z neoklasično (in klasično) ekonomsko teorijo, ki predpostavlja racionalnost pri sprejemanju odločitev (Anger & Loewenstein, 2007, str. 22). Pri sprejemanju odločitev se ljudje radi zatečemo k poenostavitvam in uporabi pravila »ocena čez palec«. Naše ocene, na osnovi katerih sprejemamo številne odločitve, so namreč pristranske, saj temeljijo na irelevantnih informacijah in pogosto vodijo v položaj »status-quo« (Diamond & Vartiainen, 2007, str. 2). Ljudje nismo sposobni samoobvladovanja in sprejemamo odločitve, ki so v konfliktu z našo dolgoročno blaginjo. Z nesposobnostjo samoobvladovanja lahko pojasnimo tudi različne odvisnosti, neaktivnost in tudi neustrezno pripravo na prihodnost (npr. pokojninsko varčevanje). V nasprotju z neoklasično ekonomsko teorijo smo ljudje pripravljeni na sodelovanje z drugimi in v odnosu do drugih ljudi nismo univerzalno in *a priori* sebični. Naše obnašanje temelji na recipročnosti, saj smo do oseb, ki nam izkazujejo podporo, prijazni in nesebični, do oseb, ki nam podpore ne izkazujejo, pa sebični in pogosto zlobni (Diamond & Vartiainen, 2007, str. 2).

4.3.4 Učinek posesti

Rezultat kombinacije učinkov nenaklonjenosti izgubi in referenčne točke je tudi učinek posesti (angl. *endowment effect*), po katerem isto stvar vrednotimo višje, če jo imamo v posesti.

V enem od eksperimentov so raziskovalci udeležence vprašali, koliko bi bili pripravljeni plačati za določen predmet (skodelica za kavo), preden je v njihovi lasti, in za koliko so pripravljeni predmet prodati, potem ko so ga dobili v last. Izkazalo se je, da smo za isti predmet, ko še ni v naši lasti, pripravljeni plačati precej manj, kot zanj zahtevamo, ko je v naši lasti (Kahneman, Knetsch & Thaler, 1990, str. 1242–1243). Tudi nekateri drugi avtorji so z eksperimenti dokazali podobno. Carman in Ariely sta spremljala proces nakupa vstopnic za tekme študentske košarke na Univerzi Duke v ZDA. Nakupni proces obsega dolgo čakanje, saj potencialni kupci več tednov taborijo v prežanju na možnost nakupa kart; na koncu se sreča nasmehne le nekaterim, ki dobijo možnost, da karte dejansko kupijo. Avtorja

sta v nasprotju s pričakovanji neoklasične ekonomske doktrine ugotovila, da je skupina, ki je ostala brez kart, pripravljena za karte plačati bistveno manj, kot zanje zahteva skupina, ki je karte kupila in jih želi prodati (Austin, 2013, str. 28). Trgovci učinek posesti uporabljajo za pospeševanje prodaje, ko kupcem v določenem obdobju od dneva nakupa omogočajo povračilo blaga in celotne vrednosti nakupa. Trgovci vedo, da kupci v večini blaga ne bodo vrnili, saj ga potem, ko ga imajo v lasti, cenijo bolj kot prej, ko ga še niso imeli.

V kontekstu pokojninskega varčevanja je pomembno, da zaposleni pokojninski račun pridobijo čim prej in da tekoče spremljajo stanje na svojem pokojninskem računu oz. pričakovano pokojnino. S tem bodo višje vrednotili svoja pokojninska sredstva in pokojnino nasploh. Chan in Stevens sta dokazala, da je ustrezno informiranje posameznikov glede pokojninskega varčevanja izjemno pomembno, saj se dobro informirani posamezniki bistveno bolj odzivajo na različne pokojninske spodbude (datum upokojitve, izkoriščanje davčnih spodbud, pokojninsko varčevanje itd.) (Chan & Stevens, 2003, str. 1–5).

4.3.5 Medčasovna izbira

Izsledki raziskav kažejo, da smo ljudje naklonjeni sedanjosti in izplačilom v sedanjem času, medtem ko prihodnja izplačila diskontiramo in imajo za nas manjšo vrednost. Prav tako smo neučakani in želimo prejeti nagrade čim prej, medtem ko z izgubami in stroški odlašamo (Vižintin, 2016, str. 39). Prevladujoč ekonomski model medčasovne izbire (angl. *intertemporal choice*) je model diskontirane koristnosti (angl. *discounted-utility model*), po katerem ljudje prihodnje dogodke vrednotimo tako, da njihovo pričakovano koristnost diskontiramo glede na čas, ko se bo dogodek uresničil. Bolj kot je dogodek oddaljen, višja je diskontna stopnja oz. manjši je učinek. Pri tem predpostavljamo, da se koristnosti diskontirajo z eksponentno funkcijo, pri čemer je diskontna stopnja konstantna:

$$d(t) = \delta^t \quad (2)$$

Izsledki številnih opazovanj potrjujejo, da se diskontna stopnja v času spreminja in da je za razumevanje naših odločitev glede diskontiranja bolj primerna hiperbolična funkcija z enačbo (3):

$$d(t) = \frac{1}{(1 + kt)} \quad (3)$$

Z njo bolje pojasnimo, zakaj smo ljudje pri sprejemanju odločitev o dogodkih, ki bodo nastali v oddaljeni prihodnosti, bolj racionalni kot pri sprejemanju odločitev o dogodkih, ki bodo nastali v bližnji prihodnosti (Angner & Loewenstein, 2007, str. 36). Ne preseneča torej, zakaj mnogim kljub iskreni želji ne uspe uresničiti zaobljub, da bodo v prihodnosti shujšali,

se več rekreirali, prenehali s kajenjem ipd. (Angner, 2016, str. 200). O'Doneghue in Rabin menita, da razmeroma majhen delež pokojninskih varčevalcev v ZDA lahko obrazložimo s kombinacijo hiperbolične diskontne stopnje in odlašanja. Avtorja trdita, da smo ljudje dolgoročno bolj potrpežljivi kot kratkoročno. Zato si k varčevanju sicer želimo pristopiti (dolgoročna potrpežljivost), a kratkoročno tega ne storimo in z varčevanjem odlašamo, saj imamo v danem trenutku vedno na voljo alternativo, ki nas kratkoročno zadovolji bolj (Mullainathan & Thaler, 2000, str. 10). Marsikdo se zaveda, da se bo zaradi pomanjkljivega samonadzora spopadal s težavami pri uresničitvi zaobljube, in se zato na nek način samoomeji. Odisej se je v Homerjevem istoimenskem epu na primer skušnjavam, h katerim so ga s sladkimi glasovi vabile sirene, uprl tako, da se je privezal na jambor.

Zanimiv je tudi filozofski pogled posameznika na svojo podobo v prihodnosti, po katerem posameznik nima občutka glede obstoja psihološke povezave z lastno prihodnjo podobo, zato v zelo oddaljeni prihodnosti (npr. čez 40 let) svojo lastno podobo dojema kot povsem drugo osebo. S tem lahko pojasnimo nepripravljenost mladih na pokojninsko varčevanje, saj se ob upokojitvi dojemajo kot druga oseba, varčevanje za »tujca« pa za večino ljudi nikakor ni privlačno (Vižintin, 2016, str. 39–40).

4.3.6 Uokvirjanje

Učinek uokvirjanja (angl. *framing*) je ključni del kritike modela pričakovane koristi (angl. *expected utility model*), ki sta jo v delu *Teorija pričakovanj* predstavila Kahneman in Tversky. Ugotovila sta, da imajo na videz nepomembne spremembe pri predstavitvi problema velike posledice na preference ljudi in na njihovo sprejemanje odločitev (Anger, Loewenstein, 2007, str. 32). S tem lahko tudi pojasnimo, zakaj veliko ljudi hkrati tvega in kupuje zavarovanja (Kahneman & Tversky, 1979, str. 263).

V državah, v katerih so uvedli program samodejne vključitve v dodatno pokojninsko zavarovanje zaposlenih, so dosegli odlične rezultate glede povečanja števila pokojninskih varčevalcev. Pri tem programu gre za spremenjeno »uokvirjanje« glede načina pristopa k pokojninskim varčevalnim shemam, saj mora posameznik izrecno soglašati, da v varčevalno shemo ne želi biti vključen (Sieczkowski, 2016, str. 145). Ker ljudje bolj cenimo plačo in bonuse kot plačilo premij dodatnega pokojninskega varčevanja, v Nemčiji nekateri delodajalci v zaposlitvenih oglasih namesto dodatnega pokojninskega varčevanja izpostavljajo nagrado zaposlenemu kot dodaten bonus ob zaključku zaposlitve (angl. *deferred compensation*).

4.3.7 Miselno razvrščanje

Kahneman, Tversky in Thaler miselno razvrščanje (angl. *mental accounting*) opredeljujejo kot metodo, ki jo ljudje implicitno uporabljamo pri vrednotenju transakcij, naložb in drugih finančnih rezultatov (Benartzi & Thaler, 2007, str. 92). Osnovna ideja miselnega

razvrščanja, ki je v nasprotju s načelom popolne zamenljivosti različnih oblik denarja, je, da ljudje različno dojemamo trenutni dohodek in trenutna sredstva ter prihodnji dohodek (Sieczkowski, 2016, str. 144). Ljudje smo podvrženi miselnemu razvrščanju in pripisujemo različnim vrstam dohodka in sredstev različne psihološke vrednosti. V ZDA so npr. analizirali posameznike, ki so prejeli povrnjeno dohodnino, in ugotovili, da so povrnjeno dohodnino v večini po metodi miselnega razvrščanja že vnaprej porabili za poplačilo dolgov. V raziskavi iz leta 2001 sta Benartzi in Thaler ugotovila, da zaposleni delnice svojega delodajalca vrednotijo kot poseben naložbeni razred, saj se naložbena politika zaposlenih, ki imajo možnost investirati v delnice svojega delodajalca, bistveno razlikuje od naložbene politike zaposlenih, ki te možnosti nimajo. Slednji približno polovico sredstev investirajo v delnice in polovico v obveznice, medtem ko prvi več kot 70 % sredstev investirajo v delnice, od tega več kot polovico v delnice svojega delodajalca (Benartzi & Thaler, 2007, str. 94).

Zanimiv element miselnega razvrščanja je učinek združevanja koristi in škod (angl. *bundling*). V skladu z neoklasično ekonomsko teorijo bo posameznik enako zadovoljen, če prejme nagrado v vrednosti 75 evrov ali dve zaporedni nagradi v skupni vrednosti 75 evrov (npr. 25 evrov + 50 evrov). Zaradi konkavne oblike funkcije koristnosti v območju dobičkov je glede na teorijo pričakovanj posameznik bolj zadovoljen, če bo namesto 75 evrov prejel dve nagradi, in sicer najprej 25 evrov in takoj zatem še dodatno nagrado v višini 50 evrov. Pri izgubah velja nasprotno, saj je zaradi konveksne oblike funkcije koristnosti v območju izgub posameznik bolj nezadovoljen z več manjšimi izgubami kot z eno večjo izgubo, ki je povsem enaka vsoti manjših izgub (Angner, 2016, str. 160). S tem lahko pojasnimo številna dejanja, npr. uporabo kreditne kartice namesto gotovine, izplačilo božičnic, bonusov in regresov, izbiro konzervativne naložbene strategije pri dolgoročnem (npr. pokojninskem) varčevanju, več obdarovanj z manjšimi darili med letom itd.

4.3.8 Samonadzor in motivacija

Shefrin in Thaler zaznavata vrzel med namenom in aktivnostjo, ki jo lahko pojasnimo z učinkom inertnosti in učinkom odlašanja. Inertnost lahko opredelimo kot odsotnost aktivnosti; ljudje se na primer zavedajo, da morajo varčevati, a ne vedo, kako se varčevanja lotiti, zato ne naredijo ničesar. Odlašanje ima podoben končni učinek, le da je posameznik bolj aktiven in predstavlja sprejemanje odločitev na prihodnost; za izvedbo aktivnosti se odloči »jutri«, jutri se ponovno odloči ukrepati »jutri« in tako naprej (Sieczkowski, 2016, str. 144). Odlašanje dejansko povzroča inertnost, kar Samuelson in Zeckhauser v delu *Status Quo Bias in Decision Making* (1988) imenujeta »Status Quo Bias« (Benartzi & Thaler, 2004, str. 168). V Veliki Britaniji se velik del zaposlenih kljub izdatnim davčnim olajšavam¹² ni odločil, da prostovoljno pristopi k varčevanju, kar je verjetno posledica nagnjenosti posameznika, da se pri sprejemanju zahtevnejših odločitev zateka k »statusu quo« (Sieczkowski, 2016, str. 144). Pokojninsko varčevanje je zahtevno predvsem zaradi težav

¹² V letu 2014 so bile premije posameznika v višini do 50.000 evrov oproščene plačila davkov.

pri samonadzoru. V ZDA je večina varčevanj posledica t.i. prisiljenega varčevanja (npr. nakupa nepremičnine s kreditom in varčevanja v okviru pokojninskih načrtov) (Mullainathan & Thaler, 2000, str. 10). Sistem samodejne vključitve zaposlenega v pokojninsko varčevanje izkorišča učinek inertnosti in odlašanja (»Status Quo Bias«) za povečanje števila zaposlenih, ki varčujejo za pokojnino.

4.3.9 Nepozornost

Oglaševalci in tržniki že dolgo vedo, da je pri posredovanju informacij posamezniku ključno, da pridobimo njegovo pozornost.

Zlasti v zadnjem času so postali vedenjski ekonomisti izjemno pozorni na koncept nepozornosti (angl. *inattention*). Gabaix predpostavlja, da ljudje nismo sposobni obdelati vseh informacij, ki so nam na voljo, in trdi, da so številne pristranskosti, ki jih raziskuje vedenjska ekonomija, posledica ene od oblik naše nepozornosti. Večina poskusov na spremembe našega obnašanja je usmerjenih v pridobitev pozornosti ljudi. Ena njegovih ključnih ugotovitev je, da so potrošniki pripravljeni svojo pozornost usmeriti šele tedaj, ko ocenijo, da se jim to splača. V ta namen lahko uporabimo finančne spodbude ali spodbude, s katerimi izpostavimo posameznikovo pričakovano dobrobit. Pozornost ljudi bomo lažje pritegnili s temami, ki jih ljudje radi slišimo in izboljšajo naše razpoloženje, kot s temami, ki nas spravijo v slabo voljo. Vedenjski ekonomisti so takšno obnašanje prepoznali tudi med finančnimi investitorji, ki se izogibajo sprejemanju negativnih informacij s finančnih trgov, čeprav bi bilo seveda smiselno, da so nanje pozorni. Podobno se obnaša tudi noj¹³ ko je v nevarnosti, zato so takšno obnašanje vedenjski ekonomisti poimenovali »nojev učinek« (angl. *ostrich effect*). Številni vedenjski ekonomisti, ki so v letih 2016 in 2017 raziskovali področje izogibanja sprejemanja posameznikovih informacij (Olafsson, Pagel, Andries, Haddad, Bushong, Rabin, Schwartzstein), so ugotovili, da se »nojev učinek« in teorija nepazljivosti lepo dopolnjujeta (Metcalf, 2018, str. 9–13). Učinek nepozornosti in »nojev učinek« v kontekstu pokojninskega varčevanja pomenita, da pri številnih prebivalcih realne grožnje o pričakovanih nizkih pokojninah bodočih upokojencev ne pritegnejo pozornosti.

4.3.10 Vpliv znancev in prijateljev ter pomen finančne pismenosti

Čeprav pred sprejetjem zahtevnih odločitev pogosto iščemo nasvet pri osebah, za katere ocenjujemo, da so bolj kompetentne od nas, Benartzi in Thaler ugotavljata, da se posamezniki glede pokojninskega varčevanja najpogosteje posvetujejo s prijatelji, sorodniki ali sodelavci, ki nimajo ustreznih strokovnih kompetenc (Benartzi & Thaler, 2007, str. 94). Pri vključevanju v pokojninske načrte delodajalca zaposleni pogosto upoštevajo mnenja sodelavcev, ki nimajo ustreznih znanj. Njihovi nasveti zato pogosto niso ustrezni, včasih celo škodljivi. V veliki ameriški trgovski družbi so raziskovali, zakaj večina zaposlenih

¹³ Dejansko to ni res, noji namreč v nevarnostjo ne skrijejo glave v pesek.

varčuje s povsem neustrezno naložbeno politiko, saj so imeli preveč sredstev v obvezniških ali delniških naložbenih razredih (glede na starost). Izkazalo se je, da so se zaposleni za nasvet glede izbire naložbene politike obračali na mesarja, ki si je med zaposlenimi pridobil status kompetentnega naložbenega »svetovalca« (Benartzi & Thaler, 2007, str. 94). Na osnovi opisanega primera lahko zaključimo, da smo zaradi lastne nekompetentnosti pripravljeni poslušati nasvet enako (ali še bolj) nekompetentnega svetovalca, saj je ena značilnosti nekompetentnega posameznika nezmožnost razlikovanja med kompetentnim in nekompetentnim svetovalcem.

Učinek negativnega vpliva »nasvetov« nekompetentnih znancev in sodelavcev na pokojninsko varčevanje lahko sistemsko zmanjšamo z ustrezno finančno pismenostjo prebivalstva, a bi bili takšni programi izjemno dragi, njihova učinkovitost pa glede na vložek vprašljiva (Sieczkowski, 2016, str. 148). Številni delodajalci sicer za zaposlene organizirajo izobraževalne seminarje na temo pokojninskega varčevanja, a Lusardi ugotavlja, da se jih udeležuje le peščica (Vižintin, 2016, str. 19). Benartzi in Thaler sta na primeru izbrane družbe preverjala vpliv izvedenega izobraževanja na znanje udeležencev in ugotovila, da se je raven znanja po izvedenem izobraževanju povečala malenkostno. V raziskavah Choi, Laibsen, Madrian in Madric ter Bernheim in Garrett prepoznamo upanje, da so lahko izobraževanja ne glede na njihov majhen vpliv na povečanje znanja učinkovita metoda povečanja deleža prebivalcev, ki varčujejo za pokojnino. Prva skupina avtorjev je ugotovila, da se je delež zaposlenih, ki se je po opravljenem izobraževanju odločil pristopiti k pokojninskemu varčevanju, s 7 % (pred opravljenim izobraževanjem) povečal na 14 % (Benartzi & Thaler, 2007, str. 99). Bernheim in Garrett ugotavljata, da je verjetnost varčevanja za pokojnino v družbah, v katerih je zaposlenim omogočen dostop do ustreznih izobraževanj, pomembno večja (Benartzi & Thaler, 2007, str. 99).

Povečevanje finančnega opismenjevanja prebivalcev je dolgoročen projekt, ki je povezan z visokimi vlaganji. Poleg ugodnega vpliva na pokojninsko varčevanje ima povečanje finančne pismenosti prebivalcev tudi številne druge ugodne učinke, zato je smiselno, da država izvaja aktivnosti, usmerjene v povečanje finančne pismenosti prebivalstva.

4.3.11 Nepovratni stroški

Nepovratni stroški (angl. *sunk costs*) so stroški, ki so že nastali in jih ni več mogoče povrniti ter ne bi smeli imeti nikakršnega vpliva na naše prihodnje odločitve. Ker ljudje težko sprejmemo irelevantnost preteklih stroškov, jih pogosto upoštevamo pri prihodnjih odločitvah in s projekti nadaljujemo tudi takrat, ko to ni smiselno. Pogosto slišimo, kako ljudje opravičujejo svoje odločitve za vztrajanje pri projektih z besedami: »Ne bom odnehal zdaj, saj sem vložil že toliko časa, denarja itd.« V raziskavi o bralnih navadah na spletni strani www.goodreads.com ugotavljajo, da več kot 38 % bralcev knjigo, ki jim ni všeč, kljub vsemu prebere do konca. Razloga sta najbrž dva: nakup knjige (denarni vložek) in implicitna zaveza samemu sebi, da bom knjigo prebral do konca (Angner, str. 43, 2016).

Učinek nepovratnih stroškov lahko ugodno vpliva na pokojninsko varčevanje, saj lahko pričakujemo, da bodo ljudje tudi ob poslabšanju razmer na finančnih trgih in ob poslabšanju lastnega finančnega položaja z varčevanjem nadaljevali.

5 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Da bi z nekaterimi spoznanji vedenjske ekonomije utemeljili smiselnost dodatnega pokojninskega varčevanja za izboljšanje slovenskega pokojninskega sistema, sem testiral veljavnost štirih raziskovalnih vprašanj.

1. Zaposleni bi se z bolj eksaktnimi informacijami o pričakovani pokojnini bolje pripravili na upokojitev, tj. več varčevali.

Raziskovalno vprašanje sem preverjal na osnovi izsledkov raziskave, ki sem jo opravili skupaj z zaposlenimi iz Skupne pokojninske družbe d.d. na primeru njihovih individualnih in kolektivnih članov dodatnega pokojninskega zavarovanja:

- **Individualni člani dodatnega pokojninskega zavarovanja.** Vzorec je obsegal 460 članov Skupne pokojninske družbe d.d., mlajših od 60 let, ki so sklenili individualno dodatno pokojninsko zavarovanje in že varčujejo z mesečno premijo, nižjo od 70 evrov. Prvi skupini 230 naključno izbranih članov (kontrolni skupini) smo poslali dopis, v katerem smo jih obvestili, da lahko povečajo premijo in si zagotovijo višjo pokojninsko rento (Priloga 1). Drugi skupini 230 naključno izbranih članov smo poleg dopisa poslali še informativni izračun pokojninske rente, iz katerega je bilo razvidno, kolikšno rento lahko pričakujejo, če do upokojitve nadaljujejo z varčevanjem z obstoječo premijo, in kolikšna bi bila pričakovana renta, če premijo povečajo (Priloga 2). Število članov, ki so se odzvali in poslali zahtevek za povečanje premije, je bilo v vsaki skupini enako, in sicer se je za povišanje premije odločilo po 12 članov v vsaki skupini. Tudi povprečen znesek povišanja je bil v obeh skupinah skoraj enak, in sicer je znašal 28 evrov oz. 29 evrov.
- **Kolektivni člani dodatnega pokojninskega zavarovanja.** Vzorec je obsegal 1.369 članov kolektivnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, zaposlenih pri večjem delodajalcu, ki je zavarovanje sklenil pri Skupni pokojninski družbi d.d. Vsem članom smo v mesecu februarju 2019 poslali dopis s pozivom k povečanju premije, ki so ga prejeli skupaj z informacijo o stanju na pokojninskem računu, ter kratko predstavitev poslovanja pokojninskega sklada (Priloga 3). Istim članom smo v mesecu aprilu 2019 poslali še dopis z informativnim izračunom pokojninske rente, v katerem smo jih seznanili z rento, ki jo lahko pričakujejo, če do upokojitve nadaljujejo z vplačevanjem trenutne premije oz. kakšno rento lahko pričakujejo, če premijo povečajo (Priloga 4). Odziv na prvi dopis je bil slab, saj se je za povišanje premije odločilo samo šest članov, ki so mesečno premijo v povprečju povečali za 13 evrov. Odziv na dopis z

informativnim izračunom pokojninske rente je bil bistveno boljši, saj sta se za povečanje premije odločila 102 člana, ki sta v povprečju mesečno premijo povečala za 24 evrov.

Zaključim lahko, da je zlasti člane kolektivnega dodatnega pokojninskega zavarovanja smiselno informirati o pričakovani pokojninski renti. Boljši odziv kolektivnih članov v primerjavi z individualnimi člani lahko do neke mere pripišemo učinku sodelavcev (angl. *peer group effect*) in njihovi medsebojni komunikaciji. Podoben informativni izračun naj bi vsako leto prejeli zaposleni tudi z Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljevanju ZPIZ). ZPIZ trenutno informativni izračun pokojnine pošilja le nekaj let pred upokojitvijo. Ker je časa za dodatno varčevanje tedaj malo, je ukrep ZPIZ verjetno usmerjen v podaljševanje zaposlitve. Učinek povečanja dodatnega pokojninskega varčevanja bi lahko dosegli, če bi informacijo o pričakovani pokojnini iz obveznega zavarovanja pošiljali mlajšim, ki imajo do upokojitve še dovolj časa za varčevanje.

2. Prihodnji upokojenci se zavedajo potrebe po pokojninskem varčevanju, a z varčevanjem odlašajo.

Pri testiranju trditve sem izhajal iz sekundarnega vira – raziskave družbe GFK Slovenija d.o.o. iz leta 2013 in rezultate programa samodejne vključitve v dodatno pokojninsko zavarovanje, ki ga je v letu 2012 uvedla Velika Britanija.

Izsledki raziskave, ki jo je družba GFK leta 2013 opravila na reprezentativnem vzorcu (n=802) prebivalcev Slovenije v starosti 18–65 let, kažejo, da se kar 72 % anketiranih zaveda, da bodo po upokojitvi zaradi nižjih prihodkov potrebovali dodatne prihranke, le 17 % pa jih meni, da bodo z obstoječim pokojninskim varčevanjem do upokojitve zbrali dovolj sredstev (GFK, 2013). Velik razkorak med zavedanjem anketirancev in njihovo dejansko aktivnostjo lahko pripišemo inertnosti, ki je značilna za pokojninsko varčevanje in je po mojem mnenju osrednja težava nizke pokritosti prebivalstva z dodatnim pokojninskim varčevanjem v Sloveniji.

V Veliki Britaniji se je število pokojninskih varčevalcev v letih 2012–2017 povečalo za kar 9 milijonov (Wadsworth, 2017, str. 44). Razlog je verjetno sprejetje zakonodaje o samodejni vključitvi zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje, po kateri je dolžnost delodajalca, da organizira pokojninsko varčevanje in vanj vključi zaposlene, pri čemer lahko zaposleni iz varčevanja izstopijo. Ker se večina zaposlenih kljub možnosti izstopa iz pokojninskega zavarovanja zanj ni odločila, sklepamo, da so se potrebe po pokojninskem varčevanju zavedali, a so z varčevanjem odlašali in bi odlašali še naprej, če jih ne bi vanj vključili samodejno.

Trditev, da se prihodnji upokojenci potrebe po pokojninskem varčevanju sicer zavedajo, a z varčevanjem odlašajo, lahko torej potrdim.

3. Večina delodajalcev ne bi nasprotovala obveznemu oblikovanju pokojninskega načrta za svoje zaposlene, po katerem naj bi vsem zaposlenim financirali premijo v višini najmanj 1 % bruto plače, če bi enak znesek sofinancirali tudi zaposleni.

Ker je dodatno pokojninsko varčevanje najmanj razširjeno med zaposlenimi v mikro družbah, sem se odločili, da veljavnost postavljene trditve preverjati pri njih. Preverjanje sem opravili s fokusno skupino, ki so jo sestavljali lastniki 6 mikro družb in manjših družb, ki zaposlujejo 2–20 oseb (Bonorum d.o.o., Projektant d.o.o., KMC d.o.o., Zeus davki in računovodstvo d.o.o., Erpium d.o.o., BT Pamico d.o.o.). Zanimalo me je, ali bi bili pripravljeni skleniti dodatno pokojninsko zavarovanje in zaposlenim financirati premijo v višini vsaj 1 % bruto plače, če bi enak znesek prispevali tudi zaposleni.

Vsi predstavniki fokusne skupine so dejali, da bi bili pripravljeni financirati premijo v navedenem znesku. To verjetno pomeni, da večina delodajalcev oblikovanju pokojninskega načrta za zaposlene in financiranju premije v višini najmanj 1 % bruto plače ne bi nasprotovala.

4. Večina zaposlenih ne bi izstopila iz samodejne vključitve v pokojninski načrt, ki bi ga zanje oblikoval delodajalec, in bi poleg delodajalca del premije sofinancirali tudi sami.

Veljavnost trditve sem preverjal na osnovi sekundarnih virov iz Velike Britanije, ki je leta 2012 uvedla sistem samodejnega vključevanja zaposlenih v dodatno pokojninsko varčevanje. Razlog, da se je Velika Britanija odločila za takšen ukrep, je bil opazen trend zmanjševanja števila zaposlenih, ki varčujejo za pokojnino preko delodajalca. Njihov delež se je namreč v obdobju 2007–2012 s 60 % znižal na samo 55 % (Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018, str. 44).

Sistem samodejne vključitve zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje so uvajali postopno od leta 2012 do leta 2018, pri čemer je bila obveznost, da zaposlenim ponudijo varčevanje v pokojninskih skladih (razen mlajšim od 22 let in tistim, ki so dopolnili starost, potrebno za starostno upokožitev, ter zaposlenim z letnim dohodkom, nižjim od 10.000 funtov) na strani delodajalca. V uvajalnem obdobju 2012–2018 so morali pokojninsko varčevanje najprej organizirati večji delodajalci. V Tabeli 5 prikazujemo premijo, ki sta jo dolžna financirati delodajalec in zaposleni (Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018, str. 3).

Tabela 5: Premija delodajalca in zaposlenega v okviru sistema samodejne vključitve v dodatno pokojninsko varčevanje v Veliki Britaniji, izražena v deležu bruto plače zaposlenega

Datum	Minimalna premija delodajalca v %	Minimalna premija zaposlenega (ob upoštevanju davčne olajšave) v %	Skupaj minimalna premija v %
do aprila 2018	1	1 (0,8)	2
od aprila 2018 do aprila 2019	2	3 (2,4)	5
od aprila 2019	3	5 (4)	8

Povzeto in prirejeno po Automatic enrollment evaluation report, Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018.

Bistvo samodejne vključitve v pokojninsko varčevanje je, da so zaposleni samodejno vključeni v varčevanje (vključi jih delodajalec). Zaposleni lahko prekinejo varčevanje, prenehajo vplačevati premije in tudi ukinejo prejemanje premij s strani delodajalca.

Po podatkih iz novembra 2018 je bil sistem samodejne vključitve v pokojninsko varčevanje v Veliki Britaniji uspešen, saj je bilo v varčevanje na novo vključenih 9,9 milijona zaposlenih, kar je skoraj enako številu varčevalcev (11,45 milijona), ki jim je delodajalec že prej zagotavljal ustrezno pokojninsko varčevanje in na katere se sistem samodejnega vključevanja v varčevanje ni nanašal (Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018, str. 29). V obdobju 2013–2017, ko sistem samodejnega vključevanja še ni bil zaključen, se je število delodajalcev, ki svojim zaposlenim zagotavljajo pokojninsko varčevanje, z 19 % povečalo na 47 %, pri čemer so bili skoraj vsi od preostalih 53 % delodajalcev mikro delodajalci (z 1–4 zaposlenimi), za katere vzpostavitev pokojninskega načrta in samodejnega vključevanja zaposlenih v varčevanje leta 2017 še ni pričela veljati (Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018, str. 34–37). Uspešnost uvedbe sistema samodejnega vključevanja v pokojninsko varčevanje zaposlenih v Veliki Britaniji se kaže v povišanju deleža pokojninskih varčevalcev¹⁴ s 57 % v letu 2012 na 84 % v letu 2017 (Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018, str. 45). Delež zaposlenih, ki jih je delodajalec samodejno vključil v pokojninsko varčevanje in so se odločili za aktiven izstop iz varčevanja, je v obdobju 2014–2018 na letni ravni znašal 5–6,5 % (Department for Work and Pensions United Kingdom, 2018, str. 60).

Na osnovi podatkov o uvedbi samodejnega vključevanja zaposlenih v pokojninsko varčevanje preko delodajalca iz Velike Britanije lahko potrdimo, da večina zaposlenih ne bi izstopila iz samodejnega pokojninskega varčevanja preko svojega delodajalca, čeprav bi morali poleg delodajalca del premije financirati tudi sami.

¹⁴ V obdobju 2012–2017 se je delež zaposlenih v javnem sektorju z 88 % povečal na 92 %, delež zaposlenih v zasebnem sektorju pa z 42 % na 81 %.

6 PREDLOGI ZA PRENOVO SLOVENSKEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA

Z večjim obsegom pokojninskega varčevanja in več sredstvi v skladih dodatnega pokojninskega zavarovanja se zmanjšuje odvisnost prihodnjih upokojencev od pretočnega pokojninskega stebra, ki bo zaradi demografskih projekcij v prihodnosti pod velikim pritiskom.

V nalogi ugotavljam, da je dejavnost dodatnega pokojninskega zavarovanja v Sloveniji dosegla stopnjo zrelosti in zato potrebuje nov zagon. Leta 2017 je bila namreč brez dodatnega pokojninskega varčevanja kar polovica zaposlenih, predvsem zaposleni v manjših družbah. Glede na rezultate poslovanja izvajalcev bi težko napovedali, da se bodo v teh družbah v prihodnjih letih prodaje lotili resneje, saj bi s tem poslabšali svoj trenutni, zaradi visokih kapitalskih zahtev, razmeroma nizek rezultat.

Povsem mogoče je, da se izvajalci prodaje v prihodnosti ne bodo lotili resno in da do pomembnejšega povečanja pokritosti prebivalstva z dodatnim pokojninskim zavarovanjem ne bo prišlo. Nizka pokritost prebivalstva z dodatnim pokojninskim zavarovanjem je potencialno težavna tudi za tiste, ki bodo uspeli privarčevati sredstva za dodatno pokojnino. Morebitni ukrep države v prihodnosti je namreč redistribucija privarčevanih sredstev z visoko davčno obremenitvijo pokojninskih rent, kar bi pomenilo začetek negativne spirale in dodatno zmanjšalo zasebno pokojninsko varčevanje v Sloveniji.

Na osnovi opravljene analize in izkušenj drugih držav menim, da lahko povečanje pokritosti prebivalstva z dodatnim pokojninskim zavarovanjem najučinkoviteje zagotovi država z ustrezno zakonodajo. Da bi dejansko dosegli izboljšanje pokojninskega sistema, bi morali poskrbeti tudi za ustrezno visoke zneske oz. premije dodatnega pokojninskega zavarovanja ter za večjo predvidljivost pokojnin iz obveznega pokojninskega zavarovanja. V nadaljevanju navajam tri konkretne predloge za posodobitev našega pokojninskega sistema.

6.1 Samodejno vključevanje zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje

Izkušnje držav, ki so uvedle samodejno vključevanje prebivalstva v dodatno pokojninsko zavarovanje, kažejo, da je na ta način mogoče izrazito povečati pokritost, pri čemer je najbolj smiselno, da k varčevanju zaposleni pristopijo preko delodajalca. Varčevanje preko delodajalca je stroškovno ugodno in zaradi učinka vpliva znancev oz. sodelavcev (angl. *peer group*) tudi učinkovito. Če delodajalec zaposlenim omogoči pristop k dodatnemu pokojninskemu varčevanju, je verjetnost, da bodo zaposleni varčevali za pokojnino kar 15 krat večja, kot če jim delodajalec tega ne omogoči in morajo za pokojninsko varčevanje poskrbeti sami (Harvey, 2017, str. 1). Model preizkušeno deluje predvsem zaradi učinkov uokvirjanja in inertnosti posameznikov.

Predlagana rešitev bi temeljila na samodejnem vključevanju v dodatno pokojninsko zavarovanje zaposlenih preko delodajalca, ki bi bil obvezan organizirati pokojninsko varčevanje za svoje zaposlene. Delodajalec, ki do presečnega datuma ne bi pristopil k pokojninskemu načrtu, bi na osnovi zakonodaje samodejno pristopil k pokojninskemu načrtu, ki ga z javnim natečajem izbere država (tj. privzeti pokojninski načrt). Vsi zaposleni pri posameznem delodajalcu bi skladno z modelom financiranja, predpisanim z zakonodajo, pristopili k pokojninskemu načrtu, imeli pa bi možnost, da iz zavarovanja kadarkoli izstopijo.

6.2 Ustrezna višina zneskov premij dodatnega pokojninskega zavarovanja

S samodejnim vključevanjem v zavarovanje bi sicer povečali pokritost, kar ni nujno dovolj za ustrezne dodatne pokojnine prihodnjih upokojencev. Poleg pokritosti so pomembni tudi zneski, s katerimi varčujejo posamezniki. Inertnost delodajalcev in posameznikov lahko pričakujemo tudi po tem, ko pristopijo k pokojninskemu načrtu; številni morda premij ne bodo povečevali ali jih vsaj usklajevali z rastjo plač. Zakonodaja, ki bi urejala samodejno vključevanje v dodatno pokojninsko zavarovanje bi vsebovala tudi model financiranja premij, po katerem bi se premije po vzoru Benartzijevega in Thalerjevega modela *Save More Tomorrow* v času povečevale, zaposleni pa bi imeli možnost, da od povečevanja odstopijo in se »ustavijo« na trenutnem znesku. Imeli bi tudi možnost, da iz zavarovanja izstopijo in premije nehajo vplačevati, s čimer bi prenehala tudi obveza delodajalca in države. Na ta način so številni delodajalci v ZDA uspeli bistveno povečati povprečne premije zaposlenih (Hardcastle, 2012, str. 28). O modelu financiranja bi se dogovorili predstavniki delodajalcev in delojemalcev. V Tabeli 6 prikazujemo možen model financiranja premij, po katerem bi v šestem letu od uveljavitve dosegli največjo premijo, ki jo opredeljuje trenutna zakonodaja.

Tabela 6: Predlog modela financiranja premij dodatnega pokojninskega zavarovanja, predpisan ob zakonskem sprejetju samodejne vključitve delodajalcev in zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje (v deležu bruto plače)

Leto	Premija delodajalca (minimalna) v %	Premija zaposlenega (najmanj enaka premiji delodajalca) v %	Premija države (28 % premije zaposlenega) v %	Skupaj premija v %
prvo in drugo leto	0,5	0,5	0,14	1,14
tretje leto	0,5	1	0,28	1,78
četrto leto	0,5	1,5	0,42	2,42
peto leto	1	2	0,56	3,56
šesto leto	2	3	0,84	5,84

6.3 Zagotavljanje informacij o pričakovani pokojnini

Poleg informacije o dodatni pokojnini, ki jo varčevalcem dodatnega pokojninskega zavarovanja zagotavljajo izvajalci, predlagamo, da tudi ZPIZ vsem zavarovancem vsako leto pošlje informacijo o pričakovani pokojnini iz obveznega (pretočnega) pokojninskega stebra. Ključno je, da poskrbimo za »demistifikacijo« zneska pričakovane pokojnine, saj bi ob določenih predpostavkah lahko določili eksakten znesek pričakovane, tj. garantirane pokojnine. Pričakujemo lahko, da bodo zaposleni z natančno informacijo o garantirani pokojnini, ki jo lahko pričakujejo iz obveznega pokojninskega zavarovanja, bolj motivirani za dodatno pokojninsko varčevanje, saj bodo svojo pokojnino lahko tudi dejansko načrtovali (Hardcastle, 2012, str. 21). Zavedamo se, da je pošiljanje informativnih izračunov pokojnin iz obveznega zavarovanja povezano z visoko stopnjo nepredvidljivosti, a bi jo s preoblikovanjem iz pretočnega modela v NDC ali točkovni sistem lahko precej zmanjšali.

SKLEP

Slovenski pokojninski sistem je podobno kot pokojninski sistemi številnih gospodarsko razvitih držav pod velikim pritiskom demografskih sprememb, ki so v največji meri posledica staranja prebivalstva, nizke rodnosti in nezadostnega priseljevanja mladih. V prihodnosti nedvomno ni pričakovati, da bo večina upokojencev preživljala dostojno starost samo s pokojnino, ki jo v okviru pretočnega pokojninskega stebra zagotavlja država. Zato je ključna vzpostavitev pokojninskega sistema, sestavljenega iz več dopolnjujočih se stebrov, kot predlagajo različne mednarodne organizacije (npr. Svetovna banka, OECD, Geneva Association, Mednarodna organizacija dela).

Pomemben steber sodobnega pokojninskega sistema je zagotovo dodatno, zasebno pokojninsko varčevanje. Ta steber je pri nas razmeroma slabo razvit, okrepili pa bi ga lahko z uporabo spoznanj vedenjske ekonomije. Izkušnje držav in delodajalcev, ki so pokojninsko varčevanje nadgrajevali na osnovi spoznanj s področja vedenjske ekonomije, namreč kažejo, da lahko izdatno povečamo tako delež prebivalcev, ki na ta način varčujejo, kot tudi zneske, s katerimi varčujejo. Na osnovi raziskovalnih vprašanj, ki so predstavljeni v nalogi lahko verjetno potrdim, da večina delodajalcev oblikovanju pokojninskega načrta za svoje zaposlene ne bi nasprotovala in bi bili pripravljeni sofinancirati del premije. Verjetno lahko potrdim tudi, da bi se zaposleni ob natančno dorečeni informaciji o pričakovani pokojnini na upokojitev bolje pripravili (tj. več varčevali). Potrdim lahko, da smo ljudje glede pokojninskega varčevanja inertni – čeprav se potrebe po pokojninskem varčevanju zavedamo, z varčevanjem odlašamo. Inertnost pa lahko s samodejnim vključevanjem zaposlenih v pokojninsko varčevanje izkoristimo, saj ravno zaradi nje večina zaposlenih, ki bi jih v pokojninski načrt samodejno vključil delodajalec, kljub obveznemu sofinanciranju premije iz pokojninskega načrta ne bi izstopila.

Na osnovi izkušenj držav z bolj razvito dejavnostjo zasebnega pokojninskega varčevanja in na osnovi odgovorov na raziskovalna vprašanja sem oblikoval tri konkretne predloge za okrepitev varčevanja v okviru dodatnega pokojninskega zavarovanja in izboljšanje našega pokojninskega sistema. Ti so (1) vzpostavitev modela samodejnega vključevanja zaposlenih v dodatno pokojninsko zavarovanje, (2) ustrezno povečevanje zneskov premij in (3) tekoče informiranje zaposlenih o njihovi pričakovani pokojnini.

LITERATURA IN VIRI

1. Abanka d.d. (2004). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
2. Abanka d.d. (2005). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
3. Abanka d.d. (2006). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
4. Abanka d.d. (2007). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
5. Abanka d.d. (2008). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
6. Abanka d.d. (2009). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
7. Abanka d.d. (2010). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
8. Abanka d.d. (2011). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
9. Abanka d.d. (2012). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
10. Abanka d.d. (2013). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
11. Abanka d.d. (2014). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
12. Abanka d.d. (2015). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
13. Abanka d.d. (2016). Letno poročilo Abanka d.d. Ljubljana: Abanka d.d.
14. Alta Skladi d.d. (2012). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
15. Alta Skladi d.d. (2013). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
16. Alta Skladi d.d. (2014). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
17. Alta Skladi d.d. (2015). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
18. Alta Skladi d.d. (2016). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
19. Alta Skladi d.d. (2017). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
20. Alta Skladi d.d. (2018). Letno poročilo Alta Skladi d.d. Ljubljana: Alta Skladi d.d.
21. Angner, E. & Loewenstein, G. (2007). *Behavioral Economics*. 13. Amsterdam: Philosophy of Economics. Najdeno 2. maja 2016 na spletnem naslovu: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=531083111122095077005125115115105110030015042050031004028031088000074116119023121024057022106062019059012079013099070069064051075048078076099127006022025117005068010062110106100010091099068028113120022119088103100119008065084098006023025090116001&EXT=pdf>.
22. Angner, E. (2016). *A Course in Behavioral Economics*. London: Palgrave.
23. Ariely, D. (2008). *Predictably Irrational*. New York: Harpers Collins Publishers.
24. Austin, R. (2013). *The Impact on Behavioral Economics on Retirement Plans*. Wisconsin: International Society of Certified Employee Benefit Specialists. Najdeno 17. decembra 2018 na spletnem naslovu: http://www.aon.com/attachments/human-capital consulting/Article_BQRetirementBehavioralEconQ32013.pdf.

25. Banka Koper d.d. (2004). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
26. Banka Koper d.d. (2005). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
27. Banka Koper d.d. (2006). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
28. Banka Koper d.d. (2007). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
29. Banka Koper d.d. (2008). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
30. Banka Koper d.d. (2009). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
31. Banka Koper d.d. (2010). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
32. Banka Koper d.d. (2011). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
33. Banka Koper d.d. (2012). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
34. Banka Koper d.d. (2013). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
35. Banka Koper d.d. (2014). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
36. Banka Koper d.d. (2015). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
37. Banka Koper d.d. (2016). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
38. Banka Koper d.d. (2017). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
39. Banka Koper d.d. (2018). Letno poročilo Banka Koper d.d. Koper: Banka Koper d.d.
40. Barr, N., & Diamond, P. (2010). *Reforming Pensions: Lessons from Economic Theory and Some Policy Directions*. Najdeno 29. junija 2016 na spletnem naslovu: http://www.aon.com/attachments/human-capital consulting/Article_BQRetirementBehavioralEconQ32013.pdf.
41. Benartzi, S., & Thaler, R. H. (1993). *Myopic Loss Aversion and the Equity Premium Puzzle* (NBER Working Paper No. 4369). Najdeno 25. marca 2019 na spletnem naslovu: <https://www.nber.org/papers/w4369>
42. Benartzi, S., & Thaler, R. H. (2004). Save more tomorrow; Using Behavioral Economics to increase Employee Saving. *Journal of Political Economy*, 112(1), str. 164–187.
43. Benartzi, S., & Thaler, R. H. (2007). Heuristics and Biases in Retirement Savings Behavior. *Journal of Economic Perspectives*, 21(3), str. 81–104.
44. Bielawska, K., Chlon-Dominczak, A., & Stanko, D. (2017). *Retreat from mandatory pension funds in countries of the Eastern and Central Europe in result of financial and fiscal crisis: Causes, effects and recommendations for fiscal rules*. Varšava: Instytut Zarządzania ryzykiem Społecznym. Najdeno 10. avgusta 2018 na spletnem naslovu: https://www.researchgate.net/publication/292643291_Retreat_from_mandatory_pension_fund.
45. Bodie, Z. (2003). Thoughts of the Future: Life-Cycle Investing in Theory and Practice. *Financial Analysts Journal*, 59(1), str. 24–29. Najdeno dne 16. avgusta 2015 na spletnem naslovu: https://www.jstor.org/stable/pdf/4480448.pdf?seq=1#page_scan_tab_contents.

46. Chan, S., & Stevens, A. H. (2003). What you don't know can't help you: Pension knowledge and retirement decision making (*NBER working paper No. 10185*). Najdeno 31. januarja 2019 na spletnem naslovu: <https://www.nber.org/papers/w10185.pdf>.
47. Čok, M., Košak, M., Berk Skok, A., & Sambt, J. (2011). *Dolgoročni pomen 2. pokojninskega stebra* (1. natis). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
48. Čok, M., Majcen, B., & Ogorevc, M. (2015). *Analiza drugega pokojninskega stebra v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
49. Davis, E. P., & Hu, Y. (2008). Does Funding of Pensions Stimulate Economic Growth? *Journal of Pension Economics and Finance*, 7(2), str. 221–249. Najdeno 10. oktobra 2015 na spletnem naslovu: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8277/2/Fulltext.pdf>.
50. Department for Work and Pensions United Kingdom. (2018). *Automatic Enrollment evaluation report 2018*. London: Crown Copyright.
51. Deaton, A. (2005). *Franco Modigliani and the Life-Cycle Theory of Consumption*. Princeton University. Najdeno 20. decembra 2017 na spletnem naslovu: <https://www.princeton.edu/~deaton/downloads/romelecture.pdf>.
52. Diamond, P., & Vartiainen, H. (2007). *Behavioral Economics and Its Applications*. New Jersey: Princeton University Press.
53. Diamond, P. (2005). *Pensions for an aging population* (NBER working Paper 11877). Najdeno 1. avgusta 2017 na spletnem naslovu: <https://www.nber.org/papers/w11877>
54. Dorfman, M., Hinz, R., & Robalino, D. (2008). *The Financial Crisis and Mandatory Pension Systems in Developing Countries: Short-and Medium-Term Responses for Retirement Income Systems*. World Bank Pension Reform Primer Series. Washington D.C.: Svetovna banka. Najdeno 15. julija 2017 na spletnem naslovu: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11130?locale-attribute=fr> .
55. Dunning, D., Johnson, K., Ehrlinger, J., & Kruger, J. (2003). Why People Fail to Recognize Their Own Incompetence. *American Psychological Society*. Najdeno 19. februarja 2019 na spletnem naslovu: https://www.sscnet.ucla.edu/comm/kjohnson/Lab/Publications_files/Dunning,%20Johnson,%20et%20al.%20%28200%230.
56. Ebbinghaus, B. (2012). *Comapring the Welfare State Regimes: Are Typologies an Ideal or a Realistic Strategy?* Najdeno 7. marca 2015 na spletnem naslovu: http://www.cas.ed.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0005/89033/Ebbinghaus_-_Stream_2.pdf.
57. Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
58. Evropska komisija. (2010). *Zelena knjiga za ustrezne, vzdržne in varne pokojninske sisteme*. Najdeno 16. junija 2016 na spletnem naslovu: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6397&langId=sl>.

59. Evropska komisija. (2012), *Pension Adequacy in the European Union 2010-2050*. Luksemburg: Publication Office of the European Union. Najdeno 1. aprila 2016 na spletnem naslovu: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/06564f3e-5207-4b57-aea5-7664168e5582>.
60. Gal, J. (2010). Is there an extended family of Meditterenian welfare states? *Journal of European Social Policy*, 20(4), str. 283–300. Najdeno 15. maja 2016 na spletnem naslovu: https://www.researchgate.net/publication/254090962_Is_there_an_Extended_Family_of_Mediterranean_Welfare_States.
61. Generali zavarovalnica d.d. (2004). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
62. Generali zavarovalnica d.d. (2005). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
63. Generali zavarovalnica d.d. (2006). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
64. Generali zavarovalnica d.d. (2007). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
65. Generali zavarovalnica d.d. (2008). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
66. Generali zavarovalnica d.d. (2009). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
67. Generali zavarovalnica d.d. (2010). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
68. Generali zavarovalnica d.d. (2011). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
69. Generali zavarovalnica d.d. (2012). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
70. Generali zavarovalnica d.d. (2013). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
71. Generali zavarovalnica d.d. (2014). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
72. Generali zavarovalnica d.d. (2015). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
73. Generali zavarovalnica d.d. (2016). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
74. Generali zavarovalnica d.d. (2017). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.
75. Generali zavarovalnica d.d. (2018). Letno poročilo Generali zavarovalnica d.d. Ljubljana: Generali zavarovalnica d.d.

76. Geneva Association. (2012a). The Research Programme on the Four Pillars, Life and Pensions Newsletter (prej Four Pillars Newsletter). Št. 50, str. 19. Geneva: Geneva Association. Najdeno 1. marca 2018 na spletnem naslovu: <https://www.genevaassociation.org/research-topics/global-ageing/four-pillars-project-25-years>.
77. Geneva Association. (2012b). Conference Celebrating the 25th Anniversary of the Four Pillars Programme of the Geneva Association, Life and Pensions Newsletter (prej Four Pillars Newsletter). Št. 50, str. 16. Geneva: Geneva Association. Najdeno 1. marca 2018 na spletnem naslovu: <https://www.genevaassociation.org/research-topics/global-ageing/four-pillars-project-25-years>.
78. GFK. (2013). *Merjenje prepoznavnosti Modre zavarovalnice d.d.* Ljubljana: GFK.
79. Giarini, O. (2012). The Four Pillars Project: 25 Years On, Life and Pensions Newsletter (prej Four Pillars Newsletter). Št. 50, str. 5–7. Geneva: Geneva Association. Najdeno 15. junija 2017 na spletnem mestu: <https://www.genevaassociation.org/research-topics/global-ageing/four-pillars-project-25-years>.
80. Gillion, C., Turner, J., Bailey, C., & Latulippe, D. (2000). *Social Security Pensions. Development and Reform*. Geneva: International Labour Office.
81. Hardcastle, R. (2012). *How can we incentivise pension saving? A behavioural perspective*. Department for Work and Pensions UK. Najdeno 19. marca 2019 na spletnem naslovu: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/214406/WP109.pdf.
82. Harvey, C. (2016). Access to Workplace Retirement Plans by Race and Ethnicity. *AARP Public Policy Institute*. Najdeno dne 30. novembra 2018 na spletnem naslovu: <https://www.aarp.org/ppi/info-2017/Access-to-Workplace-Retirement-Plans-by-Race-and-Ethnicity.html>.
83. Herreld, D. J. (2016). *An Economic History of the World since 1400*. Chantilly, VA.: The Great Courses.
84. Hinz, R., & Holzmann, R. (2001). *Old-Age Income Support in the 21st Century*. Washington D.C.: World Bank.
85. Howell, K. E., Shand, R., Wang, P., & Zhang, M., (2014). *Retirement, Pension Systems and Models of Pension Systems*. Najdeno 15. avgusta 2016 na spletnem naslovu: https://www.plymouth.ac.uk/uploads/production/document/path/8/8845/models_of_pension_systems_wp.pdf.
86. Huettel, S. (2014). *Behavioral Economics: When Psychology and Economics Collide*. Chantilly, VA.: The Great Courses.
87. Isakjee, A. (2017). Welfare State Regimes: a Literature Review, *IRIS Working Paper Series*, No. 18/2017. Najdeno 13. maja 2019 na spletnem mestu:

<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/social-policy/iris/2017/IRiS-WP-18-2017UPWEB18.pdf>.

88. Jagadeesh, G. (2009). *Measuring The Unfunded Obligations of European Countries*. Policy Report No. 319. Washington D.C.: National Center for Policy Analysis. Najdeno 8. avgusta 2015 na spletnem naslovu: <http://www.ncpathinktank.org/pdfs/st319.pdf>.
89. Kahneman, D., & Tversky, A. (1974), Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science, New Series*, 185(4157), str. 1124–1131. American Association for The Advancement of Science.
90. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). *Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk*. *Econometrica*, 47(2), str. 263–291.
91. Kahneman, D., & Tversky, A. (1986). *Rational Choice and the Framing of Decisions*. *The Journal of Business*, 59(4), str. 259–278. The University of Chicago Press. Najdeno 16. aprila 2017 na spletnem naslovu: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/348257/mod_resource/content/1/Tversky%20and%20Kahneman_Rational%20Choice%20and%20the%20Framing%20of%20Decisions.pdf.
92. Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, H. R. (1991). *Anomalies: The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias*. *The Journal of Economic Perspectives*, 5(1), str. 193–206. Najdeno 1. novembra 2017 na spletnem naslovu: https://www.researchgate.net/profile/Richard_Thaler/publication/4730791_The_Endowment_Effect_Loss_Aversion_and_Status_Quo_Bias/links/09e4151030d3ea82e9000000/The-Endowment-Effect-Loss-Aversion-and-Status-Quo-Bias.pdf.
93. Kahneman, D. (2003). *Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics*. *The American Economic Review*, 93(5), str. 1449–1475.
94. Kahneman, D. (2011). *Thinking Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus, Giroux.
95. Kapitalska družba d.d. (2004). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
96. Kapitalska družba d.d. (2005). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
97. Kapitalska družba d.d. (2006). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
98. Kapitalska družba d.d. (2007). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
99. Kapitalska družba d.d. (2008). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
100. Kapitalska družba d.d. (2009). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.

101. Kapitalska družba d.d. (2010). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
102. Kapitalska družba d.d. (2011). Letno poročilo Kapitalska družba d.d. Ljubljana: Kapitalska družba d.d.
103. Kirk, D. (1996). *Demographic Transition Theory*. Population Studies, 50(3), str. 361–387. Najdeno 26. januarja 2016 na spletnem naslovu: http://shrinking.umsriate.fr/Ressources/Chap_01/KIR_96.pdf.
104. Knox, D. (2017). *Mercer Global Pension Index 2017*. Melbourne: Australian Centre for Financial Studies. Najdeno 30. septembra 2018 na spletnem naslovu: https://australiancentre.com.au/wp-content/uploads/2017/10/2017_MMGPI_Report.pdf.
105. Lambert, C. (2006). *The Marketplace of Perceptions*. Harvard Magazine. Najdeno 4. decembra 2018 na spletnem naslovu: <http://people.hbs.edu/nashraf/marketplaceofperceptions.pdf>.
106. Leary, M. (2014). *Understanding the Mysteries of Human Behavior*. VA.: The Great Courses.
107. Lucas, R. E. (2004). *The Industrial Revolution: Past and Future*. Federal Reserve Bank in Minneapolis. Najdeno 1. aprila 2016 na spletnem naslovu: <https://www.minneapolisfed.org/publications/the-region/the-industrial-revolution-past-and-future>.
108. Madrian, B. C. & Shea, D. F. (2000). *The power of suggestion: Inertia in 401(k) participation and savings behavior* (NBER working paper No. 7682). Najdeno 1. oktobra 2017 na spletnem naslovu: <https://www.nber.org/papers/w7682.pdf>.
109. McClaymont, G., & Tarrant, A. (2016). *Towards a new pensions settlement*, The international Experience, Vol. 1. London, New York: Policy Network.
110. McClaymont, G., & Tarrant, A. (2018). *Towards a new pensions settlement*. The international Experience, Vol. 2. London, New York: Policy Network.
111. Metcalfe, R. (2018). *Behavioral Economics under the Microscope*. The Behavioral Economics Guide 2018, str. 3–22. Najdeno 25. marca 2019 na spletnem naslovu: <https://www.behavioraleconomics.com/the-be-guide/the-behavioral-economics-guide-2018>.
112. Modra zavarovalnica d.d. (2012). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.
113. Modra zavarovalnica d.d. (2013). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.
114. Modra zavarovalnica d.d. (2014). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.
115. Modra zavarovalnica d.d. (2015). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.

116. Modra zavarovalnica d.d. (2016). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.
117. Modra zavarovalnica d.d. (2017). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.
118. Modra zavarovalnica d.d. (2018). Letno poročilo Modra zavarovalnica d.d. Ljubljana: Modra zavarovalnica d.d.
119. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2004). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
120. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2005). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
121. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2006). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
122. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2007). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
123. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2008). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
124. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2009). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
125. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2010). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
126. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2011). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
127. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2012). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
128. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2013). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
129. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2014). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
130. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2015). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
131. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2016). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
132. Moja Naložba, pokojninska družba d.d. (2017). Letno poročilo Moja Naložba, pokojninska družba d.d. Maribor: Moja Naložba pokojninska družba d.d.
133. Mramor, D., & Sambt J. (2019). *Reševanje problema staranja na vzdržen način*. Pogled 2019, str. 28–37. Ljubljana: Združenje Manager. Najdeno 2. februarja 2019 na spletnem naslovu: https://www.si21.com/f/docs/Gospodarstvo/Pogled_2019.pdf.

134. Mullainathan, S., & Thaler, H., R. (2000). *Behavioral Economics* (NBER Working paper No. 7948). Najdeno 28. novembra 2018 na spletnem naslovu: <https://www.nber.org/papers/w7948.pdf>.
135. NLB Skladi d.o.o. (2012). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
136. NLB Skladi d.o.o. (2013). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
137. NLB Skladi d.o.o. (2014). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
138. NLB Skladi d.o.o. (2015). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
139. NLB Skladi d.o.o. (2016). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
140. NLB Skladi d.o.o. (2017). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
141. NLB Skladi d.o.o. (2018). Letno poročilo NLB Skladi d.o.o. Ljubljana: NLB Skladi d.o.o.
142. OECD. (2019). *Taxing Wages 2019*. Paris: OECD Publishing. Najdeno dne 13. maja 2019 na spletnem naslovu: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-brochure.pdf>.
143. OECD & Evropska komisija. (2014). *Gradivo iz delavnice Delivering higher effective retirement ages*. Najdeno 3. aprila 2015 na spletnem naslovu: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=88&furtherEvents=yes&eventsId=1213&langId=en>.
144. OECD. (2015). *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators*. Paris: OECD Publishing. Najdeno 1. decembra 2016 na spletnem naslovu: https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en#page2.
145. OECD. (2016). *Pensions Outlook*. Paris: OECD Publishing. Najdeno 3. septembra 2017 na spletnem naslovu: <http://www.oecd.org/pensions/Highlights-2016-Pensions-Outlook.pdf>.
146. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. London: The Belknap Press of Harvard University Press.
147. Pokojninska družba A, d.d. (2004). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
148. Pokojninska družba A, d.d. (2005). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
149. Pokojninska družba A, d.d. (2006). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.

150. Pokojninska družba A, d.d. (2007). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
151. Pokojninska družba A, d.d. (2008). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
152. Pokojninska družba A, d.d. (2009). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
153. Pokojninska družba A, d.d. (2010). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
154. Pokojninska družba A, d.d. (2011). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
155. Pokojninska družba A, d.d. (2012). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
156. Pokojninska družba A, d.d. (2013). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
157. Pokojninska družba A, d.d. (2014). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
158. Pokojninska družba A, d.d. (2015). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
159. Pokojninska družba A, d.d. (2016). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
160. Pokojninska družba A, d.d. (2017). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
161. Pokojninska družba A, d.d. (2018). Letno poročilo Pokojninska družba A, d.d. Ljubljana: Pokojninska družba A, d.d.
162. Probanka d.d. (2004). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
163. Probanka d.d. (2005). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
164. Probanka d.d. (2006). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
165. Probanka d.d. (2007). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
166. Probanka d.d. (2008). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
167. Probanka d.d. (2009). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
168. Probanka d.d. (2010). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
169. Probanka d.d. (2011). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
170. Probanka d.d. (2012). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
171. Probanka d.d. (2013). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
172. Probanka d.d. (2014). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.
173. Probanka d.d. (2015). Letno poročilo Probanka d.d. Maribor: Probanka d.d.

174. Prva pokojninska družba d.d. (2004). Letno poročilo Prva pokojninska družba d.d. Ljubljana: Prva pokojninska družba d.d.
175. Prva pokojninska družba d.d. (2005). Letno poročilo Prva pokojninska družba d.d. Ljubljana: Prva pokojninska družba d.d.
176. Prva pokojninska družba d.d. (2006). Letno poročilo Prva pokojninska družba d.d. Ljubljana: Prva pokojninska družba d.d.
177. Prva pokojninska družba d.d. (2007). Letno poročilo Prva pokojninska družba d.d. Ljubljana: Prva pokojninska družba d.d.
178. Prva pokojninska družba d.d. (2008). Letno poročilo Prva pokojninska družba d.d. Ljubljana: Prva pokojninska družba d.d.
179. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2009). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
180. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2010). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
181. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2011). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
182. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2012). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
183. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2013). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
184. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2014). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
185. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2015). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
186. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2016). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
187. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2017). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
188. Prva osebna zavarovalnica d.d. (2018). Letno poročilo Prva osebna zavarovalnica d.d. Ljubljana: Prva osebna zavarovalnica d.d.
189. Rangus, A. (2012). *Zavarovalni principi in medgeneracijska pogodba tristebrnega sistema pokojninskega zavarovanja v Sloveniji* (doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.
190. Rocher, S., & Stierle, M.H. (2015). *Household saving rates in the EU: Why do they differ so much?* European Economy Discussion Papers. Luksemburg: Publication Office of the European Union. Najdeno 1. aprila 2016 na spletnem naslovu: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/dp005_en.pdf.

191. Samuealson, W., & Zeckhauser, R. (1988). *Status Quo in Decision Making*. Journal of Risk and Uncertainty, str. 7-59. Najdeno 1. maja 2017 na spletnem naslovu: <https://sites.hks.harvard.edu/fs/rzeckhau/status%20quo%20bias.pdf>.
192. Sava pokojninska družba d.d. (2018). Letno poročilo Sava pokojninska družba d.d. Maribor: Sava pokojninska družba d.d.
193. Schwarz, A. M., & Arias, O. A. (2014). *The Inverting Pyramid: Pension Systems Facing Demographic Challenges in Europe and Central Asia*. Najdeno 5. maja 2016 na spletnem naslovu: <http://documents.worldbank.org/curated/en/514831468029365694/pdf/846860v20PUB0I00Box382147B00PUBLIC0.pdf>.
194. Serfati, H., & Ghalleb, Y. (2012). *The Political Economy of Pension Reforms in Times of Global Crisis: State Unilateralism or Social Dialogue?* Geneve: International Labour Organization. Najdeno 18. maja 2016 na spletnem naslovu: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---dialogue/documents/publication/wcms_176346.pdf.
195. Sieczkowski, W. (2015). *The Application of Behavioural Finance to Enhance Voluntary Retirement Savings – Are the Solutions Universal around the World?* Folia Oeconomica 1(310). Najdeno 19. marca 2019 na spletnem naslovu: https://www.researchgate.net/publication/284904365_The_Application_of_Behavioural_Finance_to_Enhance_Voluntary_Retirement_Savings_-_Are_the_Solutions_Universal_around_the_World.
196. Skupna pokojninska družba, d.d. (2004). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
197. Skupna pokojninska družba, d.d. (2005). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
198. Skupna pokojninska družba, d.d. (2006). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
199. Skupna pokojninska družba, d.d. (2007). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
200. Skupna pokojninska družba, d.d. (2008). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
201. Skupna pokojninska družba, d.d. (2009). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
202. Skupna pokojninska družba, d.d. (2010). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
203. Skupna pokojninska družba, d.d. (2011). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
204. Skupna pokojninska družba, d.d. (2012). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.

205. Skupna pokojninska družba, d.d. (2013). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
206. Skupna pokojninska družba, d.d. (2014). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
207. Skupna pokojninska družba, d.d. (2015). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
208. Skupna pokojninska družba, d.d. (2016). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
209. Skupna pokojninska družba, d.d. (2017). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
210. Skupna pokojninska družba, d.d. (2018). Letno poročilo Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana: Skupna pokojninska družba, d.d.
211. Spruk, R. (2012). *Primerjalna gospodarska uspešnost Slovenije po 20 letih*. Najdeno 18. septembra 2015 na spletnem naslovu: <https://sites.google.com/site/rokspruk/research/primerjalna-gospodarska-uspesnost-slovenije>.
212. Stanovnik, T. (2009). *Pokojninske reforme v centralni, vzhodni in jugovzhodni Evropi*. IB Revija 3(4)/2009, str. 19–30. Ljubljana: Ekonomska fakulteta in Inštitut za ekonomska raziskovanja.
213. Sullivan, M. (2019). *Auto – enrolment grows globally*. Investment and Pension Europe, 23 (2), str. 23. London: IPE International Publishers Ltd.
214. Svetovna Banka. (1994). *Averting the Old Age Crisis. Policies to protect the old and promote growth*. New York: Oxford University Press. Najdeno 12. aprila 2015 na spletnem naslovu: <http://documents.worldbank.org/curated/en/973571468174557899/pdf/multi-page.pdf>.
215. Svetovna banka. (2005). *Switching. The role of choice in the transition to a funded pension system*. Najdeno 15. julija 2017 na spletnem naslovu: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11212?locale-attribute=en>.
216. Svetovna banka. (2008). *The World Bank Pension Conceptual Framework*. Najdeno 15. julija 2017 na spletnem naslovu: http://siteresources.worldbank.org/INTPENSIONS/Resources/395443-1121194657824/PRPNoteConcept_Sept2008.pdf.
217. Sunstein, C., & Thaler, H. R. (2003). *Libertarian Paternalism*. The American Economic Review, 93(2), str. 175–179. Najdeno 6. maja 2017 na spletnem naslovu: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/12876718/LibPaternal.pdf?sequence=1>.
218. Sunstein, C., & Thaler, H. R. (2008). *Nudge; Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. New Haven: Yale University Press.

219. Šuštaršič, J., Kurdija, S., Rojec, M., & Sedmak, S. (2011). *Dejavniki odnosa državljanov do strukturnih reform, primer pokojninske reforme v Sloveniji*. Javnost – The Public, Vol. 18, str. 45–64. Najdeno 18. januarja 2019 na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-8N9W5TGW/d151a909-1661-4b6b-bccc-635f465ad011/PDF>.
220. Thaler, H. R. (2015). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
221. Triglav Skladi d.o.o. (2012). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
222. Triglav Skladi d.o.o. (2013). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
223. Triglav Skladi d.o.o. (2014). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
224. Triglav Skladi d.o.o. (2015). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
225. Triglav Skladi d.o.o. (2016). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
226. Triglav Skladi d.o.o. (2017). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
227. Triglav Skladi d.o.o. (2018). Letno poročilo Triglav Skladi d.o.o. Ljubljana: Triglav Skladi d.o.o.
228. Vižintin, Ž. (2016). *Uporaba vedenjske ekonomije za razumevanje varčevanja zaposlenih v okviru prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
229. Vovk, B., & Musil, M. (2006). *Analiza obstoječega sistema garancij (minimalne zajamčene donosnosti) v dodatnem pokojninskem zavarovanju*. Vlada Republika Slovenija, Služba vlade Republike Slovenije za razvoj.
230. Wadsworth, G. (2018). *Good start, must do better*. Investment and Pension Europe, 22(2), str. 44–45. London: IPE International Publishers Ltd.
231. Workplace Flexibility. (2010). *A Timeline of the Evolution of Retirement in the United States. Memos and Fact Sheets*. Georgetown: University Law Center. Najdeno 17. septembra 2016 na spletnem naslovu: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1049&context=legal>.
232. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2). Uradni list RS, št. 96/2012.
233. Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d. (2006). Letno poročilo Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Adriatic Slovenica d.d.

- [illegible]

- 253. Zavarovalnica Triglav d.d. (2011). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 254. Zavarovalnica Triglav d.d. (2012). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 255. Zavarovalnica Triglav d.d. (2013). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 256. Zavarovalnica Triglav d.d. (2014). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 257. Zavarovalnica Triglav d.d. (2015). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 258. Zavarovalnica Triglav d.d. (2016). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 259. Zavarovalnica Triglav d.d. (2017). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 260. Zavarovalnica Triglav d.d. (2018). Letno poročilo Zavarovalnica Triglav d.d. Ljubljana: Zavarovalnica Triglav d.d.
- 261. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2004). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
- 262. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2005). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
- 263. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2006). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
- 264. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2007). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
- 265. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2008). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
- 266. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2009). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
- 267. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2010). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

268. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2011). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
269. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2012). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
270. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2013). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
271. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2014). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
272. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2015). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
273. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2016). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
274. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2017). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
275. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2018). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
276. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2019). Letno poročilo Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
277. Žunič, K. (2014). *Učinki uokvirjanja na spremembe preferenc* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije brez priloge informativni izračun pričakovane pokojninske rente	1
Priloga 2: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije s prilogo informativni izračun pričakovane pokojninske rente.....	2
Priloga 3: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu.....	4
Priloga 4: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu.....	4

PRILOGA 1: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije brez priloge informativni izračun pričakovane pokojninske rente

Slika 1: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije brez priloge informativni izračun pričakovane pokojninske rente



Skupna pokojninska družba d. d., Ljubljana
Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana
T: 080 80 87
E: info@skupna.si

██████████
██████████
██████████

Ljubljana, 15. maj 2019

Zadeva: POVIŠANJE PREMIJE DODATNEGA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Spoštovani g. ██████████

S tem dopisom vas želimo spodbuditi k povišanju vaše premije dodatnega pokojninskega zavarovanja. Premija, ki ste jo na svoj pokojninski račun vplačali aprila 2019 je namreč nižja od povprečne mesečne premije članov Skupne pokojninske družbe. Vaša mesečna premija je znašala 22,00 EUR, povprečna mesečna premija naših članov pa znaša 71 EUR.

S povišanjem premije boste bolj izkoristili davčno olajšavo in si zagotovili višjo pokojninsko rento. Premija s katero boste v celoti izkoristili davčno olajšavo znaša 5,844% vaše bruto plače, vendar ne več kot 234,92 EUR mesečno.

Ce se odločite za povišanje premije nam v priloženi kuverti (poština že plačana) posredujte izpolnjeno Soglasje za direktno obremenitev SEPA.

Za morebitna dodatna vprašanja nas lahko pokličete na brezplačno telefonsko številko 080 80 87 ali pišite na info@skupna.si. Informacije so vam na voljo tudi na naši spletni strani, www.skupna.si.

Zahvaljujemo se vam za zaupanje in vas lepo pozdravljamo,

Skupna pokojninska družba d.d., Ljubljana

Skupna pokojninska družba, d.d., Ljubljana, Dunajska cesta 22, Ljubljana, vpisana v sodni register pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, št. reg. vpisa 1/34033/00, poslovodnica nadzornega sveta dr. Barbara Sračnikar, osemsto osemsto kapitals 6.793.763,80 EUR.

Vir: Skupna pokojninska družba, d.d. Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe za povečanje premije brez priloge informativnega izračuna pričakovane pokojninske rente (interno gradivo). Ljubljana: Skupna pokojninska družba d.d., 2019.

PRILOGA 2: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije s priložo informativni izračun pričakovane pokojninske rente

Slika 2: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije s priložo informativni izračun pričakovane pokojninske rente



Skupna pokojninska družba d.d., Ljubljana
Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana
T: 080 80 87
E: info@skupna.si

[Redacted address]

Ljubljana, 15. maj 2019

Zadeva: POVIŠANJE PREMIJE DODATNEGA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Spoštovani g. [Redacted name]

S tem dopisom vas želimo spodbuditi k povišanju vaše premije dodatnega pokojninskega zavarovanja. Premija, ki ste jo na svoj pokojninski račun vplačali aprila 2019 je namreč nižja od povprečne mesečne premije članov Skupne pokojninske družbe. Vaša mesečna premija je znašala 21,38 EUR, povprečna mesečna premija naših članov pa znaša 71 EUR.

S povišanjem premije boste bolj izkoristili davčno olajšavo in si zagotovili višjo pokojninsko rento. Premija s katero boste v celoti izkoristili davčno olajšavo znaša 5,844% vaše bruto plače, vendar ne več kot 234,92 EUR mesečno. Za lažjo predstav o tem, kakšno pokojninsko rento lahko pričakujete ob upokojitvi, smo za vas pripravili informativni izračun pokojninske rente, ki je priloga dopisa.

Če se odločite za povišanje premije nam v priloženi kuverti (poština že plačana) posredujete izpolnjeno Soglasje za direktno obremenitev SEPA.

|

Za morebitna dodatna vprašanja nas lahko pokličete na brezplačno telefonsko številko 080 80 87 ali pišite na info@skupna.si. Informacije so vam na voljo tudi na naši spletni strani, www.skupna.si.

Zahvaljujemo se vam za zaupanje in vas lepo pozdravljamo,

Skupna pokojninska družba d.d., Ljubljana

Skupna pokojninska družba d.d., Ljubljana, Dunajska cesta 22, Ljubljana, vpisana v sodni register pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, št. reg. vpisa 1/54038/00, poslovednica nadzornega sveta dr. Barbare Srečnikar, znesek osnovnega kapitala 6.792.763,80 EUR.

se nadaljuje

Slika 2: Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije s priloženo informativni izračun pričakovane pokojninske rente (nadaljevanje)



Skupna pokojninska družba d. d., Ljubljana
Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana
T: 080 80 87
E: info@skupna.si

Ime in priimek: [redacted]
Datum rojstva: [redacted] 1972
Stevilka police: [redacted]
Stanje sredstev (april 2019): 2.506,52 EUR
Mesečna premija (april 2019): 21,38 EUR
Datum priprave informativnega izračuna: 15. maj 2019

PRIČAKOVANA POKOJNINSKA RENTA

	Trenutna mesečna premija: 21,38 EUR 	Povišana mesečna premija: 42,76 EUR 
Mesečna doživljenjska pokojninska renta (garantirano obdobje izplačevanja 20 let)	34 EUR	54 EUR

V primeru smrti člana pred upokojitvijo se privarčevana sredstva dedujejo. Tudi pokojninska renta se lahko deduje.

Če se odločite za povišanje premije nam v priloženi kuverti (poština že plačana) posredujte izpolnjeno Soglasje za direktno obremenitev SEPA.

Kako smo izračunali vašo pričakovano pokojninsko rento?

Predpostavljamo, da varčujete do 65. leta starosti s trenutno mesečno premijo oz. povišano mesečno premijo za 100%. V izračunu upoštevamo naložbeno politiko življenjskega cikla z donosnostjo 6,96% v Delniškem, 4,96% v Mešanem in 2,96% v Obvezniškem Skupnem pokojninskem skladu z zajamčenim donosom. Upoštevamo tudi trenutno veljavne pogoje za izplačevanje pokojninskih rent Zavarovalnice Triglav d.d. in vstopni strošek. Zneski so informativni in za Skupno pokojninsko družbo niso zavezujoči. Znesek pokojninske rente predstavlja bruto znesek (pred davki). Zgoraj je prikazana doživljenjska mesečna pokojninska renta z 20-letno zajamčeno dobo izplačevanja. V primeru smrti pred iztekom 20 let, se renta deduje. V ponudbi je več vrst pokojninskih rent.

Skupna pokojninska družba, d.d. Ljubljana, Dunajska cesta 22, Ljubljana, vpisana v sodni register pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, št. reg. vpisa 1/340338/XXI, poslovalnica nadzornega sveta dr. Barbara Štrelčičar, znesek osnovnega kapitala 6.750.763,80 EUR.

Vir: Skupna pokojninska družba, d.d. Dopis individualnim članom Skupne pokojninske družbe d.d. za povečanje premije s priloženo informativni izračun pričakovane pokojninske rente (interno gradivo).
Ljubljana: Skupna pokojninska družba d.d., 2019.

PRILOGA 3: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu

Slika 3: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu



Skupna pokojninska družba d.d., Ljubljana
Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana
T: 080 80 87
E: info@skupna.si

D-1

IME PRIIMEK
NASLOV
POŠTA

Ljubljana, 25. 01. 2019

ZADEVA: POTRDILO O STANJU NA OSEBNEM RAČUNU ČLANA NA DAN 31. 12. 2018

Spoštovani,

Obveščamo vas, da znaša stanje¹ vaših sredstev dodatnega pokojninskega zavarovanja (številka osebnega računa: [redacted]) na dan 31. 12. 2018, **16.786,76 EUR**.

Na hrbtni strani dopisa vam pošljamo **POTRDILO O STANJU NA VAŠEM OSEBNEM POKOJNINSKEM RAČUNU** na katerem najdete več informacij o vašem varčevanju, podrobnejše obrazložitve posameznih postavk iz Potrdila pa najdete na naši spletni strani: www.skupna.si.

V letu 2018 smo bili upravljalci skladov soočeni z zahtevnimi razmerami na finančnih trgih, ki so bile posledica trgovinskih in carinskih vojn predvsem med ZDA in Kitajsko, zniževanja ukrepov stabilnosti centralnih bank in priprav na izstop Velike Britanije iz EU (Brexit). Svetovni delniški indeks MSCI ACWI je v letu 2018 izgubil 6,8%, evropski in azijski delniški trg je večji del leta 2018 izgubljal na vrednostih, ameriške delnice pa so doživele večje padce v zadnjem tremesečju leta. Dogaňanje na finančnih trgih v letu 2018 se je odrazilo tudi na donosnostih naših skladov. Podrobnejše informacije o naložbah skladov in mesečne donosnosti naših skladov, so objavljene na naši spletni strani.

V prilogi vam pošljamo **izjavo**, s katero lahko:

- ☐ **Povišate premijo** in s tem bolj izkoristite davčno olajšavo ter si zagotovite višjo pokojninsko rento.
- ☐ **Brezplačno prenesete sredstva dodatnega pokojninskega zavarovanja zbrana pri drugih izvajalcih** na svoj pokojninski račun pri Skupni. S tem boste imeli boljši pregled nad privarčevanimi sredstvi in višjo zavarovalno vsoto nezgodnega zavarovanja pri Skupni.
- ☐ **Spremenite naložbeno politiko** in jo prilagodite svoji starosti.

Izpolnjeno in podpisano izjavo ter obrazec Privolitve za obdelavo osebnih podatkov nam pošljite v priloženi kuverti (poština je že plačana).



Člani Skupne ste **brezplačno nezgodno zavarovani** za primer smrti in popolne trajne invalidnosti kot posledice nezgode in upravičeni do dodatnih popustov v okviru bonitetnega programa Zavarovalnice Triglav, Triglav komplet.

Stanje na vašem osebnem pokojninskem računu lahko spremljate v spletni poslovalnici www.skupna.si. Vabimo vas, da obiščete našo spletno stran na kateri bomo do 15. junija 2019 objavili Povzetek revidiranega letnega poročila Skupnega pokojninskega sklada za leto 2018. Za vse dodatne informacije in vprašanja nas pokličite na brezplačno telefonsko številko 080 80 87 ali pa nam pišite na info@skupna.si.

Zahvaljujemo se vam za izkazano zaupanje in vas lepo pozdravljamo.

Dr. Vida Šeme Hočevar
članica uprave

Peter Krassnig
član uprave

Aljoša Uršič
predsednik uprave

¹ Stanje sredstev je enako seštevku dejanske vrednosti sredstev člana na dan 31.12.2018 v Delniškem Skupnem pokojninskem skladu in Mešanem Skupnem pokojninskem skladu ter višje med dejansko in zajamčeno vrednostjo v Obvezniškem Skupnem pokojninskem skladu z zajamčenim donosom.

Skupna pokojninska družba, d.d., Ljubljana, Dunajska cesta 22, Ljubljana, vpisana v sodni register pri Občinski sodišči v Ljubljani, št. reg. vpisa: 138009100, poslovalnica na Dunjski cesti 22, barbara@skupna.si, telefonsko število 080 80 87.

Vir: Skupna pokojninska družba, d.d. Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe, zaposlenim pri enem večjem delodajalcu (interno gradivo). Ljubljana: Skupna pokojninska družba d.d., 2019

PRILOGA 4: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu

Slika 4: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu



Skupna pokojninska družba d. d., Ljubljana
Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana
T: 080 80 87
E: info@skupna.si



Ljubljana, 16. april 2019

Spoštovani,

V dogovoru z vašim delodajalcem vas želimo seznaniti z možnostjo sofinanciranja premije dodatnega pokojninskega zavarovanja. S tem boste izkoristili davčne spodbude in si zagotovili višjo pokojninsko rento.

V prilogi vam pošiljamo:

- Informativni izračun pokojninske rente, iz katerega je razvidna vaša pričakovana pokojninska renta ob upokojitvi.
- Izjavo o sofinanciranju premije, s katero izberete (vpišete) željeno višino sofinanciranja premije.]

Prosimo vas, da nam izpolnjeno Izjavo o sofinanciranju vrnete v priloženi kuverti (poština že plačana), najkasneje do 30. aprila.

Za morebitna dodatna pojasnila nas lahko pokličete na brezplačno telefonsko številko 080 80 87 ali pišite na info@skupna.si. Informacije so vam na voljo tudi na spletni strani, www.skupna.si.

Lep pozdrav,

Skupna pokojninska družba, d.d., Ljubljana

se nadaljuje

Slika 4: Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe d.d., zaposlenim pri enem večjem delodajalcu (nadaljevanje)



Skupna pokojninska družba d. d., Ljubljana
Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana
T: 060 80 87
E: info@skupna.si



PRIČAKOVANA POKOJNINSKA RENTA

	Brez povišanja premije 	Povišanje premije  	
Mesečna premija delodajalca	30,80 EUR	30,80 EUR	30,80 EUR
Mesečna premija zaposleni	0,00 EUR	30,00 EUR	60,00 EUR
Mesečna premija skupaj	30,80 EUR	60,80 EUR	90,80 EUR
Mesečna pokojninska renta	143,08 EUR	281,86 EUR	420,65 EUR

V primeru smrti člana pred upokojitvijo se privarčevana sredstva dedujejo. Tudi pokojninska renta se lahko deduje.

Prosimo vas, da nam izpolnjeno Izjavo o sofinanciranju vrnete v priloženi kuverti (poština že plačana), najkasneje do 30. aprila.

Lep pozdrav,

Skupna pokojninska družba, d.d., Ljubljana

Kako smo izračunali vašo pričakovano pokojninsko rento?

Predpostavljamo, da varčujete do 65. leta starosti z izbrano mesečno premijo v višini 30,80 €, 60,80 € oz. 90,80 €. Premija se letno usklajuje z 2,5% inflacijo. V izračunu upoštevamo naložbeno politiko življenjskega cikla z donosnostjo 6,96% v Delniškem, 4,96% v Mešanem in 2,96% v Obvezniškem. Skupnem pokojninskem skladu z zajamčenim donosom. Upoštevamo tudi trenutno veljavne stroške družbe Unior d.d. in trenutno veljavne pogoje za izplačevanje pokojninskih rent Zavarovalnice Triglav d.d.. Zneski so informativni in za Skupno pokojninsko družbo niso zavezujoči. Zgoraj je prikazana doživljenjska mesečna pokojninska renta z 20-letno zajamčeno dobo izplačevanja. V primeru smrti pred iztekom 20 let, se renta deduje. V ponudbi je več vrst pokojninskih rent.]

Skupna pokojninska družba, d.d., Ljubljana, Dunajska cesta 22, Ljubljana, vpisana v sodni register pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, B. reg. št. 1/34030/00, predsednica nadzornega sveta dr. Barbara Siroščnikar, znesek osnovnega kapitala 6.750.763,80 EUR.

Vir: Skupna pokojninska družba, d.d. Dopis kolektivnim članom Skupne pokojninske družbe, zaposlenim pri enem večjem delodajalcu (interno gradivo). Ljubljana: Skupna pokojninska družba d.d., 2019.